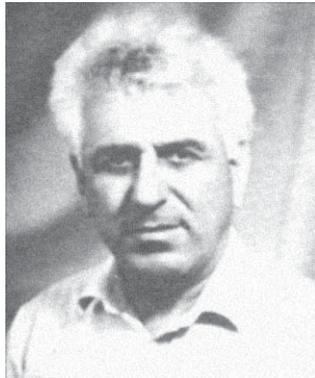

«НЕУЖТО ЗРЯ Я В ЭТОТ МИР ПРИШЁЛ?..»

К 75-летию со дня рождения Ашота Арутюновича КОЧКОНЯНА

В центре нашей Лазаревской земли есть удивительно красивое древнее село Верхняя Беранда, обрамленное синими хребтами гор. Но не только неповторимой красотой природы славится это село. Главную красоту и богатство села, конечно же, составляют люди. Именно в этом селе некогда жила и трудилась легендарная женщина – первая в районе Герой Социалистического Труда Сирануш Кульян, кстати, мать нынешнего главы администрации сельского округа Кульяна Карпо Овнановича, который тоже становится своеобразной легендой – ведь он уже свыше 20 лет на своем посту.

Здесь, в селе Беранда, живет замечательный художник Валентин Слонов, чьи картины украшают многие музеи страны, их раскупают прямо из-под рук, а ещё не просохшей краской...

И все же самая большая легенда села – это Ашот Кочконян. Человек, о котором можно сказать одним словом: поэт. Я никогда не прошу себе того, что при жизни поэта не написал о его творчестве, хотя много раз пытался это сделать.

Моя первая встреча состоялась с Ашотом Кочконяном в 60-е годы на станции Навагинской, где я работал директором школы. Мне довелось как-то быть в гостях у учительницы пения Келеманян М. Г. Поскольку она знала, что я амшенский армянин, предложила мне послушать юмористический рассказ-байку об охоте на медведя односельчанами поэта Гагесом и Такесом, к которым под новогоднюю ночь пристал ещё верзила Кикос. С упоением послушав байку, я не удосужился спросить, кто же автор. Да у меня такого вопроса и не возникло. Я был убежден, что это самый настоящий фольклор.

Но вот в начале 70-х годов я переехал жить в Сочи, в поселок Якорная Щель, что рядом с селом Беранда. Очень скоро я познакомился с директором Берандской школы Ашотом Арутюновичем Кочконяном. Как-то он прочел мне несколько стихов на амшенском диалекте. Я был крайне удивлен, что фасоль, мадзун, турша (соленье из фасоли) – все это спасительная пища амшенских армян, и всё это так чудно сложилось в куплеты. Как-то было не по себе, ведь я привык к высокой поэзии Пушкина, Лермонтова, а тут совершенно обыденные вещи, но они трогают не меньше той самой, высокой...

Признаюсь, я не сразу понял, что передо мной поэт. Большой, значительный, весомый. Поэт, вобравший в себя эпоху. Помню, Ашот рассказывал мне о своем желании написать поэму о Ваагне – боге огня. А я тогда и не слышал о таком. Это позже я понял, какими глубокими знаниями обладал этот человек, как хорошо знал он литературу, историю своего (и не только своего) народа.

Предметом особой увлеченности его, конечно же, был древний Амшен – земля и моих предков:

Амшен мой, прадедов земля,
Твой свет в моих глазах таится,
И часто здешняя зара
Амшенской аlostью лучится.

И далее... так просто и гениально найдена нить, соединяющая нас с древней нашей родиной – Амшеном:

Как здешний мед с амшенским схож,
Как золотист он, густ и ясен!
Как хорошо, что пчелы все ж
С Амшеном не теряют связи.

Я, амшен, жил на этой земле и не подозревал, что никогда не порывал связи с той частью земли, на которой жили, трудились, работали, боролись за свою свободу мои предки, а значит, и я, потому что я ведь из капли той крови, которая текла в жилах моего деда Артына, выходца из Амшена. И об этом напомнил мне Ашот Кочконян.

Вот убедитесь сами:

Волшебный край! Он жив в моей душе,
Я вижу дым над крышами селений;
Глаза закрою – и звучит уже
Во мне святая музыка свирелей.

И этой дивной музыке верна,
Поет душа; в ней благодать и нега.
Я слышу звон амшенского зерна,
Что род ведет от Ноева ковчега...

Ежедневную суету чиновничьей работы так трудно совмещать с творчеством. Но вот раздался звонок директора сельского Дома культуры Читьян Азы Григорьевны. Она просила приехать на вечер, посвященный дню рождения А. Кочконяна. Бросил все, поехал.

И слава Богу! Я сразу окупился в атмосферу деревенского (Берандского) быта и пленительной поэзии Ашота. Дети со школьной ответственностью, почти по стойке «смирно» стояли на сцене, взволнованные, красивые, с горящими глазами и читали стихи: о древнем Амшене, о богине Астхик, о горе Фишт, о земляках, которых они, дети, знают и любят в обыденной жизни.

А я, как, наверное, и многие сидящие в зале, поглощенный звучанием детских голосов, думал: Боже мой, какой поэтище, какая глыба, какая глубокая земная философия. Как свободно он, Ашот, беседует в своих стихах с богами, с героями амшенских мифов и легенд. Как будто он, Ашот, жил с ними тысячелетия и беседует с ними с уважением, преклоняясь, но на равных:

Астхик, мы с тобою из разных стихий,
Ведь ты – как богиня – нетленна.
Меня бы могли обессмертить стихи,
Но мысль эта дерзкая бренна.

Вот так и живу меж землей и тобой,
Порой разрываясь на части...
Зачем ты, Астхик, превратила любовь
И в счастье моё, и в несчастье?

Господь Бог изредка посылает на землю людей, которые видят мир только им дарованным свыше взглядом. Нет числа поэтам, воспевавшим Кавказ, но так, как это сделал Лермонтов, уже не может повториться. Дело не в том, лучше или хуже делает это другой поэт, но лермонтовское восприятие Кавказа, его любовь, растворенность в нем, невозможно повторить, как невозможно повторить восприятие гор Армении Сарьяном.

Да простится мне столь высокое сравнение, но во влюбленности Ашота в природу Западного Кавказа есть тоже что-то неповторимое. Пожалуй, главное – это чувство восторга, порой граничащее с детской непосредственностью. Его отношение к горам, речкам, лесу, долинам – это сплошное благодарение Господу за данную возможность видеть все это, ощущать, не просто жить, а купаться в цветах, в листве, в прохладе волн! Но при этом он никогда не теряет чувство юмора и прежде всего по отношению к самому себе.

Внешностью Ашот был очень похож на древнего философа. Огромная голова, густая седая шевелюра, крупные черты лица, мудрые глаза – все говорило и свидетельствовало, что этот че-

ловек хотя и земной, но возвышен, стоит где-то надо всем, что вокруг. А иначе откуда он видит то, чего для нашего взгляда рядом нет.

Я не слишком большой знаток истории, тем более истории армянской литературы, чтобы сказать, с кем из амшенских поэтов можно сравнить Ашота Кочконяна. А если бы и знал, то надо ли сравнивать? Ведь он певец Амшена (Западной Армении). Его знания истории, литературы, быта, искусства амшенских армян безграничны.

В его доме царит амшенский дух. Запах мадзуна и турши каждый раз щекотали ноздри, когда я приходил к нему. Его жена, дети, внуки, видимо, подсознательно понимали его величие. Когда приходили гости, все они как бы растворялись в нем, становились им. Я никогда не слышал шума в его доме. А любому гостю он готов был не только почитать новые стихи, но и сыграть на каманче и свирели. И делал он это не то чтобы профессионально, а по-своему, так, как ни один профессионал не сыграет. Он играл так, как написал о пастухах Амшена:

Ведь лучшие из пастырей могли
Так управлять мелодией свирели,
Что звуки без кнута стада вели
К заветной, изумрудной цели.

А были и такие, чья любовь,
Мелодией стекая вниз по склону,
Могла невесте передать любой
Заветный смысл, не прибегая к слову...

Любой армянин, особенно выходец из Амшена, хранит генетическую память о страшной резне 1915 года в Османской империи. Но каким же мужеством надо обладать, какой великой душой и сердцем, чтобы подняться даже над этой страшной бедой, неизлечимой раной армянского народа:

Я знаю: достоин высокой цены
Народ, проявляющий милость.

Уменьем таким награди ты меня,
Чтоб все доброту мою знали...
Должна ли нести наказание змея
За яд свой, таящийся в жалге?

Пусть каждый из нас сам решит, как быть с этой змеей...

Сказать об Ашоте Кочконяне, что он интернационалист, значит, просто посмеяться над поэтом. Он землянин и чувствует он себя таковым среди всех других народов. Для него взаимное уважение, дружба, понимание друг друга так же естественны, как воздух, как хлеб, вода и все земное:

Живите в мире люди мира!
Грузин, абхазец. Разве лира
И мой взволнованный глагол
Вас не зовут за общий стол?

Жестокая судьба распорядилась так, что древний адыгский народ частично оказался на ещё более древней армянской земле, а армяне оказались на земле адыгов и абхазцев. Вот почему поэма о горе Фишт проникнута таким уважением, любовью и признательностью к адыгскому народу:

Мой Фишт, светлы твои законы
И благосклонны твои склоны
Ко всем народам, что вокруг
Творят, не покладая рук...

Моя душа добром богата,
Любой адыг мне вроде брата...

Душа поэта, его сердце открыты для любви к любому народу, ко всем людям, живущим на земле:

Кто б ни был ты – таджик или грек,
Еврей, татарин или калмык, -
Тебя я помню каждый миг.

Но при этом поэт убежден, что только человек, искренне любящий свой народ, свой язык, свою культуру, способен любить другой язык, другую культуру, другой народ. И поэтому поэт не стесняется звонко, открыто, честно говорить о своей любви ко всему, что составляет его Родину:

Жить среди людей – какая это честь! -
Других народов, ощущая плечи.
О как прекрасен хор родных наречий,

Где и армянской речи место есть!

Пусть дружно надевают маски,
Кто рожден для ханжества, и
Буду говорить я по-армянски,
Буду говорить, куда жив!

Через все творчество Ашота проходит горькая мысль о невозможности «исправить сей мир до конца». Да, это не под силу ни одному художнику. И все же жизнь и творчество А. Кочконяна еще одно доказательство того, что стремиться к этому нужно. В одном из своих стихотворений Ашот Кочконян с горечью спросил:

Неужто зря я в этот мир пришел?
Нет, лучше я повешусь на осине,
Коль Родина при имени Ашот
Не вспомнит о своем достойном сыне.

Как жаль, что ты не можешь услышать мой ответ: «Нет, дорогой Ашот, не то что не вспомнит, Родина тебя никогда не забудет!»

В день 75-летия Ашота Кочконяна. 15 февраля 2005 года.

Когда Ашот рассказывал о Фиште
Мне на родном амшенском языке,
Казалось, зацвели в долинах вишни
И воды поднимаются в реке.

Когда Ашот рассказывал о Фиште,
Мне чудился звенящий водопад.
Меня к вершинам поднимало трижды
И трижды возвращало в дивный сад.

Когда Ашот рассказывал о Фиште,
Лугов альпийских жгучий аромат
Как будто посылал с высот Всевышний,
И я ловил любви небесный взгляд.

Когда Ашот рассказывал о Фиште,
Над спящими туманами долин
Он был красив, как древний царь Аргишти –
Земли армянской гордый властелин.

Когда Ашот рассказывал о Фиште...
В восторге с той я и до сей поры!
Я понимаю – нет поэта выше,
Как нет в округе выше Фишт-горы.

**Крикор МАЗЛУМЯН,
начальник отдела культуры
администрации Лазаревского района г. Сочи,
заслуженный работник культуры России.**

Из истории праздника 8 Марта

Наверное, многие из вас не знают историю праздника, который мы так рьяно и ежегодно отмечаем, - 8 Марта. А начиналось все так.

Уже в древнем Риме существовал женский день, который отмечали матроны. В этот день матроны - свободно рожденные женщины, состоящие в браке, получали от своих мужей подарки, были окружены любовью и вниманием. Рабыни тоже получали подарки. И кроме этого, хозяйка дома позволяла невольницам в этот день отдыхать. Облаченные в лучшие одежды, с благоухающими венками на головах, римлянки приходили в храм богини Весты - хранительницы домашнего очага.

Прошло немало времени. Женщины решили изменить свою жизнь, бороться за равноправие с мужчинами.

8 марта 1857 года текстильщицы Нью-Йорка прошли маршем по улицам города, протестуя против низких зарплаток и плохих условий труда.

В 1908 году уже их внучки требовали в этот день запрета детского труда, улучшения условий на фабриках и предоставления женщинам права голоса. На следующий год социалистическая партия Америки провозгласила последнее воскресенье февраля Национальным женским днем. В 1910 году в

«Пусть возвращается, тогда и записи будут, и передачи»

Одной из самых популярных армянских песен лет тридцать назад была песня Сасуна Паскевичяна «Մի հինգշաբթի, քեզ փրկեցին չի լիճի». И хоть Паскевичян не был профессиональным композитором, тем не менее песни его звучали по радио, по телевидению, в театре. А потом вдруг его имя исчезло из эфира, так же, как и его песни: он уехал в Америку, уехал со скандалом — и этим все было сказано. С тех пор прошло четверть века, и вот Паскевичян вновь в Армении, и у читателей есть возможность узнать о перипетиях его судьбы за последнюю четверть века.

— Я уехал, когда оскорбили мое личное достоинство. Кстати, мне претит то, когда людей, по каким-то причинам переехавших в другую страну, обвиняют в том, что они покинули родину. Но это к слову. Итак, до 1978 года я не то чтобы мечтал уехать, но даже не помышлял ни о каком отъезде.

Я всего лишь хотел провести свой летний отпуск в США у родителей жены. Я состоял в Коммунистической партии и с большим пиететом относился к ней. Чтобы получить разрешение на выезд, следовало представить в райком ходатайство первичной партийной организации. Когда ходатайство было получено, в райкоме 1,5 месяца меня гоняли с ним: то слово поменять, то запятую добавить. Наконец я сдал дела в ОВИР, но и здесь началась та же волокита. Прошел месяц-другой, а отпуск мой неумолимо надвигался, и я пошел к начальнику ОВИРа, от него — к министру внутренних дел, который намекнул, что дела мои у «соседей», то бишь в КГБ, но по получению обещал все ускорить. Я обратился в ЦК, откуда меня опять направили к министру МВД. Шел четвертый месяц, я послал в ЦК телеграмму. Почему я так стремился провести свой отпуск именно в США? Не знаю, наверное, потому, что ощущал себя свободным человеком и, как когда-то Ваграм Папазян, недоумевал: «Почему я не могу свободно выезжать и возвращаться?» После долгих мытарств в кабинете очередного высокопоставленного лица меня спросили: «Может быть, поедет только ваша жена?» У меня здесь оставались дети. Как я мог не вернуться?! Я сказал, что у меня есть возможность

уехать навсегда. «Навсегда мы вас вообще не выпустим», — ответили мне. «Но я же не раб!» — возмутился я и хлопнул дверью. В тот же день я позвонил в Лос-Анджелес, чтобы мне выслали приглашение на постоянное жительство. Через три дня приглашение лежало на моем столе.

Сдавая дела, я должен был сдать и партийный билет. И тут началось такое... Меня обличали, клеймили, позорили. К счастью, я читал устав партии, в котором черным по белому было написано, что члены КПСС вступают и покидают ряды партии добровольно, а партийное собрание лишь фиксирует этот факт. О чем я и сообщил клеймившим меня товарищам, которые, видимо, вовсе не раскрывали устав. Когда дело дошло до бюро райкома, меня уже стали не клеймить, а уговаривать остаться, потому что мое творчество, оказывается, было важно для народа. Тем не менее, прежде чем я собрался насовсем остаться в Америке и всего лишь просился туда туристом, как только мои документы очутились в ОВИРе, из новогодней телевизионной передачи вылетели две мои песни, а также я сам со своим выступлением.

Ехал я в Америку, надеясь, что тамошние армянские организации, имеющие отношение к культуре, примут меня с распростертыми объятиями: как-никак приехал известный песенник с большим багажом (я повез с собой сорок песен, записанных на радио). Если бы я получил от исполнения или продажи своих песен даже десять процентов, это составило бы огромную сумму. «Подумаем», — отвечали мне. Я составил культурную программу из девятнадцати пунктов, одним из которых было создание оркестра, и предложил ее солидной организации, имеющей отношение к культуре. «Подумаем», — ответили мне. Прошло два года. Я жил на посылке. Никаких ответов не поступало. И я понял, что болото лучше, чем то прозябание, в котором оказывается художник, оторванный от своей почвы. Для творческих людей, которые переехали в Америку из Армении, спюрк оказывается трагедией. Все время, что прожил там, я считал себя «սոցիալ փշխիշիւմիւմ».

В Америке я перепробовал множество профессий. Сначала работал в газете «Севан» заместителем редактора, потом — в других газетах, затем вернулся к своей начальной специальности — инженеру: три года работал на мебельном заводе инженером-конструктором, потом стал менеджером на заводе. С 85-го по 86-й год работал корреспондентом еженедельника «Հայ Աշխարհ» (тогда много читали, потому что армянское телевидение еще не получило распространения), в 89-м году основал телевидение со своим другом Дереником Япунджя-

ном. Поначалу мы выходили в эфир лишь один час в неделю, потом два, потом три... Наше «TELE ARMENIA» охватывало все: политику, культуру, просвещение, науку. Помимо огромных средств, оно требовало профессиональных навыков, которые я приобретал в процессе работы как оператор, режиссер, звукорежиссер и монтажер в одном лице. А Гаяне прошла хоть и недолгую, но все-таки школу на ереванском телевидении: она была автором и ведущей передач. Мы делали то, чего не делал в Америке ни один из расплодившихся армянских каналов. Мы усадили за один стол представителей трех взаимонеприемлющих партий, мы давали трибуну каждой из них, избегая каких-либо табу, потому что мы были, действительно, независимы. А лет через пять мы абсолютно сознательно отказались от политических передач.

Но несмотря на насыщенную жизнь, я с самого начала понял, что мой отъезд был ошибкой, даже не иронией, а сарказмом судьбы. Уже через четыре месяца после приезда я решил вернуться. Я был хроническим больным: старался лечь пораньше, чтобы увидеть во сне Армению. Каждую ночь она снилась мне. Стоило мне приехать в Армению туристом — сны прекращались. За годы жизни в Америке я написал всего одну песню — «Ахпер джан», но, видимо, моя творческая энергия сублимировалась в журналистике, телевидении, стихах, прозе.

В 81-м году в Лос-Анджелес приехал Вардгес Петросян. В культурном центре «Текеян» на встречу с ним собралось человек пятьдесят. Я попросил своего друга задать Петросяну вопрос: «Почему произведения эмигрировавших работников искусства в Армении запрещают?» (Мои песни передавали по «Маяку», а в Армении — нет.) Петросян ответил: «И правильно делают. Я бы тоже запретил». Всех сидящих в зале словно холодной водой окатили. Когда после встречи мы подошли к Вардгесу, он сказал: «Не надо задавать мне такой вопрос. Я не мог ответить иначе». В драматическом театре шла его пьеса «Армянские этюды», в музыкальном оформлении которой была использована и моя песня. Я попросил убрать ее из спектакля. Когда через год я приехал туристом в Ереван и встретился с Петросяном, он предложил мне вернуться: «Все тебе вернем: и дом, и машину, и в партии восстановим». — «Ну что ты, единственное, что я выиграл, — выход из партии».

В очередной мой приезд Арамаис Саакян, бравший у меня интервью, спросил: — Жалеешь, что уехал в Америку?

А у меня кровь кяварская, упрямства хватает:

— Я не жалею, я просто раздваиваюсь между Арменией и моими детьми, кото-

рые в Америке.

Я часто приезжал в Армению. В 1984 году мне разрешили записывать мои песни. Шли репетиции. И вдруг вызывает меня тогдашний главный музыкальный редактор Гостелерадио Эдгар Оганесян и, не поднимая от смущения глаз, говорит, что наложен запрет на записи. От Вардгеса Петросяна узнаю, что инициатор — Карлен Даллакян из ЦК, заявивший: «Пусть возвращается, тогда и записи будут, и передачи». Здорово, что сегодня нет никаких запретов. Правда, сегодня и сил-то не осталось записываться, писать...

Когда я впервые приехал в Армению в декабре 1980 года, меня спросили, как я чувствую себя в Америке. В ответ я сам спрашивал: «Кто-либо из вас когда-нибудь думал о связи, существующей между человеком и землей? Живя в СССР, я часто путешествовал, но никогда не задумывался над этим, потому что в любую минуту мог вернуться домой. В Америке я понял, что ни земля, ни среда, ни язык, ни солнце — ничего не принадлежит мне, потому что я всего лишь изгнанник и на меня давит огромная психологическая нагрузка. Такова оторванность от земли».

В 1983 году я остановился в гостинице «Двин». Мне позвонили из администрации и сказали, что известный американский журналист Вов Зельник снимает фильм об СССР и о людях, которые эмигрировали и вернулись к себе на родину туристами. Он задал мне два вопроса: «Что вы чувствуете, приезжая в Армению?» и «Какие перемены вы видите в Армении?». Я ответил: «Когда самолет, на котором я лечу из Америки, приземляется в Москве, я чувствую, что приближаюсь к своей родине. А когда я выхожу из самолета в Ереване и моя нога касается земли, я ощущаю прикосновение к своим корням». Ответ на второй вопрос был: «С каждым разом Армения кажется мне все краше».

Судьбоносными для спюрка оказались карабахское движение и вслед за тем землетрясение в 1988 году: спюрк проснулся от спячки, ощутил себя частью армянства. Но по сей день ни мы не знаем полностью спюрка, ни спюрк, к несчастью, не знает толком Армению. Уезжая, я был советологом, живя в Америке, стал спюркологом. Я не то что часто, постоянно задумывался над тем, почему армяне покидают Армению? Откровенно говоря, я ни в чем не обвиняю уехавших: от добра добра не ищут. Но я заметил, многие армяне, живущие там, не хотят, чтобы здесь было хорошо, потому что так им легче оправдать свое пребывание там.

Америка — прекрасная страна, но оставьте ее в покое, не обвиняйте ее в наших неудачах, она хороша для своих. Здесь, в Армении, много плохого для нас. В Америке тоже много плохого, несмотря на то, что там много хорошего. В 1994 году мы сделали передачу, основанную на опросах: оказалось, что в армянских школах Америки дети приобщаются к алкоголю и наркотикам с 8-10 лет. Мы организовали ток-шоу, на котором обсуждали пробле-

мы знания армянского языка и сохранения национальной самобытности. Пригласили учителей, психологов, ученых, учащихся. Оказалось, что 90% выпускников армянских учебных заведений не владеют армянским языком, не думают по-армянски. Как они могут создать армянскую культуру? Культуре приходит конец. Семейным устоям приходит конец. Величайшей проблемой Америки является крах семейных ценностей. Армянская семья, оказавшись в спюрке, во всех смыслах подвергается нравственно-психологическому распаду. Здесь много недостатков, но тамшние недостатки по сравнению со здешними как уличная авария и авария на скоростной трассе, что в 90 процентах случаев равно смерти.

Для меня лично очень важна идея армянской государственности. Армянин должен жить на своей родине, но если волей обстоятельств он оказался на чужбине, все равно должен внести лепту в развитие своей родины.

Семь лет назад, будучи уже гражданином США, я купил за 1100 долларов армянский паспорт с особым статусом. Три года назад я приобрел его для своей жены всего за триста пятьдесят долларов. Была бы моя воля, я бы выдал такие паспорта всем армянам спюрка либо бесплатно, либо за символические пятьдесят долларов, но с условием, чтобы каждый обладатель паспорта раз в год непременно посещал Армению. Как это делают обладатели грин-карты, чтобы не потерять ее. Представляете, какие суммы будут поступать в страну?! А если не приехал — плати штраф в 100-200 долларов. Тоже деньги.

Я как-то провел опрос среди армянских семей Америки: сколько в среднем тратится ежемесячно денег на еду и одежду? Оказалось, от тысячи до трех тысяч долларов. Далее следовал вопрос: готовы ли они двадцать процентов этой суммы потратить на товары армянского производства? Ответ был положительный: в случае, если товары окажутся высокого качества. Стало быть, нашим властям следует наладить связи с соответствующими структурами за рубежом и поставлять туда продукцию не только предприятий-монополистов, но и товары, производимые средними и малыми предприятиями. Уверен, не только продукция будет раскупаться, но и появится стимул для производителей, увеличится количество рабочих мест, сократится отток из страны.

Я вернулся из Америки, чтобы сохранить традиционные армянские ценности в моей семье, чтобы мои дети получили армянское образование и армянское воспитание, чтобы жили на своей родине, но при этом были бы свободны в выборе своего места жительства. В Америке я получил свободу и умение пользоваться ею. Я хочу сохранить свою свободу и ездить куда хочу и когда захочу, а не уезжать вынужденно. Думаю, плюсов в моем выборе больше, чем минусов. Вернее, не думаю, а уверен...

Записала Роза ЕГИАЗАРЯН.

«Вернатун» сегодня

106 лет тому назад (в 1899 году) в Тифлисе по инициативе Ованеса Туманяна и его единомышленников, ныне классиков армянской литературы, среди которых Газарос Агаян, Левон Шант, Аветик Исаакян, Дереник Демирчян, было создано творческое объединение армянских писателей «Вернатун» («Горница»), которое просуществовало до 1909 года. Впоследствии на смену ему пришла Ассоциация армянских писателей. 29 июня 1997 года состоялось учредительное собрание Союза армянских писателей Грузии. А 13 января 1998 года творческое объединение армянских писателей «Вернатун» было официально зарегистрировано.

В помещении Тбилисского государственного армянского театра им. Петроса Адамяна состоялось первое учредительное собрание возрожденного творческого объединения.

Председателем объединения избран поэт и литературовед Геворг (Жора) Снхчян.

В настоящее время в «Вернатун» входят 32 члена Союза. Среди них не только старейшины литературного цеха, но и совсем юные имена. Для талантливой молодежи организован клуб на базе 104-й армянской средней школы Тбилиси.

Недавно состоялась встреча со студийцами армянского драматического театра Тбилиси: ребята слушали стихи и отрывки из прозы, сами декламировали стихи армянских поэтов. Примечательно, что многие из них еще недавно не владели армянским языком. Будем надеяться, что объединение творческой интеллигенции армян Грузии оживит армянскую литературу на грузинской земле.

Лев ОГАНЕЗОВ.

4

Копенгагене на Международной конференции женщин Клара Цеткин предложила ежегодно отмечать Международный женский день - 8 Марта - в память о давних нью-йоркских событиях.

В России же этот день празднуется с 1913 года, и очень прижился, хотя некоторые страны и не считают его праздником. Кстати, и нерабочим днем он является не во всех странах.

Больше всех все-таки повезло римлянкам: замечательный день любви, красоты, весны, посвященный женщинам, является у них праздничным много веков. Пожалуй, стоит подсчитать, сколько таких дней задолжали мужчины россиянкам. А сколько подарков мы недополучили!..

«Прошу азнакомица...»

Сперва даже не поверилось — что это? Оказывается, резолюция на документе, наложенная первым секретарем ЦК КПСС Никитой Сергеевичем Хрущевым. Это из книги «Политическая элита», изданной в 2004 году в Москве, из статьи «Борьба за власть в Кремле». Сказано тут о Хрущеве, что он был «фактически малограмотным». И еще о том, что в детстве пас телят. То есть был телятником. По правде говоря, удивляться тут нечему. У нас ведь тоже в послевоенные годы «президентом страны», если это не смешно, а точнее,

председателем Президиума Верховного Совета был в прошлом чабан — Мацак Папян. И ничего... На демонстрации мы выходили и с его портретами. И Хрущев, и Мацак Папян, и многие-многие другие неграмотные, малообразованные, невежды и неучи, стоящие у рулей власти, — все это было понятно, воспринималось нормально, поскольку был ленинский постулат о том, что каждая кухарка должна уметь управлять государством. А если кухарке можно, почему же нельзя телятнику или чабану?

От приезда Никиты Сергеевича Хрущева в Армению почему-то запомнилось его полное гнева выступление в Тбилиси (уже на обратном пути), где он заклеил армянское руководство, позволившее ухлопать тонны бетона и построить на севанской дороге ресторан «Чайка». А с другой стороны... Ведь это он, Хрущев, разрешил построить в горах 48-километровый тоннель, позволивший перебросить воды реки Арпа в уже тогда начавший погибать Севан.

«Азнакомица» — это, очевидно, не единственный шедевр Хрущева. Были, надо полагать, и другие. Не уверен, но думаю, что все эти перлы — «возбуждено» (с ударением на «у»), «осуждено», «мо/лодежь» (с ударением на «о»), «на современном этапе» и т.д. — все это пошло от Хрущева.

Однако у нас тоже были свои «грамотеи». Ходили они, правда, не в первых секретарях, а в рангах пониже, но все же...

Как-то на одном из форумов, на котором довелось присутствовать, выступил с речью (не по бумажке. — С.А.) один из наших республиканских «вождей». Говорил он по-русски, и у меня от переживания за него попросту болело сердце. Он путал женский род с мужским, явно не знал правила склонения, спряжения: «мое день рождения», «мое фамилие» и т.д. Вечером, вернувшись домой, я позвонил другу, занимавшему высокую должность в партийном аппарате:

— Почему он говорил по-русски? Измучил и себя, и нас...

— А он по-армянски говорит плохо, — сказал друг. — Он ведь «русасос» (русскоязычный)...

А однажды довелось быть принятым еще одним руководителем. Мое общение с ним длилось минут пятнадцать, но за это время он успел выдать «шедевры»: «кантер» (контейнер), «рефрижатор» (рефрижератор), «Ахыркялаг» (Ахалкалаки), «Тилфис» (Тбилиси), «аблаб» (облава), «лейкопластилин» (лейкопластырь) и, по-моему, самое смешное: «Пришел на работу, шаром покати — никого нет».

А если без шуток? Несомненно, на ключевых постах, на мой взгляд, у нас чаще всего стояли профессионалы очень высокого класса.

В те годы я был ответственным секретарем журнала «Промышленность Армении». Нам понадобился материал об успехах промышленности в ушедшем году.

Позвонил первому заместителю председателя Совета Министров Сурену Амбарцумовичу Мовсесяну. В разговоре, естественно, намекнул на то, что, поскольку он очень занят, мы могли бы в редакции подготовить статью, а ему останется только подписать ее. Словом, я предложил то, что практиковалось тогда повсеместно, — начальству не положено писать собственные речи, статьи и пр. Ему следует только расписаться.

Потом я жалел, что позвонил Сурену Амбарцумовичу. Он меня попросту высек...

— За меня, — сказал он, — никто никогда в жизни не думал и никто за меня не писал. Прошу это учесть на будущее. А сейчас скажите, когда вам нужна статья?

В точно назначенный день она была у меня на столе.

Вот такая история. А была еще одна...

Главный редактор журнала «Промышленность Армении» Петр Атабекян не имел никакого отношения к журналистике. Инженер-электрик, работал долгие годы в системе «Армэнерго» — и вдруг... главный редактор. Писать он, конечно, никогда не писал, но как-то выделиться на поприще журналистики хотелось. Выслужиться хотелось перед высоким начальством. Особенно перед таким человеком, каким был глава Совнархоза Гурген Тигранович Чолахян. Личность по тем временам известная и как государственный деятель весьма самостоятельная. Ну чем можно было услужить Чолахяну? Понятно, только одним — опубликовать его статью, портрет на обложке журнала. Но делать это надо было весьма осторожно. Ибо никто не мог знать, на что можно наткнуться. Опубликуешь без разрешения портрет, а он возьмет да снимет с работы...

Однажды Петр Никитич говорит:

— Сергей Борисович, я хочу попросить вас об одной услуге. Нам крайне нужна (я говорил об этом и с Гургеном Тиграновичем) статья о проблемах специализации и кооперирования электротехнической промышленности Закавказья. Я долго думал и считаю, что сделать ее должны вы. Кроме вас, я никого не вижу...

— А разве в республике нет специалистов по этой проблеме?

— Может, и есть, — согласился он, — но вы сделаете лучше.

— Но я ведь журналист, а не инженер. Такой проблематикой вообще никогда не

занимался.

— Вот и займетесь. Я подготовлю для вас все необходимые материалы. А секрет, почему я хочу, чтобы статью написали вы, я вам раскрою позже.

Я писал эту проклятую статью, наверное, дней двадцать. Специализация, кооперирование — я вначале не мог понять даже смысла этих слов. Но постепенно вошел в дело. И вот статью я отдаю Петру Никитичу.

— Спасибо, — сказал он, широко улыбаясь. — Вы сделали большое дело для журнала. А сейчас едем вместе к товарищу Чолахяну...

В приемной у председателя Совнархоза мы просидели минут десять, потом были приглашены к самому.

Это было мое первое общение с Гургеном Тиграновичем. Он пожал нам руки и, как мне показалось, крайне сухо предложил сесть.

— Я вас слушаю, — сказал он. — Вы ответственный секретарь? — обратился он ко мне. — У вас тоже ко мне дело?

— Нет, — сказал я. — У меня к вам никаких дел нет.

Чолахян вопросительно посмотрел на главного редактора: мол, в чем дело?

Петр Никитич поспешно: «Он не знает, это я попросил его приехать к вам вместе со мной...»

С этими словами Петр Никитич вытащил из своего портфеля написанную мною статью и положил перед Чолахяном.

— Вот, — обронил он.

— Что это? — спросил Чолахян.

— Статья, Гурген Тигранович, — отпартовал Атабекян. — Я прошу вас ознакомиться и сказать, можно ли ее опубликовать?

Чолахян пожал плечами, опустил голову и принялся читать. Двадцать с лишним страниц. Он бегло пробежал взглядом по первой, второй, третьей, потом снова вернулся к первой и стал внимательно читать. Мы, молча, не проронив ни слова, сидели в кабинете главы Совнархоза более получаса. Наконец он прочел последнюю страницу и поднял голову.

— Хорошо, — выдохнул он, — очень хорошо...

Петр Никитич встрепенулся, засуетился. — Статья вам понравилась, Гурген Тигранович?

— Да, хорошая статья.

Атабекян с благодарностью посмотрел на меня, потом подобострастно улыбнул-

ся Чолахяну:

— Гурген Тигранович, я очень прошу вас сделать доброе дело для нашего журнала. Подпишите эту статью, и мы опубликуем за вашей подписью. Наши читатели ждут...

Чолахян вдруг побледнел, глаза его сузились. Атабекяну он уже не дал договорить.

— Кто написал эту статью? — резко спросил он.

— Это неважно, Гурген Тигранович, — еще не разобравшись в обстановке, попахивающей грозой, пропел Петр Никитич. — Это абсолютно неважно, уверяю вас. Нам главное, чтобы вы подписали...

— Вы слышали, что я сказал? — грубо перебил Атабекяна председатель Совнархоза. — Я спрашиваю, кто написал эту статью?

— Вот он, — показал на меня пальцем главный редактор.

Чолахян буквально отчеканил:

— Опубликуете статью за подписью того, кто ее написал, вы поняли меня?

— Но Арустамян не специалист, — беспомощно промямлил Атабекян. — Многие не поймут...

— Если Арустамян не специалист, — сказал Чолахян, — почему вы ему поручили написать статью?

— Но он, как я понял, сделал ее отлично...

— Я тоже так думаю. Все Петр Никитич. Вам бы полагалось объявить взыскание, что столь серьезную статью вы поручили писать непрофессионалу, но я думаю, на этот раз мы обойдемся без выговора. Статью поставьте в номер.

Выйдя от Чолахяна, мы поехали в редакцию. С Атабекяном в этот день говорить было невозможно. Он был мрачен, как туча. Его отругал сам Чолахян. Что же теперь будет? А вдруг?

— Петр Никитич, я в чем-нибудь провинился? — спросил я его на следующий день.

— Вы хотите знать правду? — пробурчал он. — Я очень не хочу печатать эту статью за вашей подписью.

— Ну и не печатайте! Порвите ее — и все! — Я не могу этого сделать. Если я ее не опубликую, он меня снимет с работы.

В моем журналистском архиве таким вот образом и появилась абсолютно чуждая мне по духу, по содержанию статья, озаглавленная «За дальнейшую специализацию и кооперирование электротехнической промышленности Закавказья», написанная в 1964 году, ровно сорок лет назад. Такое стало возможным, потому что был Чолахян, уважаемый человек, Гурген Тигранович, который не был приучен присваивать плоды чужого труда.

Мне уже приводилось писать о Якове Никитиче Заробяне, первом человеке нашего государства. Прочитав то, что сказано о нем в моей книге «Хроники смутного времени»: Не могу сказать, что я хорошо знал Заробяна. Я знал, что он харьковский. Он тоже знал, что я харьковский. Известно ему стало это после того, как к какому-то комсомольскому форуму я подготовил для него обширную справку о

работе республиканского комсомола. Потом не однажды пришлось работать в его кабинете. Он попросил отредактировать написанную им для «Правды» статью о харьковском периоде его жизни, о том, как он был рабочим корреспондентом, о его встречах и беседах с сестрой Ленина.

— Я знаю, — сказал Яков Никитич, — что если бы я тебя попросил, ты бы сделал эту статью, но мне почему-то захотелось написать ее самому, вспомнить былое. Я ведь тоже журналист...

Он протянул листки, исписанные его рукой, и увидел, как я тут же замялся.

— Ну ты чего? — спросил он.

— Если бы это было напечатано на машинке, мне было бы легче. Не могу же я, Яков Никитич, править текст первого секретаря?

— А что, — улыбнулся он, — текст не поддается правке? Ведь он же не на камне, а на бумаге...»

Не знаю, как это было у других, но я, общаясь с Яковым Никитичем, почему-то каждый раз забывал, что передо мной не друг мой, не брат, а самый большой человек в республике, по сути, хозяин страны. Сейчас, конечно, я понимаю, что это не я забывал, а он заставлял, очевидно, не только меня, но и многих других забывать, что общается с ними, пожимает им руку, добродушно улыбается первый секретарь, человек всемогущий, всевластный. В республике он мог приказывать любому. Но мне он сказал: «Если бы я тебя попросил». Это каждый раз понималось, осознавалось, когда ты уходил от него...

Я вспоминаю, как я редактировал его текст. Он занимался своими делами, потом вдруг вставал из-за стола, подходил ко мне, присаживался у приставного столика и следил, что я делаю:

— А зачем ты выбросил это «однако»? — И приходилось объяснять:

— Слово «однако», Яков Никитич, есть в предыдущей фразе...

И снова он начинал вглядываться.

— А тут целый абзац полетел, — вздыхал он. — Ты думаешь, так и надо?

— Хотите, я восстановлю?

— Не надо. Так лучше...

Я и сейчас, когда Якова Никитича давно уже нет, придерживаюсь того мнения, что таких людей, как он, если они и были в нашей истории, было не слишком много. По-моему, он ни на минуту не забывал, что первым долгом он человек, а потом только первый секретарь.

...Возвращаюсь снова к «грамотеям», «гигантам мысли», «интеллектуалам», что руководили нами в том Отечестве, что ушло в небытие. Одним из них был «дорогой Леонид Ильич». Известный историк Дмитрий Волкогонов в одной из своих книг цитирует личный дневник Брежнева. У него, начиная с пунктуации, все сохранено, как есть.

Брежневский дневник:

«Отдых был на дворе дочитывал материалы...

Смотрел хоккей сборная ССР Швеция.

Смотрел «программу времени»

«18 марта. Звонил Павлову Г.С. по стоимости

13 апреля. Утро — обычные — мероприятия домашние. Брали кровь из вены
Сделал дома — помыл голову Толя
Вес 88-700

Галя читает подвал из «правды»...

Завидово 4 утки — 33-и кабан — 21 — тскали»

«22 апреля — пятница 86.400

«3 мая. Вес 85.300.

Портные — костюм серенький отдал и тужурку кож. прогулочную взял»

«3 июля. Отдых — улетел в Завидово — 5 каб.»

«Никуда не ездил — никому не звонил мне тоже самое — утром стригся брился и мыл голову»

«Заплыв. 1 час бассейн 30 м. Бритье. Забили косточки с Подгорным. После беседы с Чаушеску говорил с Шарванадзе»
«В Астрахани вечером был на охоте (вечерка) убил 34 гуся... Хорошо покупался под душем...»

«Говорил с подгорным о футболе и хокее и немного о конституции»

«Переговорил с Черненко вырезать из картины коммунисты — подъем танков...»

Такова се ля ви... Такова была страна, где было возможным, чтобы ею руководили Шарванадзе, подгорный, телятники и чабаны. Где на раны накладывали «лейкопластелин», а грузы возили исключительно «кантерами» и «рефрижаторами», где милиция устраивала «аблабы», где были такие замечательные города, как «Тилфис» и «Ахыркялаг», где можно было «шаром покатыть и никого не найти». Такова се ля ви. Очень бы хотелось, чтобы те из наших чиновников, что на капитанских мостиках, у рулей, штурвалов, что на самом верху, в мягких и удобных креслах, имели возможность с этой статьей «АЗНАКОМИЦА»...

Сергей АРУСТАМЯН.

А ЗНАЕТЕ ЛИ ВЫ, ЧТО...

Кинотеатр «Наири» самый старый в Ереване. С 1920 по 1950 год он находился на улице Амиряна, где сейчас расположено Министерство иностранных дел Армении. В кинотеатре был также летний зал. Здесь был показан первый армянский фильм - «Заре». В 1952 г. после строительства нового здания на перекрестке проспекта Маштоца и улицы Исаакяна он переместился туда, где и находится по сей день.

Самый большой и самый молодой кинотеатр в Ереване — это кинотеатр «Айратат», который известен под названием «Россия». Он предусмотрен для 3000 посетителей. Это количество обеспечивается благодаря Большому, Среднему и Малому залам. Он сдан в эксплуатацию в 1975 году. Сейчас кинотеатр не действует. Там расположена ярмарка. Раньше его посещали 2500 зрителей в день.

ОШИБКА ЕВЫ

Армен Меграбян - производитель чаев из дикорастущих растений Армении. Его продукция успешно реализуется в США, в магазинах, специализирующихся на продаже экологически чистых продуктов. Выйти на этот уровень не легко. Требования к качественным продуктам питания в развитых странах очень высокие. Все заградительные барьеры Армен прошел без проблем. Более того, как утверждает предприниматель, его продукция имеет такой повышенный спрос, что, произведи он в три раза больше, трудностей с реализацией не возникнет. Секрет его коммерческого успеха поразительно прост: браться только за то, что можешь делать на самом высоком уровне. Беседа с предпринимателем, совершенно не вписывающимся в привычный стереотип бизнесмена, затянулась на три часа. Собственно, не беседа, скорее, монолог, охватывающий события всей известной истории человечества. Какое это имеет отношение к чаю? Как утверждает Армен Меграбян, самое непосредственное. По его мнению, все беды человечества обусловлены тем, что оно нарушило гармоничное единство с природой и продолжает идти порочным путем.

А началось все очень давно, когда Ева вкусила от запретного плода. Вот оно, первое проявление антропогенного фактора. Человек стал использовать природу во вред ей и себе. Отсюда болезни, агрессивность, утрата духовности. Но ведь нужно было пройти этот тяжкий, исполненный скорби и разочарования путь, чтобы, поняв свою ошибку, вновь восстановить гармоничное единство с природой.

- Вы заметили, как летит время? Год проходит, как один день, и ничего не остается ни в сердце, ни в памяти. Это нехороший симптом, тоже проявление дисгармонии, - говорит Армен Меграбян. - Значит, мы не воспринимаем мир во всем разнообразии впечатлений. А каждый забытый день - потеря для человека.

Гранатовый чай, которым угощает Армен, действительно удивительно вкусный.

- Гранат очень непростое растение: 365 зернышек - столько же, сколько и дней в году, и к тому же он разделен на четыре части по числу времен года. Случайностей не бывает. Просто мы не умеем воспринимать мудрость природы.

Вы заметили, что человек похож на растение? Только корень направлен вверх.

- Никогда об этом не думала.

- А древние знали. Поэтому при головных болях лечились настойкой корней, при заболеваниях ног - тинктурой из верхней части растения. Эти знания отразились еще в петроглифах. Древние были гораздо мудрее нас, а каждое растение имело легенду, отражающую его свойства. Сегодня большинство этих легенд забыто. Использовались особые свойства растений, важное значение имели их запах и вкус. Запах - это не просто нравится или нет, а огромные возможности терапевтического воздействия. В глубоком сознании возникают ассоциации, рождается гармоничный, врачующий или тревожащий душу мир, определенное восприятие окружающего. А ведь это и есть самое главное - как мы воспринимаем действительность, в которой живем...

И снова стремительный полет по истории. Мелькают эпохи и имена - Гильгамеш, великий и страшный Тутанхамон, древнеармянские манускрипты, Конфуций, Астафьев, Лесков, Шопенгауэр, наскальные рисунки, пиктографическое письмо... Голова идет кругом. Едва успеваешь задать вопрос: а все-таки при чем же тут чай?

- Слушайте, слушайте, сейчас все поймете.

- Слушаю, пытаюсь сориентироваться в калейдоскопе лиц и времен.

- Нужно восстановить забытую культуру питания, это изменит наш внутренний мир, отношение к природе, человечество станет значительно здоровее и менее агрессивным. Знаете, в рецептах древних врачей названы только ингредиенты.

Думаете, страх перед коллегами-конкурентами? Нет. Тогда лечили не болезнь, а больного. Врачи сами готовили лекарства с учетом многих факторов, о которых сегодня и думать забыли. Это и особенности характера человека, и время его рождения, вплоть до часов, и его внешность, не говоря уже о побочных заболеваниях.

Как утверждает Армен Меграбян, он один из потомков Саят-Новы. Во всех случаях поэтическое отношение к миру определенно присутствует. Будущий предприниматель родился в семье врачей. С 8-го класса стал интересоваться историей медицины. Прочел все, что нашел и успел, особый интерес вызывали лекарственные растения. Поступил в сельхозинститут, а затем - в аспирантуру по специальности этноагрономия. Очень серьезно учил грабар, сидел в Матенадаране, изучал древние рукописи, народный фольклор, ритуалы, связанные с изменениями в природе, песни пахарей и собирателей урожая...

Защитить диссертацию Армену Меграбяну не удалось. Ученый совет счел работу мистической.

- Не беда, - говорит он. - Знания пригодились. Все, накопленное тогда, послужило основой бизнеса.

Уехать из Армении он никогда не хотел, но, не находя себе применения, в начале 90-х временно перебрался в Москву, работал главным маркетологом в крупной фирме. Дела шли хорошо, зарабатывал. Поездив по миру, многое повидал. И все же вернулся в Армению. Это тоже из области убеждений: жить там, где родился, употреблять в пищу то, что дает родная земля.

В 1997г. он организовал производство чая, и, как показал опыт, очень успешно.

- Знаете, Армения была одним из первых мест на Земле, где люди стали использовать растительные напитки. В Зовуни, неподалеку от Еревана, в Сисиане, в окрестностях Севана есть изображения на камнях, датируемые тысячами лет до нашей эры. Они подтверждают наличие удивительных знаний у наших далеких предков о природе и использовании растений.

Создавая новое производство, Армен ставил задачу - на практике восстановить забытый опыт и знания. Он не сажает используемые для приготовления напитков растения, сборщики собирают то, что дает природа сама и только в местах, далеких от полей, на которые воздействуют химикатами. И в сборщики трав и растений он берет далеко не всех. Только людей, имеющих особое отношение к миру. Более того, человек в плохом настроении или женщина в критические дни к работе не допускаются.

- Все-все имеет значение, - говорит Армен Меграбян. - Просто мы мало знаем об этом, не придаем значения многим важным вещам. В древних армянских рукописях сохранились рекомендации и правила, которые следует выполнять при сборе урожая.

Сборщики, работающие у Армена Меграбяна, собирая растения и травы, поют старинные трудовые армянские песни.

- Это очень важно, - говорит необычный предприниматель. - В этих мелодиях и словах особая энергия, эмоциональный настрой, который передается растению, а значит, и тем, кто будет использовать его в пищу.

Оказывается, согласно старым армянским традициям, чабрец должны собирать только мальчики 10-ти лет. Хотя обычно на таких работах используют женщин. Но у них большой опыт этих работ, а это иногда мешает. Они собирают травы автоматически. Тут мудрость. При взаимодействии с разными травами важен определенный настрой. Чабрец хочет внимания. Мальчик, не привыкший к этой работе, очень внимателен, а его рост позволяет срывать только определенные части растения, не повреждая другие.

В сборе урожая нет мелочей. Огромное значение имеют время суток, фаза Луны, расположение звезд и опять-таки настроение.

Как утверждает Армен Меграбян, люди, работающие у него, с годами очень меняются, становятся спокойнее, оптимистич-

нее, начинают по-другому воспринимать мир.

И еще одна важная установка: богат не тот, кто имеет большие деньги, а тот, кто имеет много полезной информации. А всякая информация полезна, когда умеешь ее правильно применять. Армен это определенно умеет. И, как утверждает предприниматель, деньги в этом случае приходят сами собой, причем приходят чистые деньги, не оскверненные безнравственными поступками, аферами, ложью.

- Грязные деньги очень опасная вещь, - утверждает Армен Меграбян. - Все взаимосвязано. За плохие дела придется расплачиваться, так же, как и за безумное и жестокое обращение с природой. Мы должны исправить ошибку Евы, воспринять природу в ее богатстве и красоте, и она станет для нас источни-

ком здоровья и душевной гармонии.

Продукция фирмы «Ancient Herbals» реализуется и в Армении. Упакованные в матерчатые мешочки травы продаются во многих магазинах Еревана. Как утверждают потребители, которые часто звонят Армену (номер телефона на упаковке есть), в их мировосприятии что-то меняется. И жизнь не так уж плоха, и многое можно изменить к лучшему.

- Я хочу, чтобы мой народ восстановил гармоничное восприятие мира, чтобы в первую очередь исцелилась душа. А все остальное придет, - говорит Армен Меграбян, очень уж непохожий на других бизнесменов.

Гаянэ САРМАКЕШЯН.

ДЫХАНИЕ ГОЛЛИВУДА В АРМЕНИИ

«Арменфильм» возродится

Когда в 1923 году была создана первая и самая крупная в советской Армении киностудия (в 1957 г. называлась «Арменфильм», а с 1966 г. носит имя Амо Бекназаряна) и в первые же годы своей деятельности достигла значимых успехов, стало ясно, что киностудию ожидает длительная и плодотворная деятельность. Так и случилось, однако в результате смены общественного строя как другие сферы и культурные центры, так и «Арменфильм» пережил трудный период. Сегодня студия снимает фильмы в тяжелых финансовых и технических (имеет всего 1 кинокамеру) условиях. Ясно, что в таких условиях долго работать просто невозможно. Для выхода на международный рынок необходимы огромные вложения, хорошая техническая оснащенность.

«Около полутора лет тому назад начались обсуждения в этом направлении, однако из-за определенных несоответствий в вопросах условий и требований с лицами, делавшими вложения (Ара Абраамян, Джеральд Гафесчян), процесс был заморожен», - рассказывает директор «Арменфильма» Геворг Геворгян. Сегодня киностудию желает приватизировать американский бизнесмен армянского происхождения, председатель компании «Vision Quest Pictures» Хачик Хачикян. Только за приватизацию киностудии американский бизнесмен намерен выделить 1,5 млн долларов, а последующие вложения превысят 100 млн долларов. По словам директора киностудии г-на Геворгяна, по поручению премьер-министра сегодня производится учет имущества, после чего будет определена окончательная сумма, необходимая для приватизации. Что касается опасений, что сделка может быть ненадежной, г-н Геворгян уточнил, что «основным из пунктов договора является то, что все имущество должно оставаться под залогом у государства до тех пор, пока не будут осуществлены вложения». Одним из важнейших пунктов договора является также сохранение имени студии и ее символа (статуя Давида Сасунского).

Г-н Геворгян представил созданный американским архитектором армянской национальности макет будущего «Арменфильма». Директор опроверг сведения о том, что здание настоящей студии будет разрушено до основания и потом построено заново. «Киностудия со своими основными частями будет сохранена. Другое дело, что, возможно, будут разрушены маленькие, не столь важные, участки», - отметил директор. Что же ожидается от «армянского» Голливуда?

Во-первых, строительство киногорода состоит из 2 этапов. Первый этап предполагает ремонт всей киностудии, построение площадки, создание искусственных озер и фонтанов, создание 12-ти крупных павильонов (каждый будет включать в себя 2 павильона, т.е. всего 24). Будет основана школа кино, где будут учиться окончившие высшие учебные заведения студенты. Будет создан киноцех, соответствующий европейским параметрам, построен город-бутафория. Для первого этапа предусматриваются вложения в размере 112 млн долларов. Кстати, ленты кинофильмов станут цифровыми и, что немаловажно, будет заложена красивая традиция проведения международного фестиваля.

Второй этап предполагает строительство гостиничного комп-

лекса, который будет не просто местом для проведения времени, но и будет принимать гостей, приехавших из разных стран. Для этого этапа предусматривается вложений на 100 млн долларов. Фактически, инвестиций будет намного больше, чем предусматривалось.

Словом, настоящее чудо, которое благодаря современным технологиям будет осуществлено в ближайшие 5 лет.

На возрожденном «Арменфильме», по словам директора, вместо нынешних 300 работников будет работать 2500-3000 человек. Этим в какой-то мере будет решен также вопрос рабочих мест, а самая маленькая зарплата будет составлять 100 долларов.

А будет ли работать киностудия на период реорганизации? Оказывается, что параллельно со строительством киногорода «Арменфильм» будет продолжать снимать фильмы. В 2005 году «Арменфильм» предполагает снять 5-6 дебютных, 4 художественных и 4 мультипликационных фильма. По словам директора, в 2005 году на фестивале в Каннах «Арменфильм» будет представлять фильм Эдгара Багдасаряна «Мариам» и Вигена Чалдраняна - «Агатангехос».

Директор затруднился сказать, в какую сумму обходится один фильм, поскольку часть затрат берет на себя та страна, в которой снимается фильм. Он отметил также, что государство каждый год в среднем выделяет киностудии 250 млн драмов.

Инициаторам этого хорошего почину пожелаем удачи с тем, чтоб в один прекрасный день мы имели повод обратиться к успехам киногорода.

По публикации Гоар ГЕВОРКЯН.

АФОРИЗМЫ

Морщины глупости разглядеть невозможно.
 Не всем дано пользоваться властью, чаще власть пользуется всеми.
 Ложная самооценка подобна зверю, могуществу загрызть будущее.
 Отказывать всегда небезопасно.
 Пожинатели бурь зачастую не сеяли ветра.
 Рассудительность - лучшее вознаграждение за старания.
 Осторожность в выражениях прокладывает путь к истине.
 Постигание ошибок выводит на верный путь.
 Доводам положено стоять на ногах твердо.
 Уступки совершенствуют мир согласия.
 Народ не прощает личных оскорблений.

Ашот САГРАТЯН.

Чтобы погубить страну, недостаточно безмозглых советников.
 Войны начинают, не дожидаясь кворума.
 Ответственность, не имея множественного числа, бывает коллективной.
 Когда нет своей, пляшут под чужую дудку.
 Тщеславие рождает неудачников.
 Трезвая самооценка, подобно товару, нуждается в рекламе.
 Сор из избы языком не выметешь.
 Делая из мухи слона, можно погубить и планету.
 И на обломках империи можно неплохо заработать.
 За язык ловят не только тех, у кого он длинный.
 Ахиллесова пята дипломата - на кончике языка.
 Не будь дураков, чем бы пруды прудили.
 И пепел цивилизации не спасет человечество от позора.
 Чем меньше крыс останется на корабле, тем больше вероятность, что он не пойдет ко дну.

Михаил АТАКЯН.

Засуха в наших душах

В этом году Гранту МАТЕВОСЯНУ исполнилось бы 70 лет. Февральский номер московского журнала «Дружба народов», а также январский номер «Литературной Армении» публиковали эссе писателя — жанр, к которому он обращался крайне редко, но в котором, как и во всех его произведениях, превалирует тема хозяина земли, знатока своего дела, вернее, тема отсутствия хозяина на этой земле. Земля, оставшаяся безхозной, дилетантство чиновников высшего ранга... Тридцать пять лет прошло со дня написания эссе, но матевосяновская боль, увы, не беспощадна по сей день. Публикуем размышления Гранта Матевосяна с некоторыми сокращениями.

Недавно к нам в Ереван приезжал один очень известный московский чиновник от кинематографии. В нашем аэропорту его усадили в особый, специально для этой цели предназначенный автомобиль, и чиновник в сопровождении свиты встречающих въехал в Ереван. В Москве его, как мессию, точно так же провожали в аэропорт. В Ереване заботливо, с особой бережностью его подняли в лифте в специально для него заказанный умеренно люкс первой классной гостиницы и уложили в специально для него приготовленную постель. Он попил коньяку сорокалетней выдержки, который берегли специально для него, отведал севанской форели, пару-тройку экземпляров которой охраняли в озере особо на случай его приезда, поглядел на Масис, осмотрел руины языческого храма в Гарни, снова подкрепился едой и питьем и наконец собрал деятелей армянского кинематографа, чтобы объявить им, что фильм Сергея Параджанова «Цвет граната» никуда не годится, а в фильме другого нашего режиссера сельские жители не армяне, поскольку по многим армянским фильмам ему доподлинно известно, какими должны быть армянские крестьяне, а создатели этого фильма (которые вывели в нем своих отцов, братьев и самих себя) понятия не имеют, какими должны быть армянские крестьяне, и поэтому изобразили каких-то сицилийцев, а вовсе не армян. Затем этот чиновник, лучась обаянием, влюбленно воззвал к кинодеятелям Армении.

— Товарищи! — сказал он. — Неужели вы до сих пор не замечали, как прекрасны ваше озеро Севан? Товарищи, снимите нам красивый фильм об озере Севан! Я вам даже подскажу отличное название для него — «Волны Севана»!

Потом он еще раз хорошенько поел, славно попил и сладко выпался, а после свита провожающих препроводила его

сытое и убоготоренное тело в аэропорт для отправки в Москву и уложила, но не в гроб, как в повести Толстого «Холстомер», а в кресло в самолете, особо для него предназначенное. Привезший его самолет пустил в расход энное количество драгоценного бензина, сам чиновник пустил в расход энное количество государственных и личных средств — и все это для того лишь, чтобы сказать нам, что нужно поставить фильм «Волны Севана». Но ведь и без него нам было известно, что по Севану ходят волны и ходят красиво!

Среди ранних вещей Ованеса Туманяна есть рассказ «О голодных временах». Лорийский крестьянин — земляк писателя из села Дсех трудится в поте лица и не видит перед собой ничего, кроме своей земли, а теменем ощущает лишь сухое небо, которое не сулит дождя. Он молится своему небу и преданно и любовно ухаживает за своей землей. Но случается самое плохое: его земля и его небо продают его. Это на самом деле очень плохо, потому что этот дсехец все свои надежды связывал единственно с клочком земли у себя под носом. А еще хуже то, что засуха коснулась и селений на другой стороне ущелья, с которыми дсехец связывал кое-какие мечты. Но и это еще не конец света, потому что мир огромен и простирается далеко, до самых полей Ширака, что лежит в изножье Арагаца, а они плодотворны и, по мнению дсехца, не знают засухи, потому что их овевают влажные ветры со склонов славного Арагаца. И дсехец, стыдясь самого себя, сильно стыдясь, потому что ведь крестьянин Ширака не виноват в том, что Дсех постигла засуха, раздобыв лошадь, пускается в путь на другой край известного ему огромного мира. Но происходит ужасное: примерно на половине пути он встречает голодных крестьян из Ширака, которые бегут от засухи в Дсех. И для ширака, и для дсехца это нечто непостижимое, ибо жизнь не может же быть настолько жестокой, чтобы весь известный им мир — от самого Дсеха и аж до Ширака — сгубить засухой!

Рассказ заканчивается так: кто-то приносит весть о том, что мир, оказывается, больше, чем они здесь себе представляли, и из далеких городов и сел этого огромного мира едет к ним пшеница — в помощь голодающим армянским крестьянам. Они не желают верить этому, потому что ведь свой хлеб они должны были вырастить сами, они не вырастили, значит, была на то Божья воля, и, значит, вот он их конец. И просто потому, что другого выхода нет, им приходится поверить в то, что есть на свете богатая хлебом Россия, откуда тамошние состоятельные армяне шлют им муку и пшеницу.

Рассказ писался восемьдесят лет назад. За эти восемьдесят лет мир в понимании армянского крестьянина вырос до размеров земного шара, на котором привольно раскинулось советское государство, и сознание одной большой общей родины есть самый заметный сдвиг в психологии армянина за последние пять-

десять лет. Советское государство — страна, где всюду выращивают пшеницу, везде, кроме Ширака и Дсеха. Дело в том, что ощущение надежности, рожденное принадлежностью к одной большой единой родине, явило нам и худшую свою оборотную сторону, которая и есть безответственное отношение к собственной земле, той самой, что у нас под ногами. Крестьянин утратил чувство хозяина по отношению к собственному земельному наделу и привычку любовно обхаживать ту землю, на которой живет. Хлеб выращивают где-то там, на просторах Советского Союза, и град в Дсехе или засуха в Шираке ни сегодняшнего дсехца, ни сегодняшнего ширака будто и не касается, так как град и засуха ударяют не по тому полю, что должно было быть результатом разделенной любви и взаимной привязанности земли и крестьянина. Градом бьет чью-то чужую, можно даже сказать, неприятельскую территорию, и зарплата нашего крестьянина, которая лежит себе в государственном сейфе, от этого не мокнет, не сохнет, не портится, а сухая мука все равно придет к нам из какого-нибудь уголка нашей огромной страны. Но ведь всем известно, что нередко эта сухая мука едет к нам не из какого-нибудь уголка нашей огромной страны, а из-за границы, и приобретается в обмен на золото, чуть ли не равное ей по весу. И значит, это касается не только дсехца. В одном совхозе под Челябинском, где работала группа студентов нашего пединститута, механизаторы уселись играть в «дурачка» и в пылу игры забыли про то, что пора жать хлеб. Потом три тысячи гектаров уже сжатой, но не убранной пшеницы засыпало снегом, и механизаторы уже с чистой совестью продолжили игру в «дурачка», ибо снег выпал по не зависящим от них обстоятельствам.

Когда началось это враждебное отношение к земле? (Собственно, можно сказать, враждебное отношение к работе вообще, однако чтобы не слишком распространяться, будем говорить только о земле.) Этот разлад между земледельцем и землей начался, по всей вероятности, в тридцатые годы, но усугубился в пятидесятые и сделался поистине угрожающим в последнее десятилетие. Вместе с подъемом культуры в стране старая кабальная форма любви к земле должна была перерасти в преклонение перед природой, которое, как предполагалось, составит неотъемлемую часть «советской цивилизации». Между тем на смену ей пришло высокомерное пренебрежение, со временем вылившееся в неприкрытую враждебность — как законный довод насильственного «окультуривания» отсталой страны. Это было также следствием нашей твердолобой политики в отношении деревни. Сегодняшняя Армения потеряла треть своих бывших пастбищных угодий и треть же пахотных земель, и это при том, что в количественном отношении деревня имеет сейчас то же население, что и до советизации, плюс механизация сельского хозяйства! Как

Исправление ошибки

По техническим причинам в журнале «Горцарар» в №№ 1-2 (69-70) в статье «История о настоящем друге» была допущена ошибка. В подписи автора следует читать С. Карян. Приносим свои искренние извинения автору статьи.

бы то ни было, сегодня мы стоим перед фактом враждебного отношения крестьянина к земле.

Если мы полистаем страницы летописи армянской советской литературы, то обнаружим там красивую, но до наглости лживую сказку о том, как крестьяне прежде якобы дружили с землей порознь,

каждый сам по себе, а нынче дружат коллективно. Литература — это летопись народных надежд и тревог. Наша литература тридцатых годов донесла до нашего поколения отголоски тревог и надежд испанского народа в пору господства фашизма и возврата к демократии, но и словом не обмолвилась о тех тревогах, кото-

рые сегодня слышны совершенно отчетливо и берут начало в тех же тридцатых. Разве можем мы уважать эту глухую и слепую литературу? И завтрашним поколениям не за что будет уважать нашу сегодняшнюю литературу, которая так же глуха и слепа и, кажется, дала обет вовек не принимать вату из ушей и не открывать глаз.

Р. Е.

Великолепный Абелян

Джилльда Семеновна Снарян-Абелян — невропатолог, а еще она внучка Ованеса Абеяна. Его прямая и единственная наследница. Советская власть лишила ее, как, впрочем, и деда, фамильного особняка и многого другого, зато она пронесла сквозь годы наследие, неизмеримо более щедрое, — воспоминания о великом Абеяне, доставшиеся ей от матери и бабушки.

Я родилась в Кисловодске, где у нас была роскошная дача. В день моего рождения у деда был спектакль, и ему преподнесли огромную корзину цветов. Он принес ее домой, положил рядом с моей кроватью (мама рожала на даче, как многие тогда делали, вызывая врача на дом) и сказал: «Джилльде-ханум от деда».

Своим легкомысленным именем я обязана отцу, который хотел назвать меня Хильдой. Но мама, ревновавшая его к прошлому, решила, что в Германии у него была любовь, и категорически воспротивилась Хильде. Моя бабушка, большой дипломат, предложила соломоново решение — назвать меня Джилльдой, что является итальянским вариантом Хильды. И все же я поражалась, как мой отец и дед, будучи большими патриотами, не нарекли меня армянским именем.

Мы переехали в Ереван, когда я была совсем маленькая. Бабушка осталась в Тбилиси, а дед играл то в Ереване, то в Баку и Тбилиси. Он довольно безболезненно приспособился к советской действительности, думаю, потому, что слишком любил свою родину. Да и прием, оказанный ему по приезде, немало способствовал этому. Когда в Ленинанкане он вышел на перрон, дорога от поезда до самого театра была устлана коврами. Он помнил об этом всю жизнь.

В Ереване меня определили в детский сад, куда я ходила с большой охотой, несмотря на возмущение отца, считавшего, что ребенок должен расти в семье, мама же, наоборот, была поборницей коллективного воспитания. В детском саду я выучила песню «Трактор джан» и с удовольствием пела ее. Деда мое исполнение, как и сама песня, просто умиляли. В театре он всем восторженно рассказывал, как его внучка поет «Трактор джан».

Как-то меня повели на спектакль, и там была сцена, где потерялась булавка, все искали ее, приговаривая: «Куда девалась булавка? Куда девалась булавка?» Я видела, где она, встала и на весь зал громко сказала, где она. Зал разразился смехом, а мне было строго-настрого запрещено говорить во время спектакля.

В детстве я училась балету и в «Тщетной предосторожности» на сцене Оперного театра, который в то время находился в здании нынешнего театра Станиславского, танцевала норвежский танец. Дедушка пришел посмотреть, и, когда я вышла на сцену, сразу же увидела его — в первом ряду, с орденом на груди. Мое выступление ему понравилось, он сказал, что способности у меня есть, но о том, чтобы я связала свою судьбу со сценой, он и думать не хотел.

Окончив школу, я решила поступать на театроведческий, тогда как раз открылся новый институт — театральный, — и его ректором назначили друга нашей семьи Вавика Варданяна. Когда я сообщила ему о своем намерении, он сказал, что институт откроется не в сентябре, как все вузы, а месяца через два-три, и еще неизвестно, какой это будет институт. Перспектива болтаться без дела еще несколько месяцев меня мало устраивала, и я подалась в медицинский, но любовь к театру осталась на всю жизнь.

...Из маминых и бабушкиных рассказов я знаю, что в первый раз дедушка играл на сцене вместе с Петросом Адамяном. Роль у него была маленькая, но он с первого же выхода произвел такое сильное впечатление на публику, что все удивлялись, как ему удалось обратить на себя внимание, когда рядом была такая величина, как Адамян.

Дед не кончал никаких институтов, был настоящим самородком и, по собственному признанию, учился у русской реалистической актерской школы. Родился он в Шемахе, окончил там реальное училище, блестяще владел армянским, русским, французским языками. В течение всей жизни он занимался самообразованием. Он много гастролировал, играл почти на всех европейских сценах. В Германии он специально играл «Отелло» на армянском, чтобы, по его собственному признанию, немцы узнали, что есть такой маленький народ — армяне, который играет Шекспира на своем родном языке.

После спектакля к нему за кулисы зашел один из зрителей и в благодарность нарисовал углем портрет Абеяна. Сейчас этот портрет хранится в Театральном музее. В рецензиях на спектакль немецкие критики писали, что Абеяна, игравшего на армянском, они понимали лучше, чем своих соотечественников, говоривших на немецком.

В Париже Абеяну предлагали роли в кино, но он остался верен театру. В Париже дед навещал Комитаса в лечебнице Виль Жуив. Комитас был совершенно оторешен и не выказал никакой реакции. Дед очень сожалел о своем визите, оставившем тягостное впечатление, ведь он знал Комитаса другим. Однажды в Тбилиси он приводил его в гости домой. Бабушка вспоминала, как громко Комитас играл и пел, и когда он ушел, она сказала мужу, что боялась, что фортепиано разлетится вдребезги, а дед рассердился и ответил: «Вы все ничего не понимаете, он гений».

В 1912 году Абеяна поехал на гастроли в Москву, там же была Сирануш. Особенным успехом пользовалась пьеса Южина-Сумбатова «Измена», в которой главную роль исполняла Сирануш, а дед играл патриота Отарбека. Немирович-Данченко предложил Абеяну остаться во МХАТе, но дед не согласился.

Долгое время семья моего деда — он, бабушка и мама — жила в Лондоне, в доме меценатки Тамары Туманян. Там же они познакомились с сыном Раффи Аршаком, который преподавал в университете литературу. Однажды случилось так, что не нашлось актрисы на роль Дездемоны, и дед предложил своей дочери Марике сыграть вместе с ним. Потом в нашей семье долго еще шутили, что Марика играет только на родине Шекспира. Так вот, мама настолько вошла в образ, что никак не могла закончить какой-то эпизод, и тогда дедушка подошел к ней сзади и шепнул по-армянски: «Марика, լարի լարի». Мама потом возмущалась: вот, мол, как он обращается с молодыми актрисами, да к тому же с родной дочерью, представляю, каково другим.

После Лондона Абеяны оказались в Америке. Там дед встречался с Шаляпиным, с которым был дружен еще по Тифлису. Дед сказал Шаляпину, что собирается ехать в советскую Армению, и спросил Шаляпина, почему тот не возвращается на родину, ведь там бы его приняли с распростертыми объятиями. И Шаляпин будто бы ответил, что тоже собирается возвращаться. В 1924 году в Америке

собралась блестящая плеяда деятелей русского искусства: Яша Хейфец, Анна Павлова, Миша Эльман — очень известный скрипач. Там же гастролировал МХАТ. Это было удивительное общение. И тем не менее дед рвался на родину.

...В Тбилиси у нас был трехэтажный особняк, построенный по заказу деда итальянцами. Как только дед вернулся на родину, особняк у него отняли, оставив ему лишь трехкомнатную квартиру в нем. «И правильно сделали, — говорил дедушка. — Отняли у богачей, отдали беднякам». На воротах нашего дома по сей день сохранился абеляновский вензель — «ОА». Но я слышала, что особняк собираются сносить и на его месте будет построена новая резиденция главы грузинского государства. Впрочем, возможно, это всего лишь слухи.

...Дед считал, что театр — это храм. Он приходил туда за два часа до начала спектакля, дома требовал тишины, а перед выходом на сцену непременно осенял себя крестом, хотя не помню, чтобы в жизни был набожным человеком, ходил в церковь. Обладая огромным чувством юмора, не признавал никаких шуток на репетициях. Как-то к нему подошел молодой актер и, щеголяя своими стройными ногами, сказал: «Видите, господин Абелян, какие у меня ноги, будто созданы для Гамлета». — «Глупец, — ответил ему дед, — чтобы играть Гамлета, не ноги нужны, а голова».

Прежде чем приступить к роли, он основательно изучал ее, читал все, что имело к ней отношение. Он и с бабушкой моей познакомился благодаря театру. Бабушка моя — дворянка, из рода Аргутинских-Долгоруковых. Ее кузина Софья Васильевна содержала пансион для неимущих армянских детей из сельской местности. Арам Ильич Хачатурян тоже воспитывался в этом пансионе. Была у Софьи Васильевны и библиотека, в которой моя бабушка помогала ей. Как-то дедушка, которому предстояло сыграть Дювалю в «Даме с камелиями», зашел в библиотеку за романом. А там моя бабушка выдавала книги, и когда она поднялась на лестницу, чтобы достать роман, он увидел ее маленькие ножки и потерял голову, но не растерялся, а пригласил сестер на спектакль. Софья Васильевна, увидев игру Абеляна, сказала моей бабушке: «Ольга, это великий актер! Закрой глаза и выходи за него замуж». Ее слова оказались судьбоносными.

Дедушка очень щепетильно относился ко всем своим ролям, он придавал очень большое значение гриму. Когда он играл Егора Булычева, умиравшего от рака печени, то побывал у академика Левона Андреевича Оганесяна, чтобы узнать, какого цвета бывает лицо у таких больных. В последнем акте он выходил с изжелта-зеленым гримом. Спектакль ставил известный московский режиссер Захава. Деду было уже семьдесят, и многие сомневались, под силу ли ему окажется новая роль. В последнем акте Булычев, сознавая, что не может побороть недуг, схватил скатерть за край и сбросил все,

что стояло на столе. Это было не предписание режиссера, а порыв Абеляна, потрясший всех и в зале, и на сцене. Через три дня не стало самого дедушки. После спектакля он по традиции пригласил всю труппу в ресторан, там его просквозило, он схватил воспаление легких, которое в те годы не поддавалось лечению. Мне надо было идти на балет. Он подозвал меня и, тяжело дыша, сказал: «Ничего, что я болен, иди, не опоздай».

Дедушка умер 1 июля 1936 года, а через пятнадцать дней убили Ханджяна, и все говорили, что если бы Абелян остался жив, его бы непременно репрессировали.

Записала Роза ЕГИАЗАРЯН.

P.S. У Джильды Семеновны Снарян-Абелян хранятся бесценные реликвии: фотографии великого актера Ованеса Абеляна и воспоминания его дочери Ма-

рики Абелян — девять общих тетрадей с уникальными документальными записями, вскрывающими целый пласт не только армянской, но и мировой культуры прошлого века. Рукописи, которым цены нет и за которыми издателям охотиться бы следует, друг у друга из рук выхватывать, баснословные гонорары платить, но, увы, издана (благодаря финансовой поддержке Эдуарда Михайловича Арабханяна) лишь крохотная, но от этого не менее ценная брошюра «О моем отце Ованесе Абеляне». Воспоминания Марики Абелян, как и фотографии ее отца, не просто семейная реликвия, а наше национальное достояние. И стыд нам и позор, если книга об Абеляне, покоришем весь мир, не увидит света на его родине, куда он вернулся на вершине славы, не требуя взамен ничего, кроме любви.

Армяне России в зеркале Всероссийской переписи населения 2002 года

Российская Федерация	1 130 491		
Центральный ФО	249 220	Респ. Мордовия	1 310
Белгородская обл.	7 824	Респ. Татарстан	5 922
Брянская обл.	3 618	Удмуртская Респ.	3 283
Владимирская обл.	4 999	Чувашская Респ.	1 261
Воронежская обл.	8 813	Кировская обл.	2 123
Ивановская обл.	4 012	Нижегородская обл.	10 786
Калужская обл.	7 095	Оренбургская обл.	10 574
Костромская обл.	1 462	Пензенская обл.	3 670
Курская обл.	5 899	Пермская обл.	4 979
Липецкая обл.	5 398	в т.ч. Коми-Пермяцкий АО	46
Московская обл.	39 660	Самарская обл.	21 566
Орловская обл.	3 507	Саратовская обл.	24 976
Рязанская обл.	4 458	Ульяновская обл.	4 745
Смоленская обл.	3 893	Уральский ФО	36 605
Тамбовская обл.	4 326	Курганская обл.	2 109
Тверская обл.	7 331	Свердловская обл.	11 093
Тульская обл.	6 507	Тюменская обл.	14 802
Ярославская обл.	5 993	в т.ч. Ханты-Мансийский АО — Югра	6 471
г. Москва	124 425	в т.ч. Ямало-Ненецкий АО	1 554
Северо-Западный ФО	46 271	Челябинская обл.	8 601
Респ. Карелия	1 599	Сибирский ФО	60 286
Респ. Коми	2 102	Респ. Алтай	493
Архангельская обл.	1 159	Респ. Бурятия	2 165
в т.ч. Ненецкий АО	26	Респ. Тыва	500
Вологодская обл.	2 150	Респ. Хакасия	839
Калининградская обл.	8 415	Алтайский край	8 105
Ленинградская обл.	5 518	Красноярский край	10 807
Мурманская обл.	1 954	в т.ч. Таймырский (Долгано-Ненецкий) АО	53
Новгородская обл.	1 940	в т.ч. Эвенкийский АО	12
Псковская обл.	2 270	Иркутская обл.	6 849
г. Санкт-Петербург	19 164	в т.ч. Усть-Ордынский АО	363
Южный ФО	615 123	Кемеровская обл.	10 104
Респ. Адыгея	15 268	Новосибирская обл.	7 850
Респ. Дагестан	5 702	Омская обл.	6 644
Респ. Ингушетия	64	Томская обл.	2 336
Кабардино-Балкарская Респ.	5 342	Читинская обл.	3 594
Респ. Калмыкия	887	в т.ч. Агинский-Бурятский АО	161
Карачаево-Черкесская Респ.	3 197	Дальневосточный ФО	17 903
Респ. Северная Осетия-Алания	17 147	Респ. Саха (Якутия)	2 764
Чеченская Респ.	424	Приморский край	5 641
Краснодарский край	274 566	Хабаровский край	2 666
Ставропольский край	149 249	Амурская обл.	4 045
Астраханская обл.	6 309	Камчатская обл.	948
Волгоградская обл.	26 974	в т.ч. Корякский АО	22
Ростовская обл.	109 994	Магаданская обл.	330
Приволжский ФО	105 083	Сахалинская обл.	1 144
Респ. Башкортостан	8 784	Еврейская автономная обл.	282
Респ. Марий Эл	1 104	Чукотский АО	83

ДОРОГА В РЕАЛЬНОСТЬ

На днях позвонил мне один из старых друзей Феликс Корли, не раз приезжавший к нам в составе миссии леди Кокс и переведший мою книгу «Между адом и раем» на английский, и спросил без предисловий: «У тебя есть книга «Путь в реальность»? Я ответил, что в первый раз слышу о ней. Да и вряд ли это возможно, чтобы книга на английском могла бы просто так попасть мне в руки. Феликс объяснил, что по устоявшейся привычке после нескольких визитов в Армению и Карабах он всегда обращает внимание на публикации, упоминающие об армянах и Армении. Кстати, несколько раз случалось, когда Корли звонил мне и взахлеб пересказывал содержание той или иной публикации.

На сей раз речь шла об уникальном издании, охватывающем становление и развитие математических и физических представлений о Вселенной со времен Эвклида, Пифагора, Галилея, Лобачевского, Римана, Эйнштейна, Бора и до наших дней. И вот мой английский друг, далекий от математики и физики, просто из интереса перелистывая книгу, нашел одну армянскую фамилию - Ваагн Гурзадян.

С Гурзадянами мы не просто соседи. Между нашими входными дверями всего-то два метра. После звонка Феликса я постучался к ним. Дома была лишь хозяйка, Марианна. Она ничего не знала о книге, изданной в Лондоне в 2004 году. Забегая вперед, скажу, что через две недели на моем столе лежала огромная книга в твердой обложке. 1100 страниц. Суперобложка серо-голубого цвета, название - крупно: «Путь в реальность». Чуть ниже - мелко: «Путеводитель по законам Вселенной». Большинство страниц испещрены мудреными математическими формулами, графическими рисунками, чертежами. В конце помещен список имен героев монографии. И среди них Ваагн Гурзадян.

Здесь должен сделать одно вынужденное признание. Меня всегда тянуло писать о науке, об ученых. В конце концов, на все самые трудные вопросы в нашей жизни отвечают они. Не случайно великий Бальзак сказал, что ключом ко всякой науке является вопросительный знак. Мне всегда нравились формулы, подтверждающие, что наука - это истина, помноженная на сомнения; что ученые на Земле - это то же, что звезды на небе; что только ученый может быть хоть в чем-то почти уверен.

Надо сказать, что очень трудно писать о науке, об ученых. Необходимо усердно готовиться, знакомиться с нужными материалами, изучить своего героя, вникнуть в суть научной дисциплины, которую он представляет. Имея опыт подготовки и реализации писательских материалов о науке и ученых как в России, так и в Армении, я обращал внимание, что публикации подобного рода среди ученых, среди непосредственных коллег героев очерка воспринимаются, можно сказать, неровно, противоречиво, полярно. Так было, например, после публикации материалов о Николае Амосове, Евгении Чазове, Андранике Иосифьяне, Григоре Гурзадяне, Парисе Геруни, Абеде Аганбекяне, Бениамине Маркаряне. Так бывало часто. И каждый раз, берясь за этот нелегкий жанр, я сознавал, что в то же время беру на себя риск оказаться между двух огней. Часто вспоминаю в этой связи моего доброго давнишнего приятеля Даниила Данина, чьи прекрасные книги о деятелях науки нередко вызвали спорные отклики. И тем не менее Даниил Семенович, верный своему жанру от Бога, продолжал писать. Я, конечно, далек от мысли, что литература о науке и ученых - это мой жанр от Бога. В то же время, как говорится, нет запретных тем. Что же касается выбора героя, то это, вообще, уже не может быть предметом спора.

В данном конкретном случае я просто не мог оставаться равнодушным к теме, которую подсказал телефонный звонок из Лондона. Если бы в книге Роджера Пенроуза в списке выдающихся ученых мира был назван какой-нибудь другой армянин, то все равно факт этот не мог бы меня не заинтриговать. Однако в авторитетном перечне оказался мой соотечественник Ваагн Гурзадян - сын Григора Гурзадяна. И одно это обстоятельство

уже обязывает меня взяться за перо, чтобы поделиться с читателем успехами нашего соотечественника.

Итак, от лондонских друзей я узнал: «Сэр Роджер Пенроуз - легендарный ученый. Он считается преемником Альберта Эйнштейна. В 1965 году доказал знаменитую теорему Пенроуза, согласно которой, оказывается, наша Вселенная имела начало. Создатель целого ряда научных направлений». Я не стану приводить мудреные названия научных прозрений Пенроуза. Только отмечу: все они носят имя автора.

Однако приведу цитату из британской «Гардиан» о самой книге: «По глубине и охвату книга эта сопоставима с «Началами» Ньютона». Из «Индепендента»: «Самое охватывающее и доступное широкому читателю изложение современной науки». «Шедевр Пенроуза... - монументальный труд, итог восьми лет работы». «Книга XXI века».

Что же такое сделал Ваагн Гурзадян, удостоившись места в «книге XXI века»? Пенроуз дает высокую оценку Ваагну Гурзадян «за обсуждения по космологии и информацию о своих результатах относительно глобальной геометрии Вселенной».

Думаю, никого не должно удивлять словосочетание «геометрия Вселенной». Еще в школе мы знакомились с термином «геометрия Земли». Узнали, что лишь в XVI веке человечество окончательно убедилось, что геометрия Земли - шар. Магеллан доказал это своей «кругосветкой». Сегодня человеческая мысль нацелена уже на то, чтобы узнать о геометрии Вселенной. И вот в книге «Путь в реальность» мы читаем: «В самое последнее время получены данные, достаточно весомо указывающие на гиперболическую геометрию Вселенной». И при этом цитируются работы Ваагна Гурзадяна 1992-2004 годов. Автор книги пишет: «Отмечу результаты Ваагна Гурзадяна, имеющие поразительные следствия». Подробно описана суть предсказаний армянского ученого, которые были подтверждены результатами космических наблюдений.

Пенроуз подчеркивает: «Этот анализ также представляет независимое указание положительности космологической постоянной (термин введен Эйнштейном в 1917 году), согласующейся с результатами наблюдений сверхновых звезд и являющейся загадкой для многих космологов».

Среди тех, кто откликнулся на признание научного успеха армянского астрофизика, был Нобелевский лауреат Илья Пригожин, который, в частности, заявил: «Считаю, что именно ваш подход приведет к получению ключевой информации о структуре Вселенной». Еще в 2001 году Ваагн принимал участие в работе Сольвеевской конференции в греческом городе Дельфы. За всю историю (начиная с 1911 года) работы этой овеянной легендами, одной из самых авторитетных научных конференций в ней лишь дважды участвовали ученые из Армении: это Виктор Амбарцумян - в 1958 году и Гурзадян-младший - в 2001 году. Доклад Гурзадяна был посвящен введенному им методу изучения космического излучения, сохранившегося из очень далекого прошлого и связанного с эволюцией Вселенной. В докладе были представлены предварительные результаты руководимых Гурзадяном работ по программе «Бумеранг», о которой тогда писали в печати: «Этот эксперимент считается одним из наиболее важных достижений науки за последние годы. Впервые с такой точностью было получено изображение Вселенной, когда она была «моложе» на 14 миллиардов лет, когда еще не успели сформироваться ни звезды, ни галактики, ни, естественно, наша Земля».

Информационным поводом для моих заметок послужило исключительно издание вышеназванной «книги XXI века», и я не хочу выходить за пределы озаглавленной темы. Именно поэтому не коснусь других научных работ Гурзадяна-младшего. Хотя есть о чем говорить. Хотя бы о том, что не случайно Ваагн стал астрофизиком. Как говорится, сам Бог велел - как-никак сын знаменитого астрофизика. Рос в атмосфере, где рождалась и реализовывалась идея запуска в космос легендарной внеатмосферной обсерватории «Орион» Григора Гурзадяна. Почему обойден вниманием поистине исторический факт осуществления дерзкого замысла, когда Гурзадян-младший вместе

со своим английским коллегой Свиром Аарсетом 10 августа 2004 года поднялся на вершину Арарата (Гурзадян удалось на северо-западном склоне библейской горы сфотографировать разрушенную армянскую церковь). То есть спустя 175 лет Гурзадян - Аарсет по следам Абовяна - Паррота поднялись по склону, обращенному к Араратской долине. Но почему-то об этом мало кто знает...

... Но неужели в книге Пенроуза должен был оказаться только один армянин? По какому критерию был, так сказать, определен Ваагн Гурзадян, а не, скажем, Виктор Амбарцумян? С этим вопросом я обратился именно к Ваагну. Он ответил не задумываясь: «Если бы в тематику книги вошли те проблемы, которыми занимался Амбарцумян, то он непременно бы вошел в этот самый «эвклидов список». Амбарцумян, однако, живо интересовался этими проблемами, которые мне пришлось обсуждать с ним не раз. Наши пять статей Виктор Амазаспович направил в журнал «Доклады Академии наук СССР», где печатались исключительно статьи, представленные членами Академии. Я убежден, что наши сегодняшние результаты заинтересовали бы его».

Ответ Ваагна удовлетворил, но натолкнул на новые вопросы: почему это в энциклопедических словарях мира не встретишь многих имен широко известных армянских ученых? Даже в Советской энциклопедии и в последующих Больших энциклопедических словарях не найти имен наших соотечественников, чьи научные труды известны во всем мире. Мы и в советское время, и, что поразительно, сейчас миримся с тем, что в мировых энциклопедиях, в том числе и во всех изданиях советского перио-

да, не встретишь имен даже Месропа Маштоца и Григора Нарекаци, которые по любым критериям, бесспорно, столпы мировой цивилизации. Речь ведь не о показухе. Речь о нашем духовном богатстве. Весь мир сегодня только и занят тем, что высказывает исторические факты, вызывающие национальную гордость, создает благородные образы своих соотечественников в литературе и искусстве, возносит чемпионов мира и Олимпийских игр, ищет свою нишу в архитектонике человеческих ценностей. Одни только мы сидим сложа руки, полагая, что придут к нам заморские дяди-энциклопедисты и будут вместо нас действительно печься о нашей чести и гордости. Разговор по телефону с работниками научно-технического совета бывшего издательства «Советская энциклопедия» о факте отсутствия в БСЭ статьи «Маштоц» напомнил мне древнюю армянскую мудрость: «Откуда мне знать, что ты во сне хочешь пить?»

Я не предлагаю налево-направо воздавать почести каждому, кто просто честно выполняет свой долг. Но нельзя быть равнодушными к тем, кто своим талантом, своей Божьей искрой, поднимая авторитет своего народа, открывает нам путь в будущее и тем самым подает нам надежду, без которой жизнь народа - вечная «зима» и упадок духа. По большому счету, речь о защите чести и достоинства национального достояния. Хорошо известно, что самый редкий талант - это способность оценивать талант. Но, как в нашем случае, зачастую мы не бережем даже то, что уже оценено беспристрастной историей. И не только нашей историей, в чем мы убедились, перелистывая с карандашом в руках страницы книги сэра Роджера Пенроуза.

Зорий БАЛЯН.

Шок - это по-нашему!

Представьте такую ситуацию. У человека проблемы со здоровьем, пошел в поликлинику, сдал анализы, идет назад, глядит под ноги, чтобы еще вдобавок не сломать что-нибудь себе - все-таки гололед, - поднимает на секунду взгляд и прямо перед собой видит огромные буквы: «Рак». Так и «кондра-

тий» может хватить на месте. Не сразу и сообразишь, что просто соседняя забегаловка рекламирует закуску к пиву. Причем непонятно, почему владельцы местных питейных заведений пишут повсеместно по городу на рекламах это слово в единственном числе, вызывая нездоровые ассоциации у и без того нервного населения.

Нечто подобное испытал я недавно, идя по одной из центральных улиц, погруженный в невеселые думы о нескончаемых житейских проблемах. И вдруг прямо перед глазами - парад венков. Придя в себя, понял, что это не похороны, но нарек на простое решение вопросов, а реклама цветочного магазина, выставившего напоказ свою продукцию прямо на общегородскую магистраль.

В последующие дни заметил, что многие магазины, торгующие цветами, также предпочитают траурный антураж праздничному. Каково молодому человеку, желающему купить букет для любимой девушки, заходить туда? Причем норовят навалить венков побольше и поярче. Такое впечатление, что ереванцы только и делают, что кого-то хоронят, и венки - самый ходовой товар, в котором они ежеминутно нуждаются. Впрочем, видя протянутые над улицами черные полотнища типа «Гуго-25» или «Смбо-38» и кварталы, опоясанные черными лентами, увешанными гвоздиками, начинаешь сомневаться: а не превратились ли похороны в один из видов «национального спорта».

Венки еще ничего. А когда на тротуары выставляются гробы? Прямо Хичкок какой-то! Хоть не ходи по улице Нар-Доса и подобным ей...

Вспоминается, что в далекие годы психологи посоветовали городским властям там, где есть метро, убрать с обратных сторон входных дверей надпись: «Выхода нет». И тем самым снизили статистику самоубийств.

А как вам нравятся вывески: «Яды»? Не всякий человек поймет,

что речь идет о средствах борьбы с сельхозвредителями. Едешь по окраинам - и такое впечатление, что вокруг живут потомки великих отравителей семейства Борджиа. Слева и справа только и читаешь: «Яды», «Яды», а иногда: «Лучшие здесь»!

Выставление напоказ не самых светлых сторон человеческого бытия - это не просто признак дурного вкуса и антиреклама. Это ущербность мышления, взращенная соответствующим образом жизни, где совокупность общепринятых этических ограничений - ерунда по сравнению с желанием выставить свое, пусть даже дурное, «я».

Интересно, видели ли подобное не в столицах, а хотя бы на периферии зарубежья наши депутаты, министры, марзпеты и градоначальники? А ведь ездят туда нередко. Приезжают, ахают, охают, хвалят красоту, чистоту и порядок на «загнивающим» Западе. А почему свою столицу превращают в провинциальное захолустье, не хотят навести порядок на ереванских улицах? Или тонированные стекла личных автомобилей и жирные шеи телохранителей мешают разглядеть, как выглядят сегодняшний Ереван?

Мне могут возразить: «А тебе-то что? Не все ли равно, ходи себе и не смотри по сторонам». Могу. И жить, возможно, будет спокойнее. Но, как говорил герой известного фильма: «За державу обидно!»

Павел ДЖАНГИРОВ.

В 2004 году численность населения Нагорного Карабаха составила 145,6 тыс. человек

По данным Национальной статистической службы Нагорного Карабаха, в 2004 году численность населения НКР составила 145,6 тыс. человек против 145,5 тыс. в предыдущем году. Городское население составило 78,1 тыс. человек, или 53,7%, а сельское - 67,5 тыс. человек, или 46,3%.

За отчетный период в НКР родилось 2095 детей, или 14,4 ребенка в расчете на 1000 человек. Естественный прирост населения составил 789 человек и по сравнению с 2003 г. сократился на 37 человек, или на 4,5%. Против 676 в 2003 году число зарегистрированных в 2004 г. браков составило 798, или в расчете на 1000 человек - 5,5 брака. Количество разводов составило 89, или 0,6 в расчете на 1000 жителей, а в 2003 году соответственно 93 и 0,6. Среди новобрачных пар было зарегистрировано 11 разводов против 14 в 2003 году. Средний брачный возраст в республике составил 24 года.

ОЛИГАРХИ АРМЕНИИ

Цель этого раздела - знакомство читателей с армянскими олигархами, которые управляют экономикой Армении. Слово «олигархия» имеет греческое происхождение и означает «власть немногих». В древние и средние века так называли государство, основанное на власти аристократической элиты. В современном звучании слово «олигархия» объясняется как «политическое и экономическое господство небольшой группы представителей крупного финансово-промышленного капитала».

Стоит ли говорить о том, что все олигархи в Армении - мужчины. И у всех у них есть высшее образование, во всяком случае, диплом. Бытующее мнение о том, что большинство армянских олигархов - это люди с сомнительным прошлым, «дворовые авторитеты», не совсем верно. Многие из них в советское время были инженерами, управленцами различного уровня, начальниками отделов и т. д. Но, однако же, никто из них не имеет соответствующих знаний о современном бизнесе: практические навыки были

ими приобретены в процессе деятельности.

Их «олигархическая» биография начинается с периода распада Советского Союза и становления независимой Армении, благодаря обходу законов, установлению взаимовыгодных личных связей с высшими государственными чинами и надзорными органами.

Большинство из них достигли значительных успехов в бизнесе в первую половину 90-х, однако высокие позиции они заняли лишь в начале этого десятилетия. Кроме того, для создания нового имиджа среди олигархов сегодня стало очень модным избираться в депутаты.

ГЕНРИК АБРААМЯН

Вот уже во второй раз депутатом Национального Собрания становится член Республиканской Партии Генрик Абраамян, брат министра территориального управления и координации деятельности инфраструктур РА Овика Абраамяна (Мук Ово).

Он родился в 1954 г. в деревне Мхчан Арташатского района. В 1975 -1976 гг. работал старшим электриком на водонасосной станции в родной деревне, с 1982 г. по 1991 г. был бригадиром, а затем (1991-1995 гг.) - директором станции «АвтоВАЗ» в Мхчане.

В 1995 г. окончил Ереванский экономико-юридический университет и с 1995 г. по 1999 г. занимал должность директора Арташатского винного завода, а до этого - заместителя директора Аревшатского винного завода.

В 2002 г. он становится депутатом НС и одновременно с «разработкой законопроектов» посещает Академию государственного управления.

Наверное, можно предположить, что немалую роль в карьерном росте г-на Абраамяна сыграл его брат, который до того как стал «обладателем» портфеля министра, долгие годы находился на посту губернатора Арарата и был директором Арташатского винного завода, руководство которым в дальнейшем, как уже известно, передал Генрику Абраамяну.

Весьма схожи и политические «пристрастия» братьев - Овик Абраамян также член Республиканской Партии.

Во время парламентских выборов в 1999 году (в то-же время образовался союз «Мяснутюн» под руководством Вазгена Саркисяна и Карена Демирчяна) Республиканская Партия уже играла ведущую роль на политической арене, и в ее составе Генрик Абраамян легко попал в Национальное Собрание.

В 2003 г. РП участвовала в выборах уже без распавшегося к тому времени «Мяснутюна», но при поддержке министра обороны Сержа Саркисяна. Овик Абраамян в это время уже занимал должность министра эквивалентной должности заместителя премьер-министра. Может, всем этим и объясняется переизбрание на второй срок ничем, собственно, не отличившегося во время «первого депутатства» Генрика Абраамяна.

И во время первого, и во время второго созыва НС Генрик Абраамян являлся (и является) членом постоянно действующей комиссии по государственно-правовым вопросам.

САМВЕЛ АЛЕКСАНЯН

Набравший большой вес в конце 90-х годов, олигарх Самвел Алексанян родился в 1968 году в г. Ереване.

Имеет не одно прозвище, а несколько, и все они имеют отношение к его деятельности. Как только ни называют Самвела Алексаняна: и Лфик Само, и Песок Само и Тири Само. Последняя

кличка, видимо, возникла тогда, когда он приватизировал несколько помещений в общине Малатия-Себастья и превратил их в тиры. Именно с этого Самвел Алексанян начал свою деятельность и постепенно перенес ее в более крупные экономические области.

В 1994-1995 гг., когда Армения находилась в состоянии экономической блокады, он начал заниматься импортом пищевых продуктов, пользующихся большим спросом. Например, завозил в Армению из различных стран сахарный песок в больших количествах, и именно в то время «заработал» кличку Песок Само.

В 1999 году в общине Малатия-Себастья он выстроил большой комплекс «Лусастх», в котором расположены ресторан, универсам, продуктовые магазины. Потом начал производить водку под тем же названием.

В 1988-1990 гг. Самвел Алексанян служил в Советской армии. В 1990 году работал мастером на заводе «Сантехпроизводство». В 1993 г. был начальником цеха по производству металлоконструкций. В 2002 году окончил Ереванскую академию сельского хозяйства.

В 2003 году Самвел Алексанян выставил свою кандидатуру в депутаты Национального Собрания и по мажоритарному принципу был избран депутатом от общины Малатия-Себастья (места своего проживания). В НС очень редко можно встретить Самвела Алексаняна: он бывает в парламенте лишь в те дни, когда его голос чрезвычайно необходим для проведения каких-либо правительственных законов. А вообще, г-н Алексанян никогда не давал никаких интервью каким-либо СМИ ни по поводу своей экономической, ни по поводу политической деятельности.

Кроме того, что Самвел Алексанян известен как крупный предприниматель, в недавнее время он приобрел известность среди широкой общественности еще из-за своих серьезных столкновений (по экономическим причинам, так и оставшимся нераскрытыми) с бывшим депутатом парламента, предпринимателем Рубеном Геворкяном (Цагик Рубо), в ходе которых их сторонники начали выяснять отношения револьверными выстрелами, и в результате погиб племянник Цагика Рубо.

Самвел Алексанян является членом постоянной комиссии по финансово-кредитным, бюджетным и экономическим вопросам НС РА. Он не входит ни в какую депутатскую группу и не имеет партийной принадлежности.

Он финансирует некоторые спортивные области, за что в 2002 году был награжден медалью за услуги, оказанные развитию олимпийского движения в Армении.

Сила наша в единении духовном и национальном

Первые армянские церковные сооружения в Грузии относятся к раннему христианству. Значительное их число (более позднего периода) было в столице Грузии - в Тбилиси. По справке Дюбуа де Монперье, в 1804 году из 41 тбилисской церкви 35 были армянскими и 6 - грузинскими. В 1810 году соотношение изменилось: 22 армянские церкви, 12 грузинских, 1 католическая. В 1836 году сохранились всего 42 церкви: 23 армянские, 12 грузинских, 4 русские, 2 греческие и 1 католическая.

В первые годы советской власти нещадно стирались с лица земли соборы, храмы, церкви, мечети, минареты, синагоги. В Тбилиси число снесенных армянских церквей перевалило за десяток. Из оставшихся армянских церквей в настоящее время остались две действующие - Сурб Геворг (в районе Майдана) и Сурб Эчмиадзин (в Авлабаре), остальные до 1989 года использовались как склады, библиотеки, амбары, мастерские и разные подсобные помещения.

В Самцхе-Джавахети действуют три армянские церкви - Сурб Хач (в Ахалкалаки), Сурб Саркис (в Ниноцминда), Сурб Григор Лусаворич (в Ахалцихе). После реставрационных работ действующими стали еще 4 церкви в Ахалцихском районе.

Полтора столетия назад воздвигнутая на горе Ншан одноименная церковь возвышается над Ахалцихе. Грузинские чиновники не побрезговали объявить церковь православной и даже придумали ей название - Иоанна Крестителя. «Приватизация» церкви вызвала недовольство ахалцихских армян. Сейчас церковь Сурб Ншан (см. фото), прозванная в народе Вардананц, пустует. Газета «Алиа» опубликовала статью с громким заголовком «В Ахалцихе армяне отбирают церковь у грузин» («Алиа», 16-17.01.03).

Церковь Сурб Норашен находится в центре Тбилиси, недалеко от действующей армянской церкви Св. Георгия на улице Леселидзе. Сурб Норашен - одно из наиболее примечательных армянских культовых сооружений Тбилиси, представляющее собой тип купольной базилики с фасадами из декоративных арок. Над западным фасадом - ажурная ротон-

да колокольни. Интерьер церкви украшен фресками художников Овнатанянов. Многочисленная эпиграфика, относящаяся к церкви, исследована и дешифрована Паруйром Мурадяном (Институт востоковедения НАН РА). Она убедительно доказывает, что церковь изначально была армянской: основана в 1507 году неким Сататом, который построил ее в память об отце, супруге и детях. Настенные надписи утверждают, что в 1650 году церковь реставрировал Ходжа Назар, а купол построил уста Петрос.

В 1795 году священник Тер-Григор по приказу князя Бебутова осуществляет реставрацию церкви. А как гласит другая армянская надпись, после нашествия Ага Могамед Хана в 1808 году «горцакал» (полномочный) Эчмиадзина Тер-Казар при содействии парона Мкртума Мунтояна вновь реставрировал церковь Норашен.

В 1875 году с разрешения католикоса Нерсеса была реставрирована крыша церкви. Но богослужение так и не состоялось.

В советские годы церкви Норашен и Сурб Ншан были отведены под библиотеки и книгохранилища.

Исполнительный комитет Совета народных депутатов Кировского района г. Тбилиси просьбу тбилисских армян - разрешить богослужение в армянских церквях Сурб Норашен и Сурб Ншан - не удовлетворил, сославшись на то, что 17.03.1989г. вопрос об освобождении зданий этих церквей будет поставлен перед Министерством культуры Грузии и лишь потом просьба может быть рассмотрена. Но, как показали дальнейшие события, просьба не была рассмотрена в пользу истинных хозяев церкви.

В 1991 году автор этих строк собрал несколько тысяч подписей проживавших в Тбилиси не только армян, но и русских, грузин, осетин, евреев, греков и езидов с просьбой вернуть Армянской апостольской епархии Грузии церкви Сурб Норашен и Сурб Ншан. В обращении к тогдашнему президенту Грузии Звиаду Гамсахурди и католикосу-патриарху Грузии Илию Второму говорилось, что для выросшего прихода верующих армян две действующие армянские церкви недостаточны. Копии этих писем были направлены Католикосу Всех Армян Вагзгену I.

С письмом-ходатайством по этому же вопросу в Верховный Совет Грузии, в патриархию Грузинской православной церкви, а также в разные общественно-политические организации Грузии обратились профессора Левон Ахвердян (Институт искусства НАН РА), Вардкес Петросян (Армянский фонд культуры), а также профессора Майя Казарян, Паруйр Мурадян и другие.

Во всех справочниках и путеводителях

по Тбилиси Норашен упоминается как армянская церковь. Интересно, какими документами подтверждает обратное секретарь католикоса-патриарха Грузии Илию Второго, заявивший 29 декабря 1994 года, что Ахалшени (Норашен) построена грузинами, а затем продана армянам?

Не вдаваясь в подробности о типично армянских архитектурных особенностях Норашена (высокий алтарь, часовня, купель и т. д.), о многочисленных подписях на армянском языке, росписях Овнатанянов, хачкарах, замечу лишь, что секретарь католикоса-патриарха должен знать, что говорить о том, что христианская церковь была продана, - нонсенс. Нельзя продавать церкви. Это не только грех, но и национальный позор. Приношу свои извинения, но приходится посоветовать секретарю католикоса-патриарха придумать другую ложь, более правдоподобную.

В 1995 году здесь начались «реставрационные» работы. В итоге были повреждены и частично стерты уникальные фрески Овнатанянов, разрушены и унесены хачкары и могильные плиты меценатов Тамамшевых.

15 февраля 1995 года грузинский священник освятил Сурб Аствацацин - Норашен, и церковь была переименована в «Хареба» («Аветян»). В связи с этим в те годы поверенный в делах Армении в Грузии Левон Хачатрян передал МИД республики ноту протеста. Свой протест по этому поводу выразили русская, еврейская и греческая общины Тбилиси.

На протесты спикер грузинского парламента заявил, что будет всячески содействовать решению этого вопроса, и направил специальное письмо католикосу-патриарху Илию II. 21 февраля представители армянской общины Тбилиси Г. Мурадян и В. Байбуртян добились наконец встречи с Илией II, в ходе которой последний пообещал 22 февраля прекратить реставрационные работы в церкви Сурб Норашен.

13 марта, встревоженная посягательством на армянскую церковь, в Тбилиси направляется делегация членов Верховного духовного совета Эчмиадзина. Было решено закрыть церковь до встречи грузинских и армянских специалистов. При этом Илия II не разрешил армянской делегации из Эчмиадзина посетить Сурб Норашен, заявив, что «грузинский народ не спит, а армяне раздражены».

После отъезда делегации из Армении экскаваторы вырыли ямы у стен церкви для прокладки канализационных труб. Как бы ни решилась в дальнейшем судьба Сурб Норашена, само строение уже подвергнуто большой опасности. По этому поводу стоит вспомнить весьма характерный факт: несколько лет назад наме-

чалась встреча армянских и грузинских специалистов, которые должны были совместно обсудить вопрос реставрации пришедшей в ветхость самой высокой церкви Грузии - Шамхореци Кармир Аветаран, но встреча не состоялась, так как церковь была уже разрушена.

В настоящее время со двора церкви Норашен вывезены все хачкары и могильные плиты, а у дверей церкви кучей навалены могильные плиты с грузинскими надписями, которые, судя по всему, в ближайшее время займут место армянских.

В прессе сообщалось, что по просьбе армян Сурами (Горийский район) должна была реставрироваться церковь Сурб Григор Лусаворич. Но, как стало известно, эта церковь сейчас действует как грузинско-православная. А армянская епархия в Грузии пока восстанавливает развалившиеся стены тбилисской церкви Сурб Ншан, в которой по неизвестной причине в прошлом году случился пожар.

После ремонтно-восстановительных работ вновь приняла прихожан батумская церковь Сурб Аменаприкч. На пожертвования в селе Шаумян (Марнеульский район) начались реставрационные работы в церкви Сурб Аствацацин. Восстановлены два купола, завершена от-

делка, проведена электропроводка.

Проводятся ремонтно-восстановительные работы в главном храме епархии - в церкви Сурб Геворг.

В аварийном состоянии находилась и постоянно разрушалась тбилисская церковь Сурб Эчмиадзин (в Авлабаре), под которой проходит линия метрополитена. В настоящее время укреплен фундамент, несущие части были снабжены металлическими конструкциями.

Поистине нескончаем перечень памятников армянской христианской культуры в Грузии, которая хранит в различных уголках многочисленные армянские церкви, монастыри, базилики и часовни.

На фоне решения за прошедшие 2-3 года тбилисской общиной проблем возрождения Пантеона выдающихся армянских общественных деятелей, создания армянского мемориала на Верийском кладбище и принятия решения о реставрации при финансовой поддержке Союза армян России кафедрального собора Сурб Геворг, возвращение к жизни Сурб Норашена и Сурб Ншана, в пределах которого и сегодня в самую пасмурную погоду вдруг возникает столп света, станет не менее важным и значительным. Что же касается вандализма... Больно,

очень больно, что грузинский народ, имеющий свое место в мировой культуре, внесший свой вклад в мировую цивилизацию, сегодня мирится с такого рода историческими фальсификациями. Зачем? Неужели мало своих, исконно грузинских свидетельств пройденного нацией славного исторического пути?

Лев ОГАНЕЗОВ.

Ереван - Тбилиси - Ереван.

P.S. Неизвестные вандалы совершили нападение на один из памятников армянской культуры в Тбилиси. Минувшей ночью со двора армянской церкви Св. Богородицы были выкрадены армянские надгробия и заменены на грузинские. Предстоятель епархии Армянской Апостольской Церкви в Грузии, епископ Вазген Мирзаханян встревожен тем, что вслед за надгробиями наступит очередь и построенной еще в XV веке армянской церкви Св. Богородицы. Озабоченный дальнейшей судьбой как церкви Св. Богородицы, так и всех армянских церквей в Грузии, епископ Вазген Мирзаханян намерен обратиться за помощью к президенту Грузии Михаилу Саакашвили.

АХАЛКАЛАКИ, 09.02.05. «АРМИНФО».

«Восемьсот тысяч тоже ведь много»

Через два месяца человечество отмечает 60-летие Победы над фашистской Германией, для достижения которой армянский народ выложился сполна. И на передовой, и в тылу. Солдаты, военачальники и государственные деятели. Особая роль была отведена Анастасу Микояну — он отвечал за снабжение Красной Армии. Будучи одним из крупных партийных и государственных деятелей страны, человеком «первого круга», наиболее близкого к вождю всех народов, он и при жизни, и после смерти по-разному оценивался советскими людьми, в частности соотечественниками. Разлет мнений огромный: от полного приятия до полного неприятия. Конечно, он не был ангелом во плоти, это вообще было невозможно в советской стране по определению. Какая была страна, такие и были правила игры, такие были и правила поведения простых граждан и руководителей.

Наверное, и сам Микоян считал несколько лет своей жизни беспроблемно черными. С того дня, как стал членом Политбюро, и до самого начала войны. Машина, придуманная великими вождями, работала безукоризненно и страшно, ее механизм никого не щадил, не прощал. Покой и тихая жизнь никому не снились ни в Кремле, ни за его стенами. Жизни висели на волоске.

Анастас Микоян уцелел, всегда при этом был в пределах видимости Иосифа Сталина, — он маневрировал среди коварных руководителей ловко и умно. Не случайно именно его назначил вождь глав-

ным снабженцем армии и фронта. Так что Микоян до 1941 года и Микоян военной и послевоенной поры — это абсолютно разные люди.

Человеческая память сохранила память именно о Микояне-опытном хозяйственнике и политике. Победа была выкована и его руками. Время — единственный и самый объективный критерий оценки истории и исторических личностей. Только оно имеет возможность честно воздать должное людям и их делам, только оно вносит беспристрастные коррективы.

О роли и месте Анастаса Микояна в годы войны вспоминает недавно скончавшийся Михаил Смиртюков — по-своему уникальный человек, шестьдесят лет проработавший в Кремле. Во время Великой Отечественной войны он был помощником А. Микояна.

- ...22 июня ведь было воскресенье. Я был в подмосковном Доме отдыха Совнаркома. Нам позвонили, что началась война и что за нами выслали машины. И мы сразу поехали в Москву. В Кремле бы-

ло тихо, спокойно. Члены Политбюро были на месте. Но чувствовалось, что все люди в тревоге.

Страх не было. Хотя нападение и было неожиданным, по обстановке чувствовалось, что война будет: 6 мая 1941 года Сталина сделали председателем Совнаркома. Люди поняли, что дело плохо. Кроме того, мы знали, что постоянно заседало несколько комиссий — военных, по оборонным вопросам, по созданию стратегических запасов в стране. Мы в аппарате Совнаркома знали, что срочно создавались запасы продовольствия — мясных консервов, животного и растительного масла, сахара. Широкомасштабные запасы. Они делились на две части — на мобилизационные и на государственные. Все это, вместе взятое, входило в государственные резервы. Вот с их проверки для меня и началась война.

Перед войной я был помощником Анастаса Ивановича Микояна. Его назначили членом Государственного комитета обороны, отвечающим за снабжение. Микоян подобрал себе заместителей. Зотов, например, ведал всеми продовольственными делами. А по боеприпасам у него был генерал Ротмистров. А по снабжению армии Сталин порекомендовал Микояну генерала Хрулева, который с августа 1940 года был главным интендантом Красной Армии. Когда Хрулев приехал, Микоян попросил меня зайти к нему, познакомил нас и сказал Хрулеву: «Товарищ Смиртюков будет моим помощником по снабжению Красной Армии». В первую очередь надо было проверить наши ре-

зерны. Вокруг Москвы было много всяких крупных складов — горючего, обмундирования, продовольствия, и надо было решать, что вывозить, а что оставлять для фронта. И вот однажды мы попали на склад с валенками, огромный склад. Когда мы вернулись, я с большим апломбом докладываю Микояну: «Огромный склад, Анастас Иванович! Его надо немедленно рассредоточить, потому что если бомба попадет, пропадут эти все валенки! Там миллионы валенок!» Хрулев иронически смотрел на меня, а когда я закончил, он говорит: «Анастас Иванович, там всего восемьсот тысяч пар». Микоян рассмеялся и сказал, что восемьсот тысяч тоже ведь много.

Основным местом нашей работы оставался Кремль. Хрулев приезжал в первой половине дня. Мы собирались у Микояна и обсуждали текущие вопросы. Решали, по каким из них нужно готовить постановления или решения правительства, а какие, наркомат обороны должен был решать сам. Потом документы готовили мои сотрудники. А Микоян, которому было дано право подписывать решения правительства по оперативным вопросам, ставил подпись, как только приезжал на следующий день.

Через какое-то время после начала войны все вошло в прежнее русло. Как будто продолжалась нормальная жизнь, как до войны. Было такое впечатление. Вечером члены Политбюро уезжали в Волыньское к Сталину обедать. Как и до войны. Микоян звонил оттуда и давал поручения, какие решения нужно приготовить. По тем вопросам, которые они там обсудили.

О войне напоминали только бомбежки. По тревоге бегали в метро. Руководители уезжали вслед за Сталиным на «Кировскую». А кремлевские сотрудники спускались на станциях «Площадь революции», «Проспект Маркса». А потом и прятаться перестали. У меня на стене за спиной висел портрет Ленина. Опять бомбежка. Ну я никуда не пошел. Я призадумался, сидел, склонившись над бумагами, и вдруг ахнуло, бомба упала рядом с Никольской башней — и портрет рухнул. Если бы я сидел прямо, близко к стене, был бы убит вождем мирового пролетариата. Ровно через секунду звонит Косыгин: «Что у вас там?» — «Ничего страшного нет, упала бомба возле Никольской башни». — «А говоришь — ничего страшного! Меня вызывает Сталин, а вы спускайтесь вниз!»

У меня из-за бомбардировок случилась и другая неприятность. Как-то сидели в Кремле — вдруг как ахнет! Оказывается, упала бомба. У Дома правительства, на Болоте, который теперь называют Домом на набережной. Напротив него три зенитные пушки. Их немцы и бомбили. В Москве тепла не было, но этот дом отапливали. И некоторые наши сотрудники там ночевали. Я приехал туда. Смотрю, туда-сюда там бродит Юдин, академик-философ. Я его немного знал. Говорит, что в дом ничего не попало, делать тут нечего — пойдем ко мне, по рюмке хватим. Пришли к нему, по рюмке выпили,

по другой, по третьей. Под утро только я выбрался. А меня, оказывается, всю ночь ищут. Утром пришлось прийти и объясняться. Но я честно сказал тогда Микояну, что был у Юдина и что мы пили коньяк. Он отнесся к этому спокойно, раз я честно в этом признался.

Я, как и многие другие, оставался в Москве. Когда-то писатель Чаковский написал неправду, будто в сорок первом году Косыгин бегал в Кремле от телефона к телефону, чтобы показать, что в Москве кто-то есть и работает. Такого не было. В Совнарком продолжали работать несколько сот человек. Когда в октябре 1941 года все правительство уехало в Куйбышев, в Москве, вернее, в Кремле, оставались, кроме Сталина, Берия со своим аппаратом, Микоян со своим аппаратом и Косыгин со своим аппаратом.

А остальное руководство и аппараты наркоматов уехали. Все было сделано разумно. Наркоматы формально размещались в Куйбышеве. А после того, как немцы от Москвы отогнали, наркоматы стали возвращаться. И эвакуированная часть правительства запросилась обратно. А я из Москвы уезжал только на фронт и в Ленинград, в основном для проверки дел со снабжением, помочь.

Как-то нас с Хрулевым отправили на фронт, которым командовал генерал армии Петров. Талантливый человек, но пил очень здорово. А членом Военного совета по хозяйственным вопросам у него был Мехлис. Я знал, что он довольно вздорный товарищ. На каком-то фронте наши взяли трофеи — большое количество радиоприемников «Телефункен», не особенно красивые. Командующий решил послать их всем членам Политбюро. Кто взял, кто не взял. Ворошилов, например, взял. Так Мехлис настроил на него бумагу. Обсуждали этот вопрос на Политбюро. Несчастный Ворошилов еле отделался. После войны Мехлис работал министром госконтроля, и все его доклады выглядели всегда страшновато. Он писал, например, что пропало не 3 тонны бензина, а 3000 литров. Такой вредный был человек.

Мы трое суток ездили по войскам, были и в полках, и в ротах. И что оказалось? В одних подразделениях действительно маскхалатов не хватало, а у других, наоборот, был излишек, и фронт мог сам их перераспределить. Доказали ему это. Приехали в Москву. Хрулев доложил Сталину. А тот в ответ сказал только четыре слова: «Я так и знал».

Выезжали мы и когда возникали проблемы со снабжением продовольствием. И Хрулев обязательно что-нибудь придумывал. Он был мастером найти выход из трудной ситуации. Он, например, придумал транспортно-гужевые дивизии. Ивановские фабрики во время войны работали на полную мощность по выработке шинельного сукна. Но у них отобрали машины для фронта, не на чем стало подвозить шерсть. Вот и сформировали эти конные части из колхозных лошадей. Конечно, это удар был по колхозам, потому что людям приходилось пахать на коровах и

на себе. Но обеспечение фронта считалось главным.

Во время блокады Ленинграда снабжением города занимались Микоян и Косыгин. А уполномоченным ГКО по снабжению Ленинграда назначили наркома торговли РСФСР Павлова. А мне ЦК поручил заниматься этим делом вместе с ним. Мы с ним менялись. Если Павлов был в Москве, я летел в Ленинград, а когда мне обязательно нужно было быть в Совнарком по секретным делам, прилетал он. Но мы оба каждый час знали точно, сколько вагонов подошло к фронту, сколько сумели переправить. Когда самолеты прилетали — сколько привезли молока для детей, шоколада. Сталин и Микоян каждый день спрашивали об этом. Пока была возможность, до последнего дня мы туда подвозили продовольствие на маленьких военных кораблях, обстреливаемых со всех сторон. Потом на самолетах везли легкие, но калорийные продукты. Тот же шоколад, яичный порошок. Делали все, что могли.

Страшный голод имел свои объективные причины. Все-таки блокада была. Потом был город и был фронт. Воюющая сторона обеспечивалась, как положено. Кроме продовольствия, нужно было обеспечивать обороняющие город войска боеприпасами. А когда с завозом было особенно трудно, страдал в первую очередь город. Если можно было хоть как-то поджаться с военными, все, что удавалось сэкономить, отдавали горожанам.

Анастас Иванович и все мы делали, что могли. Под конец блокады в городе был постоянный трехмесячный запас продовольствия. За это нас и наградили. В марте 1943 года мне дали первый и самый дорогой для меня орден Ленина. Работа проводилась очень скрупулезная, часто чрезвычайно секретная. Я каждый месяц составлял заявку на продовольствие для всей армии. Участвовали в этом деле только пять человек. И только мы знали численность армии, ее потери за месяц убитыми и ранеными, количество войск по фронтам. Чтобы подготовить такой документ, ко мне приходил из Генерального штаба начальник управления генерал-лейтенант Четвериков. Мы с ним составляли проект решения, докладную записку на имя Сталина и приложение. В напечатанный текст от руки вписывали цифры по каждому фронту, сколько каких пайков. Когда все было готово, я докладывал об этом Микояну. Он приглашал Хрулева, и они вместе подписывали. Подписанный документ я относил помощнику Сталина Поскребышеву. Надо сказать, что много документов, как говорят, лежало у Сталина на столе неделями, даже месяцами, но этот документ он подписывал сразу. Причем были случаи, когда он дважды его подписывал — в конце подписывал как председатель Комитета обороны, а на первой странице утверждал уже как первое лицо.

Нам всем, кто работал по снабжению армии, присвоили звания. Мне дали звание полковника. С этими званиями произошел такой случай. У Микояна был по-

мощник Барабанов, который сидел в его приемной. Хороший, честный парень, но звезд с неба не хватало. Он пришел к Микояну и говорит: «Анастас Иванович, мне присвоили звание подполковника». Тот отвечает: «Ну-у! Тогда надо тебе академии закончить. Изучить все это дело, чтобы не стыдно было такое звание носить». Сказано — сделано. Он вышел, на кнопку нажал, стенографистку вызывает: «Иванова, вот тебе список книг по Калининской академии тыла, забери». Попроси, чтоб эти книги прислали, и выпиши из них самое главное. Дашь мне потом — я прочитаю».

Я ведь тоже военным был тем еще. В День Победы, 9 мая 1945 года, ровно в

пять часов утра мы с Микояном, Хрулевым и другими выехали из Спасской башни на аэродром. Сталин приказал лететь в Берлин — налаживать питание немецкого населения. Провели совещание Военного совета, на котором решали вопрос, сколько можно взять у фронта продовольствия, чтобы дать по карточкам жителям Берлина. Весь день провели в том, как распределить карточки, кому что давать и какие продукты можно давать, какие не давать и т.д. Потом мы тем же составом выехали в Дрезден. Опять распределяли продовольствие. А вечером сели ужинать. Хрулев мне говорит: «Давай разливай водку». Причем на столе стояли бокалы, рюмки маленькие и почему-

то граненые стаканы. Куда разливать, спрашиваю. «Конечно, в стаканы», — говорит. Ну я налил по полстакана четверем человекам, а Фроловой — моему референту — сухого вина. Микоян пришел, сел, такой довольный, но сразу поглядел на графин, а потом на стаканы и спрашивает: «А что это вы так налили?» Надо как-то выкручиваться. Я говорю: «Анастас Иванович, выпьем сразу, и больше не будем». Микоян посмотрел на меня и сказал: «Психология извозчика!» Все засмеялись, мы выпили за победу. Так и закончилась для меня война.

*По материалам российской печати
подготовил Карэн МИКАЭЛЯН.*

Где эта улица, где этот дом?

Когда в 1968 году советские войска вошли в Чехословакию, местные жители, чтобы затруднить передвижение «ограниченного контингента», сбили с домов таблички с названиями улиц и вообще перепутали все дорожные указатели.

По этому поводу сатирический журнал «Рогач» опубликовал на обложке карикатуру, где бравый солдат Швейк, стоя у торчащих во все стороны указателей, вопрошал: «Так где же все-таки Чешские Будейовицы?».

Мытарства гашековского героя я вспоминаю ежедневно, поскольку по роду деятельности приходится ходить по разным адресам. Не сразу найдешь нужный дом в центре: улицы знаешь, а номеров на домах как ни бывало. А попробуйте попасть по указанному адресу где-нибудь в Бангладеше или в Черемушках. Хорошо, если рядом какой-нибудь заметный объект - фирменный ма-

газин или банк. А если так: «Спросите будку Гуго, сапожника. Станете к ней спиной, слева мой дом. Мой подъезд третий, если считать от котельной». Словом, «вон мусорный бак, а там женщина курила».

Искать человека по адресу в Ереване - сплошное наказание. В качестве ориентиров называют «гараж Або», «магазин Хчо», хорошо знакомые местным жителям объекты. Недавно дали адрес: «У прохода Карапетя». Действительно, такая надпись красовалась на стене в районе Третьего участка. Сам же проход был узкой дорожкой между двумя заборами. Спасибо неизвестному Карапету, выручил.

И еще случай. Указывал человек адрес так: «Там 14-этажный дом, а рядом 7-этажный. Это мой». Пришел на место, рядом с высотой четыре 7-этажных дома. И ни на одном нет номеров. Помогла смекалка - у одного из подъездов была свалена куча «ремонтного» мусора. По нему и нашел нужную квартиру.

Топонимический зуд, в результате которого городские чиновники переименовали чуть ли не все ереванские улицы, привел к тому, что жители до сих пор пользуются старыми названиями улиц, порой не зная, как они сегодня называются. А уж в честь кого названа улица, и спрашивать бесполезно.

Тем более, что некоторые улицы переименовывались неоднократно. Помните, улица Амирjana вдруг стала Врамшапух Арка, а потом ей снова вернули прежнее название? Та же история была и с улицей Касьяна, которая на время стала улицей Сиаманто.

Еще большая путаница с номерами домов в кварталах массовой жилой застройки. Там номера домов не совпадают с номерами объектов. Жилой дом N27 может оказаться объектом N38. Когда на фасаде вдруг увидишь цифру, все равно не знаешь, тот ли это дом, который ищешь. В пределах одного квартала могут оказаться два дома с одинаковыми номерами.

Таксисты, отправляясь по вызову, долго плутают, тратя время и бензин. Сколько раз бывало на нашей улице слышал из остановившейся рядом машины: «Друг, не знаешь, где дом N17?» А я и сам не знаю. Знаю только, что живу в доме N7. «Сказали, рядом с пекарней». - «А-а, пекарня, вон она, за углом». Теперь буду знать.

Вот так и живем - как поет Форш. Как партизаны. Только непонятно, от кого ереванская мэрия и марзпетараны скрывают адреса своих жителей и организаций? Взяли бы и повесили наконец таблички на дома. Вроде не война...

Павел ДЖАНГИРОВ.

◆ Дареному коню в зубы не смотрят, тем более, что зубов может и не быть...

◆ Из грязи в князи с большими кусками грязи...

◆ На всю оставшуюся и неоставшуюся жизнь.

◆ Сытый голодного не разумеет, зажавшийся - тем более.

◆ Он был без вредных и полезных привычек.

◆ Богатые плачут громче.

◆ Любви все возрасты покорны, но с возрастом покоряются меньше.

◆ «Слово чести» - как много слов, как мало чести...

◆ Всех денег не заработаешь, но потратить можно.

◆ Чужая душа - потемки, но порой не только чужая.

◆ Не в деньгах счастье, но и не в их отсутствии.

◆ Двум смертям не бывает - и одной достаточно.

◆ Красиво жить не запретишь, но помешать можно.

◆ В споре умных рождается истина, в споре дураков - конфликт.

◆ Муж и жена - одна сатана, а иногда две.

Овсання СИМОНЯН.

◆ Не всегда идти вперед означает идти в верном направлении.

◆ Юбилярше сказали, что она выглядит на все сто.

◆ За этот бой боксер стал набивать себе цену.

◆ Лучше грешно смеяться, чем смешно грешить.

◆ Желание одно, зато сколько желающих!

◆ Колобка нашли по горячим следам.

◆ Помните: тот, кто идет впереди, к ос-

тальным всегда спиной.

◆ Где нужно залатать дыры, чтобы не было утечки мозгов?

◆ Платить стоматологам сейчас многим просто не по зубам.

◆ Бессердечные от инфаркта не умирают.

◆ Дареный конь как-то быстро отбросил копыта.

◆ Как говорить на равных с людьми, у которых мания величия?

◆ Она села на диету и стала питаться одними иллюзиями.

◆ В любом семейном сервисе есть своя чаша терпения.

◆ На стене висела шкура неубитого медведя.

◆ Надо ли называть вещи своими именами, если эти вещи чужие?

Яна ДЖАНГИРОВА.

ՆԱ ՄԵԾ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԷՐ ՈՐՊԵՍ ԳՅՈՒՂԱՑԻ

Չայ գրական անդաստանը հարուստ է լեզենդ դարձած անուններով, որոնցից քչերին է վերապահված եղել դեռ կենդանության օրոք լեզենդի լուսապսակը կրելու պատիվը: Վերջիններից էր մեր հոգու անլռելի զանգակատան ժամհար ՊԱՐՈՒՅՐ ՍԵՎԱԿԸ, որի 80-ամյակը վերջերս բուրդեց:
Նրա մասին, նրա գրական արարումների մասին կարելի է խոսել անվերջ և չգտնել

ասելիքի սպառիչ սահմանը: Ավելի դժվար է այդ սահմանին հասնել, եթե ճանաչել ես Սևակին անձամբ և նրա հետ ապրել բարեկամության, հոգեկեցության մի տևական շրջան:
Ձեզ ենք ներկայացնում Պարույր Սևակի մտերիմ, բանաստեղծ, հրապարակախոս ՀԱՄԼԵՏ ԿԱՐԾԻԿՅԱՆԻ հուշերն ու մտորումները՝ առանձին պատառիկներով:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՑ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Սևակը՝ որպես երևույթ, գրականության մեջ մտավ 1963-ին՝ «Մարդը ափի մեջ» գրքով, որը ես տպարանում կտրել-փոքրացրել էի, և այն միշտ իմ գրպանում էր: Այդ գրքի մասին շատ բացասական բաներ ասվեցին, շատ քննադատություններ եղան, որովհետև փոքրիկ էր բարձրացել Պարույրը սխեմաներից դուրս էր եկել: Օրինակ՝ «Եվ այդ մի Մաշտոց անուն» պոեմում գրել էր.

«Քաջեր միշտ էլ կան,
Ձենք է հարկավոր,
Քաջեր միշտ էլ կան,
Պետք է ասպարեզ»:

Շատ պարզ տողեր են թվում, բայց եթե դրանք ասվում են պատմական մի ժամանակաշրջանում, երբ Խորհրդային Միությունը, լեռնային գաղափարախոսությունը համարվում էին հավերժական, և ազգային գաղափարախոսություն ունենալը անհնարին, ստանում են այլ արժեք:

«Եղիցի լույսում» էլ գրել է.

«Հայրենիքից դուրս ազատ լինելը
այլ գերություն է,

Իսկ հայրենիքում գերի լինելը՝ այլ ազատություն»:

Փաստորեն նա միանգամից բանաձեվում էր, որ Չայաստանը գերության մեջ է, մյուս կողմից էլ այդ գերությունը համարում այլ ազատության հնարավորություն:

Սևակին առաջին անգամ տեսել եմ, երբ ուսանում էի պիոներ պալատի գրական խմբակում: Մեր խմբակի ղեկավարը Սուսաննա Բաբայանն էր՝ Սևակի սերերից մեկը, համալսարանական ընկերուհին: Հետագայում ժամոթությունը վերածեց բարեկամության:

Մեր ծանոթության առաջին օրը մինչև ուշ գիշեր միասին էինք, թան ու շամպայն էինք խմել, երեկոյան քայլում էինք փողոցով ու սրանից-նրանից ծխախոտ ուզում: Ես նրան դիմում էի «ընկեր Սևակ»-ով: Նա զայրացավ.

- Ի՞նչ ընկեր Սևակ, ա՛յ տղա, համը հանում ես արդեն: Ամբողջ օրը միասին ենք եղել, խոսել ենք կանանցից, քաղաքականությունից, շատ այլ բաներից, և դու ինձ ասում ես «ընկեր Սևակ»:

- Բա ի՞նչ ասես, - կարկանդակ ես:
- Պարույր ասա:

Այդ օրվանից նա ինձ համար Պարույր է: «Գրական թերթում» նրա մի փոքրիկ հոդվածն էի կարդացել՝ նվիրված Սիամանթոյին: Այնտեղ այսպիսի տող ուներ, որն ինձ շատ էր դուր եկել. «Մինչև ե՞րբ պիտի արևը մեզ մի աչքով նայի»: Երբ այդ մասին իրեն ասացի, ոգևորվեց.

- Ա՛յ, եթե ինձ երեք հոգի այսպես հասկանա, ես գոհ կլինեմ իմ ստեղծածից:

Նա իր արժեքը գիտեր, իր արածի մեծությունը գիտեր, բայց ակնկալիքների մեջ շատ համեստ էր:

Մի անգամ գնացի նրա տուն՝ Կասյանի վրա: (Ես աններելի եմ համարում, որ մինչ օրս երևանում չունենք Սևակի տուն-թանգարան): Նա ինձ հանդիմանեց, որ վաղուց չեմ եղել իր մոտ: Ես արդարացա, ասելով, որ չեմ ցանկացել խանգարել:

- Ինձ խանգարողներն այնքան շատ են, բայց դու և Վաչիկը (նկատի ուներ Վաչե Սարնարյանին) իմ տուն առանց զանգի պիտի գաք, երբ որ ցանկանաք, - ասաց նա:

ՊԱՐՈՒՅՐԸ ՊՈՌԹՐԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏԵՐ

Պարույրը շատ բռնկվող էր, անսպասելի պոռթկալ գիտեր: Մի օր շատ խիստ բարկացավ մոր՝ ազգի վրա: Նա կանչում էր Արմենին, որը հավանաբար ինչ-որ տեղ խաղում էր և չէր արձագանքում: Ներս մտավ ազին՝ մի բացառիկ հայ կին, որի նմաններին շատ քիչ եմ հանդիպել: Նա ձեռքերը խաչած կանգնեց և հարցրեց.

- Բալա՛ ջան, ի՞նչ ես եղել:
- Ես Արմենին եմ կանչում, - պոռթկաց Պարույրը:

Ինձ թվաց, որ շատ կոպտորեն խոսեց ազգի հետ, հանդիմանեցի նրան: Իսկ նա վրդովված արդարացավ.

- Ես իմ երեխային եմ կանչում, ինքը եկել երեխայի նման, խոնարհ հարսի նման կանգնել է իմ առաջ, ո՞նց չբարկանամ:

Շատ էր պոռթկում նա խորհրդային վարչակարգի դեմ: Մի օր քրոջ Երագիկեց տանն էինք: «Եղիցի լույսի» արգելված տարիներն էին: Քաղաքական թեմաներով ինչ-որ գրույց ծավալվեց, Պարույրը բորբոքվեց.

- Ես լինեմ քո բանաստեղծը, քո դեպուտատը, քո գորղների միության քարտուղարը, և դու ինձ չվստահե՞ս: Բա ես երկիրը ո՞նց պիտի գոյատևի:

«ԵՂԻՑԻ ԼՈՒՅԱՆ» ԱՐԳԵԼՎԱԾ ԷՐ

Երբ սովորում էի Մոսկվայի Գորկու անվան գրականության ինստիտուտում, ռուս և այլազգի մտավորականները շատ էին հետաքրքրվում Սևակով և Հրանտ Մաթևոսյանով: Նրանք երկուսն էլ, փաստորեն, նույն առաքելությունն էին կատարում, և նրանց միջոցով էր գրական աշխարհին ընկալում ժամանակակից հայ գրականությունը: Մինչդեռ Սևակի կյանքում շատ դժվար պահեր են եղել, և քչերն

են այդ ընթացքում կանգնել նրա կողքին: Ալբերտ Արիստակեսյանը գրեց. «Սևակը տեսավ հոգու տառապանքը»: Սրանք ընդամենը բառեր չէին, սրանց մեջ մի ամբողջ սևակյան ողբերգություն էր:

«Եղիցի լույսի» արգելված շրջանում մի դասախոս՝ Արտաշես Պապոյանը, գիրք բերեց հրատարակչություն, որտեղ ես դասագրքերի հրատարակչության բաժնի վարիչն էի: Գիրքը կոչվում էր «Պարույր Սևակի չափածոյի լեզվական արվեստը»: Ես Պարույրին տեղեկացրի այդ գրքի մասին և հարցրի՝ կցանկանա՞ արդյոք, որ տպագրվի: Նա ասաց.

- Գյա՛, ես կուզեմայի, որ տպվեր, բայց քեզ դրանից վնաս չի՞ գա:

- Ի՞նչ վնաս պիտի գա, Պարույր ջան, - ապահովեցրի ես, - շա՛տ-շա՛տ պիտի աշխատանքից ազատեն, ես էլ հոգնել եմ բաժնի վարիչ լինելուց:

1971-ի փետրվարին տպագրվեց գրքի ազդորինակը, որի անվանաթերթի վրա ես գրեցի մի բանաստեղծություն ու նվիրեցի Պարույրին: (Այդ բանաստեղծությունն ինքս չունեմ էլ): Մամուլի կոմիտեում մեծ աղմուկ բարձրացավ: Ինձ, իհարկե, ազատեցին աշխատանքից՝ այսպես ձևակերպելով մեղադրանքը. «Կանտրաբանդ ձեվով գիրք հրատարակելու համար հեռացնել հրատարակչության սիստեմից»: Ուրիշ աշխատողներ էլ տուժեցին: Ես իմ փաստարկներով գնացի շրջկոմ և հարցրի.

- Հնարավո՞ր է, որ Սովետական Միության մեջ որևէ մեկը գաղտնի գիրք տպագրի՞ պետական գրիՖով:

Վերջապես այս թոհուրոհն էլ անցավ, ես վերականգնվեցի իմ պաշտոնում:

ԳՅՈՒՂՈՒՄ

Պարույրի հետ իմ ամենալավ ժամանակները եղել են գյուղում՝ նրա տանն անցկացրած տարիները՝ վերջին 3-4 տարին: Նրա մոտ գնում էին շատերը՝ 10-20 հոգով, բայց 3-4 հոգի, այդ թվում և ես, նրա մշտական հյուրն էինք ու Պարույրի հետ տնկում էինք այգին: Շատ դժվար հող էր, կավահող էր, և երբ կասկածում էինք, թե այդ հողում բան չի աճի, Պարույրը մեզ ցույց էր տալիս բանանի՝ իր մանկության ընկեր, աշխարհագրագետ Արարատ Մարտիրոսյանի այգու խնձորները և պնդում, որ եթե այնտեղ աճում են, իր մոտ էլ կաճեն: Հաճախ էր խնձոր լցնում սրբապանս ու ասում.

- Երևանում սիրած աղջիկներ կուճենաս, տար նրանց:

Այնքան էինք կապվել այգու հետ, որ նույնիսկ Պարույրի բացակայությամբ (նա հի-

վանդ էր, բուժվում էր Մոսկվայում) գնում և մշակում էինք այն: Երբ ապաքինվեց և վերադարձավ, շատ զոհ էր մեր արածից և առաջարկեց այգու ծառուղիները կոչել մեր անուններով՝ Դամիլետի, Թեռնիկի, Վաչեի... Մենք, իհարկե, մեզ լավ զգացինք, բայց ես ասացի.

- Մենք ո՞վ ենք, որ մեր անուններով ծառուղի կոչենք, ավելի ճիշտ կլինի կոչենք Սիամանթոյի, Վարուժանի, Տերյանի անուններով: Սակայն այս գաղափարը չհասցրինք իրագործել:

Նա շատ էր սիրում հողը: Առավոտյան՝ ժամը 6-ին, 7-ին արթնա-

նում էինք, ձեղնահարկից նայում ու տեսնում, որ Պարոյրյն արդեն այգում է, ձեռքերով դիմացի լանջի մացառուտներն է հանում: Նա իսկական... դժվար է ինձ համար ասել «գյուղացի» բառը, որովհետև դա սխալ կհասկացվի: Նա մեծ քաղաքացի էր՝ որպես գյուղացի: Ո՛րքն գիտեր հողի լեզուն:

Մենք ունեցինք շատ անվանի գորուղներ, որոնց հետ խոսելը դժվար էր, բայց Պարոյրի հետ դու քեզ ազատ էիր զգում, մարդ էիր զգում, լավ էիր զգում:

Կարինե ՌԱՖԱՅԵԼՅԱՆ

ԴԻՊԿԱԾ ԵՎ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

Ամիսներ առաջ Ռուս-հայկական (Սլավոնական) համալսարանը լույս ընծայեց մեր ժամանակի ռուս ակադեմիկոս գրող Անդրեյ Բիտովի «Ապրելու մտադրու-

թյուն» ժողովածուն, որտեղ ներառված են հեղինակի պատմվածքներից, գրականագիտական հոդվածներից և խոհագրություններից մի քանիսը:

Ժողովածուն Զրանտ Մաթևոսյանի առաջարկությամբ թարգմանել է Անահիտ Խաչատրյանը: Ստորև ներկայացնում ենք մի հատված այդ գրքի համար Անդրեյ Բիտովի գրած նախաբանից: Ի սկզբանե նախատեսված էր, որ նախաբանը պետք է գրի Զրանտ Մաթևոսյանը:

«Ինչպե՞ս է չեն ուզում գրել այս նախաբանը... Եվ այն պատճառով, որ ինձ է ուղղված, եվ նրա համար, որ այն պատրաստվում էր գրել Զրանտ Մաթևոսյանը: Ես բարկանում եմ Զրանտի վրա. նրա մահվան լուրը դիմակայելու միակ միջոցը: Ուրեմն ի՞նչ... Ես քեզ քանի՞ նախաբան եմ գրել, իսկ դու ինձ արդեն ոչ մեկը: «Մենք ենք մեր սարերը»... խորհրդային իշխանության ղեկավար: Գիրքը Մոսկվայում ռուսերեն ավելի շուտ լույս տեսավ, քան մայրենի հայերենով: Այդպես էլ իմ որոշ գործերը սկզբում լույս են տեսել հայերեն կամ էստոներեն, ապա նոր՝ ռուսերեն: Ես քեզ համար նախաբան գրեցի 1967-ին՝ դեռ գիրքը լույս չտեսած, և իսկույն էլ հայտնվեցի Երևանում՝ քո Զարկի տակ՝ ուտեստների ոչ ռուսական առատության մեջ. «էլի՜ սուրճ»... որպեսզի հենց դրանից էլ սկսեմ «Զայաստանի դասերը», որ հետո շարունակ պիտի գրեի ու գրեի, ապա մաս հրապարակեի ու տպագրեի: Պայքարել ստիպված էի յուրաքանչյուր տողի համար: Վերջին մարտը գերմանական գրաքննության՝ Եղեմին վերաբերող «Լեռնը մեր պարտականությունն է» հրահանգի համար էր: Կես կյանք անցավ...

Դիպվածը քեզ ու ինձ Մոսկվա բերեց 1965-ին՝ հանրապետություններից եկած նույնքան էլ պատահական գործող անձանց պերսոնաժների՝ Ռեզո Գարբիաձեի, Ռուստամ Իբրահիմբեկովի կամ Վլադիմիր Մականինի հետ... Կես կյանք՝ մինչև Մոսկվան, կես կյանք՝ հետո...

Զրանտին-1973

Սարից անդին՝ ընկերն է իմ առաջին... Մոտենում է ժամը երկրորդ՝ այն վերջին: Ու կովկասյան լեռներից դե՛մ՝ նոր շոքա: Մարդիկ, տարիք, քաղաք, դիմակ, կուրծք, մոդա: Իսկ այդ շարքից հետո՞՞ գոտի մի օտար՝ Աստղեր, փառքեր, արտասահման, աղաղակ: Ու սահմանից այն կողմ՝ անդորր մի համակ. Մեկից ցուրտը, սովը, մահը, պատերազմը՝ անպատկան:

Իսկ այդ հերթից հետո արդեն հերթն է մեր՝ Բառ, բան, անկում, լռություն ու սառցալեռ: ... Մայրերը մեր՝ ա՛յ՛ հարազատ հոգիներ,

Թե հավատաս նրանց՝ իշխաններ ենք մենք գործը:

1997-ին մենք տեսնվեցինք վերջին անգամ: Երևանում ինձ մեծարեցին մեր այդ երկրորդ կես կյանքի համար: Պատվավոր պրոֆեսորի և քաղաքացու կոչում շնորհեցին, պաշտպանության նախարարն ինձ սուր նվիրեց: Եվ ի՞նչ... 2002-ի հոկտեմբերին Ֆրանկֆուրտի վերջին տոնավաճառին ես նկատեցի անկախ Զայաստանի համեստ ցուցափեղկը և, ինչ խոսք, չէի կարող չմոտենալ: Շուրջը դատարկ էր. այցելուներ չկային: Ձանձրացող երիտասարդը պոկվեց պատից: Օ՛հ, ի՞նչ մնան էր նա այսպես ասած վաթսուներկուների արտագնած կոմերտականներին՝ բալիկին, թռռնիկին, գարմիկին... Որքա՞ն վեղտ է թափվում մեր սերնդի վրա՝ վաթսուներկուների պիտակելով, մինչդեռ ահա նրանք՝ իսկականները՝ մեր բալիկները: «Քե՞ն այ հելի յու», - հարցրեց նա խորհրդային առողջապահության: Ես նրան հարցրի Զրանտ Մաթևոսյանի և Անդրեյ Բիտովի մասին: Նա ինֆորմեյշն չուներ: «Չե՞վ յու էվը հեղ օֆ դեմ»: «Նեվը», - պատասխանեց նա՝ չգիտես ինչու քամահրանքով: Օտստոյ... ինչպե՞ս կլինի հայերեն: Կես կյանք և կես կյանք... Երբ խարխափելով մտնում ես երրորդից ներս, մոռանում ես, որ երրորդ կես չի լինում, որ երրորդը լինում է միայն վերջին մի երրորդը, և ուրեմն՝ դու այդ մի երրորդի կեսն արդեն մսխել ես: Խորհրդային Միությունը պահպանվել է սոսկ ուռուցքաբանությունում՝ իբրև մեջբերում: Ես ջանում եմ չհասնել քեզ, Զրանտ... այն է՝ հիվանդությանն հետ պառկած եմ Կաշիրկայում՝ ամենավերին հարկում, վզից վեր գտնվող Գլխի բաժանմունքում, դրա հենց փակուղում, որ նայում է Կոլոմենսկոյեի: Զիմնարկությունը նախկին է, ժամանակներն են նոր: Զիվանդասենյակ վերանորոգել է ինձ նախորդած օրերով գողը, դիմացս բուժքույրերի սենյակն է՝ «Թակեք» չարածից ցուցանակով: Կողքիս՝ պրոֆեսոր, գիտությունների դոկտոր հայի առանձնասենյակն է, իսկ դրա դիմացի ոչ պակաս շքեղ, բրոնզե ցուցանակը մատնանշում է առաջատար մասնագետ, Նույնպես գիտությունների դոկտոր ադրբեջանցու առանձնասենյակը: Ռուբիկն ու Ազերն անբաժան ընկերներ են: Երբեմն մեր եռյակը միանում է փակուղում. հայկական կոնյակը, այնուամենայնիվ, ավելի լավ է, հաստատում է Ազերը: Սա ահա՛ դիպված է, թե՛ ոչ: Սա հին թե՛ նոր ժամանակն է: Երեկոյան ինձ հիվանդասենյակ զանգահարեց Էստոնիայի նախա-

գահը: Նրան համակել էր ռուսերեն խոսելու կարողախոսը: Զաշվելով հիվանդասենյակիս հեռախոսի հաշվին մնացած գումարը և զգալով, որ անհարմար կլինի ընդհատել զրույցը, ես խնդրեցի նրան զանգահարել քաղաքային հեռախոսով և թելադրեցի համարը (տուն գնալիս բաժնի վարիչն ինձ էր թողել առանձնասենյակի բանալին): Եվ ահա ես նստած եմ բազմաթիվ դիպլոմներով զարդարված ուրիշի առանձնասենյակի կաշվե բազմոցին և զրուցում եմ Էստոնիայի հետ: «Այս ի՞նչ համար եք ինձ տվել», - հետաքրքրվում է նախագահը: Ես բացատրում եմ, որ նրստած եմ բաժնի վարիչի առանձնասենյակում: «Օ՛, ճիշտ ու ճիշտ՝ ինչպես Խորհրդային Միությունում», - և դիվանագետի սարկազմը հալվում է էստոնացու անկեղծ, երջանիկ ծիծաղում: Ո՛չ, դիպված չէ: Եվ սխալ չկա: Պատմության մեջ այն չի լինում: Տխուր է միայն, երբ պատմությունը համընկնում է ծերության հետ: Գնում եմ ես հարազատ Պիտերում մետրոյով և սկսում անհանգիստ շարժվել տեղումս ինչ-որ մեկի համառ հայացքից: Տարեց մի հայ խանդաղատանքով ինձ է նայում: Ես սկսում եմ փքվել համեստությունից՝ ճանաչում եմ, գնահատում: Միայն՝ չեմ հիշում, թե ո՞վ է: Որտեղ եմ տեսել նրան: «Ի՞նչ է, չե՞ս ճանաչում», - վերջապես հարցրեց նա: Եվ ձայնից ես միանգամից ճանաչեցի: Իսկ ես Զրանտին իմ առաջին հայն էի կարծում... Իմ առջև կանգնած էր Վալերի Գրիգորյանը՝ 1944 թվի մոլոչի իմ առաջին բարեկամը: Առաջինը և միակը ողջ կյանքում: Միայն թե՛ կես դար չէինք տեսնվել: Եակատազիրը հենց այն է, որ ի հայտ է գալիս դիպվածից:

12 մայիսի 2003թ.

Վերջին 30 տարիներին նկատվում է ջերմաստիճանի բարձրացման կայուն միտում: Երկրագնդի համընդհանուր տաքացմանը նպաստում են գործող հրաբուխներից առաջացած գոլորշիները, մանր մասնիկները: ՆԱՍԱ-ի գիտնականները հայտնել են, որ 2005թ. կարող է դառնալ ամենատաք տարին Երկիր մոլորակի միջին տարեկան ջերմաստիճանի պատմության մեջ:

«ՀՐԱՆՏԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ ՀՐԱՆՏԻՆ». Ի ՎԵՐՈՒՄՏ ՆԵՐՇՆՉՎԱԾ ԲԱՐՈՒԹՅԱՄԲ

«Ձիապանը սարերի միակ մարդն էր, որ զգում էր իր հայությունը: Մյուսները գիտեին, որ իրենք գառնարած, հորթարած են, հնձվոր, կթվոր, խուզվոր են, որ ցրտերի հետ իջնելու են ձորը՝ Ծմակուտ, շոգի առջևից զովի հետ դուրս են գալու սարերը: Ձիապանին այդքանը քիչ էր թվում...»:

Հրանտ Մաթևոսյանի «Մեսրոպը» վիպակը առանձնանում էր իմ սերնդի համար, մեր ջահել հասակին գումարում չարի ու բարու երկընտրանքի անհնարիմության փորձ ու կենսագրություն:

Մեր ժամանակակիցն էր Հրանտ Մաթևոսյանը: Այս փետրվարին նրա 70-ամյա հոբելյանական տարեդարձին, «Հրանտի ծաղիկները Հրանտին» խորագրով Նկարչի տանը բացված ցուցահանդեսում ենք գտնում մեզ, մեր լեռնաշխարհի արևի ու գույների մեջ Հրանտ Թադևոսյանի ստեղծած տեսլական աշխարհում:

«Այո, չարը չար բան է անում, բարին բարիք է գործում»: այս համոզումն ունի նաև գեղանկարիչը:

- Ի վերուստ է տրվում արվեստի ու գեղեցիկի զգացողությունը մարդուն, ամենքին ներարկվում է անբացատրելի, առանձնահատուկ մի վե-

րաբերմունք բնության, մեն-մի ծաղկի հանդեպ, որ պայքարով է կյանք առնում, անգամ՝ քարը ճեղքելով: Միայն թե բնաստեղծ կյանքից մենք արդեն հեռանում ենք: Բարձրահարկ շենքերի բնակարաններում որքան էլ հեռուստացույցով էկզոտիկ բնություն տեսնենք և ծաղիկներով զարդարենք մեր շուրջը, միևնույն է, ապրելիք օրը անկենդան կլինի: Մինչդեռ ես ուշադրություն եմ դարձրել, մտածող մարդու համար բնության երևույթներով անընդհատ զարմանալու հրաշքը գործում է:

Գրող Հրանտ Մաթևոսյանը մտածող հայի փիլիսոփայությամբ է մեզ համար վերլուծել կյանքն ու աշխարհը: Շատ նոր բառեր պետք չէին ասելիքն արտահայտելու համար: Մարդկանց կենցաղային խոսակցությունների մեջ է ծնվում խոր իմաստությունը, որ վերջը պիտի բարի լինի:

Գարնան գալուն ենք սպասում, որ ծաղկի մեր ծիրանենին, բայց լինում է և այնպես, որ ծաղկունին հաջորդում են ցուրտ ու սառնամանիք, անբացատրելի հակասականը հանկարծահաս է կյանքում: Մաթևոսյանական գրական կերպարներից դուք Մեսրոպին եք առանձնացնում՝

«Ձիապանը սարերի միակ մարդն էր, որ զգում էր իր հայությունը»: Եթե գեղանկարչությամբ դատենք՝ հայ նկարիչ

լինելու համար Մասիս սար կամ ծիրանենի նկարել պետք չէ: Հայ արվեստագետը տարբերվում է մայր արևի տակ մեր լեռների գույների իր զգացողությամբ, իր կենսափիլիսոփայությամբ:

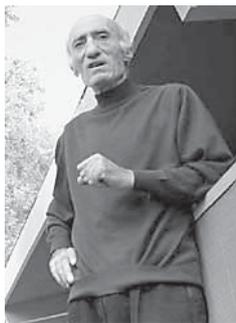
Այս զգացողությամբ և կենսափիլիսոփայությամբ է ստեղծել իր կտավները Հրանտ Թադևոսյանը, որտեղ արվեստաբան Ռաֆայել Մարտիրոսյանի խոսքերով, «ջնջված են իրականի ու երևակայականի աղբյուրները, և մեր հիացքի մեջ զնգում, շնկչնկում, բուրում են ահ-

նիծորյան-հայաստանյան ծաղիկները՝ այսքան գեղեցիկ, այսչափ լուսեղեն, այսկերպ անքուր ու ծփծփուն ելևէջներով...»:

Ձրույցս Հրանտ Թադևոսյանի հետ դեռ շարունակվում էր, սրահում այցելուներն էին և ես՝ հայացքս գեղանկարչի վրձնած աշխարհին, ով ժամանակակիցն է Հրանտ Մաթևոսյանի, ում համար 20 և 21-րդ դարերի սահմանագիծը հատող հայ մարդու ճակատագիրն ու գալիքը իմաստավորված են ի վերուստ ներշնչված բարու հավատով:

Սանիկ ԱՃԵՄՅԱՆ

ՏԵՐ ԿԱՆԳՆԵՑԻ...

Այդպես չհասկացված, այդպես թույլ, այդպես անհավասար՝ նա երկու հազար հինգ հարյուր տարվա մշուշից ընդառաջ ելավ, և ես տեսա ինձ: Եվ իմ անզորությանը, փափուկ դանակին ու փուխր բազուկին տեր կանգնեցի:

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

...Մեզմից ամեն մեկն ունի իր Հրանտ Մաթևոսյանը ու նաև նա է, որ մեզ բոլորիս՝ բոլոր հայերիս դարձնում է ամբողջություն, դարձնում է ազգ ու մեր բնակավայրը՝ մեզնով ու իրենով Հայրենիք:

... Մեզմից ամեն մեկն ունի իր Հրանտ Մաթևոսյանը, և մտքում երբեմն էլ կարծում է, որ եթե ինքը ժամանակ ունենար, հնարավորություն ունենար, կարող էր նրա նման գրել: Իսկ ինչո՞ւ ոչ: Ի՞նչն է դժվար... Նստում ես ու հիշում ես մանկությունդ՝ դառնում է «Կանաչ դաշտ», «Մեր վագրը», «Բեռնածիփեր», նստում ես ու հիշում ես համազուլղացիներիդ, դառնում է «Ահիճոր», «Մենք ենք, մեր սարերը», «Գոմեշը», «Բաց երկնքի տակ հին լեռներ», հիշում ես ծնողներիդ, դառնում է «Աշման արև», «Ծառերը», երիտասարդությունդ ես հիշում, դառնում է «Խումհար», մի քիչ էլ մտածում ես, դառնում է «Մեծամոր», «Տաշքենդ» ու «Տերը»...

... Մեզմից ամեն մեկն ունի իր Հրանտ Մաթևոսյանը, ում հետ

խորհրդի է նստում դժվար պահին, ում հետ իր կռիվն է կռվում անհաշտ պահին, ում հետ ճանապարհ է անցնում՝ ինքն իրեն հասկանալու, ում հետ սովորում է սիրել ու սովորում է ատել, ում հետ սովորում է հիշել ու սովորում է հավատարիմ մնալ հիշողությանը, ում հետ մի քիչ Իշխան է, մի քիչ Ավետիք է, մի քիչ Աղուն ու մի քիչ...

Պարզապես մեզմից ամեն մեկը ինքն իրեն սիրում է երևակայել Հրանտ Մաթևոսյանի պատմվածքներից ու վիպակներից ծնված հերոս, որովհետև այդ հերոսների միջով անցել է պատմությունը ու այդ հերոսներին կյանքից գրականություն տանելով՝ գրականությունից վերադարձրել է կյանք: Համարյա անխաթար, ուղղակի մի քիչ ծերացած, մի քիչ ուրիշ, մի քիչ...

Ոչ: Այդպես չէ: Իրականում բոլորովին էլ այդպես չէ: Իրականում մենք ուրացել ենք նրանց, ովքեր մեզ բերում են ճշմարտության խոսքը, մենք ուրացել ենք նրանց ու նրանց ճշմարտությունը

գերադասում ենք կամ չենք կատարել, կամ չհասկանալ, որովհետև այդպես հեշտ է ապրել: Այդպես հեշտ է նրանց ուրանալ...

Իրականում մենք հեռացել ենք դեպի տաճար տանող նրանց բացած ճանապարհից, և դա բոլորովին էլ նրանց մեղքը չէ, այլ մեր, որ օրվա գնահատականը գերադասում ենք ժամանակի գնահատականից, օրվա մեջ ծնվող ու մեռնող մեր ժողովարարներով, օրվա մեջ ծնվող ու մեռնող մեր հերոսներով, օրվա մեջ ծնվող ու մեռնող մեր վճիռներով, օրվա մեջ ծնվող ու մեռնող մեր գրականությամբ:

Իրականում մենք դադարել ենք հաղթել, որովհետև հորիզոնի մեր գիծը դարձել է անցյալի ինչ-որ պատկերի վերագտնումի ճիգ: Ընդամենը: Եվ դա արդեն դատավճիռ է:

Իրականում նա մեզ սովորեցնում էր իշխան լինելով՝ Ավետիք մնալ, որովհետև ուժը պիտի հոգի ունենա, սովորեցնում էր պարտությունների միջով դեպի հաղթանակ գնալիս՝ եղբորը չուրանալ, Վարդան Մամիկոնյանին միայն դարերի խորքում չտեսնել, նա մեզ սովորեցնում էր հայ լինել ու հայ մնալ ու հայ պապերի հայ ժառանգների միջև կապող օղակի մեր դերը չձախաղել:

...Լավ գիր է, գեղեցիկ, էսպես ինքն իր համար: Ոչ ոքի ոչինչ չի հրամայում: Մեզվից ուրիշի ոչ մի պարտադրանք չի տանում: Ինքն իր համար կա ներամոտիվ, խոհուն և իր խորին եզրահանգումն ինքն իր մեջ մեռցնող: Սա Հայոց գիրն է և միայն Հայոց գիրն է: Մեր մասին ու մեզ համար ճիշտ գիր է:

...Գիտե՞ս ինչ, կյանք է՝ և մի ակնկալիչ անփոքորիկ ծով. և եթե խորտակվում ես՝ մեղքը քոնն է և ոչ թե փոքորիկնը, քանի որ փոքորիկը ծովն է: Ո՛ր է խարխալը: Խարխալը...

...Նա կերկրպագի հայերից մաքրված տարածությունների ամայի հզորությունը և առնական կորով կցանկանա թուրք յուրաքանչյուր տղամարդու մեջքի՝ այդ ամայությունը լցնելու թուրք մանչուկներով: Եվ նոր միայն... և նոր միայն իր հայրենիքի դիվանագետներին նա կհուշի խոսք բացել հայերին պատճառված

վնասի մասին և վեհանձնաբար հանձն առնել վնասի հատուցումը՝ մի երկու կամ մի երկու հազար ոսկի, թող գնան ձեռները կտրեն: Միայն թե... Թուրքիան ո՛ւն է հատուցելու վնասը՝ դաշնակցականների՞ն, ռամկավարների՞ն, հնչակյանների՞ն, ընդհանուր բարեգործականի՞ն, Էջմիածնի կաթողիկոսարանի՞ն: Անթիլիասի կաթողիկոսարանի՞ն, համայնավարների՞ն, թե՞ Միավորված կազմերի կազմակերպությանը: Թող հայերն իրենց մեջ վճռեն այդ խնդիրը՝ Թուրքիան պատրաստ է վեհանձնաբար հատուցելու իր պատճառած վնասը, որ այնքան էլ ինքը չէր պատճառել, այլ դժբախտ հանգամանքները, և հանգամանքների դժբախտացմանը նպաստել էր իրենց հայերի վարքը:

...Այս այսպես է ու կմնա այսպես, քանի դեռ բետոնը տասը կանգուն չերտով մինչև վերջին թիզը չի ծանրացել այս ցնորական երկրի կավին: Եվ ինձ վրա: Եվ ձեզ վրա:

Եվ ամենազարմանալիկն. դարձյալ կանաչեցին արտեր, արտի ու հովի խաղ եղավ, դարձյալ կակաչը կարմիր էր և զանգակ ծիծաղ կար մեր կանաչ մարգերի վրա: Եվ Վարպետը մտեց գահին և խորհեց գարիուրելի դաժան ու անդիստամարտերն այլևս տանուլ տրված չեն լինելու ու նրա մարգարեները հերքելու են «Մարգարեն հայրենիքում տեղ չունի» օտարների հնարած ասույթը:

...Ինչո՞ւ ես տխուր և ինչո՞ւ ես ուրախ:

Հետո՞: Ոչինչ: Խոսքի ոսկին մոխրից ու տիղմից չի խուճանում: Գալու է թուխ ու ջղային մարդկանց նոր ցեղ, որ իրեն հայ ու իր երկիրը Հայք է կոչում... Եվ նրա ճակատամարտերն այլևս տանուլ տրված չեն լինելու ու նրա մարգարեները հերքելու են «Մարգարեն հայրենիքում տեղ չունի» օտարների հնարած ասույթը:

Հետո՞: Հետո իրականում մեզվից ամեն մեկը կունենա իր Հրանտ Մաթևոսյանը և Հրանտ Մաթևոսյանն ու իր ստեղծագործությունը մեզ բոլորիս՝ բոլոր հայերիս կործանելու մեղ մարդու-ջուրջուն, ու մեր բնակավայրը՝ մեզնով ու իրենով Հայրենիք:

ԱՆՏԻՍՏԱՆ ԱՂԱՍՅԱԼ

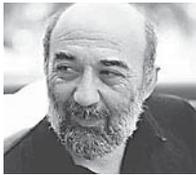
ԲՈՆԱԿԱԼՆԵՐԻ ԾՔԵՐԹ

Ամերիկյան Parade հեղինակավոր ամսագիրը հրապարակեց մոլորակի գլխավոր բռնակալների ամենամյա ցուցակը: Պարբերականի գլխավոր խմբագիր Դեվիդ Վալեյնսկին կազմել է ցուցակը Freedom House, Amnesty International, Human Rights Watch և «Լրագրողներ առանց սահմանների» միջազգային անկախ իրավապաշտպան կազմակերպությունների հետ խորհրդակցությունների և զեկուցագրերի տեսական մշակումից հետո: **1. ՍՈՒՂԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՕՍՄԱՐ ԱԼ ԲԱՇՆԱՐ:** Կարկանդակի առաջին հորիզոնականի համար նա պարտական է Դարձուր նահանգում ծավալված իրադարձություններին, որոնք համաշխարհային հանրությունն անվանեց ցեղասպանություն: Անցած տարվա ողջ ընթացքում արաբական «Ջամախալիդ» կամավորական զորքի գրոհայինները Սուդանի ազգային-ազատագրական բանակի հետ միասին ոչնչացնում կամ բռնի արաբականացնում էին իսլամ չդրված սևամորթ ցեղերի ներկայացուցիչներին: **2. ԿԻՄ ՉԵՆ ԻՐ:** «Միրելի Դեկավարը, Չուչխեական Զեղափոխության Ամսա Գործի Մեծն Շարունակողը» 1994 թվականին ժառանգեց իշխանությունը հորից՝ «Մեծն Առաջնորդ, Ազգի Արև, Զգոր Հանրապետության Մարշալ, որը շարունակում է ապրել մահից հետո և կապրի, քանի դեռ գոյություն ունի ԿԺԴ-ն», Կիմ Իր Սեմից: **3. ՓԵՆԵՐԱԼ ՏԱՆ ԾՎԵ: ՄՅԱԼՍԱԿՅԻ ՈՎՋՍԱԿԱՆ ԽՈՒՆՏԱԿՅԻ ԱՈՎՋՆՈՐԴ:** Հաշվեհարդար տեսակ ընդդիմության հետ, տնային կալանքի ենթարկեց խաղաղության Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Աուն Սան Սու Չժիին: Ընդդիմության միջոցառումներին մասնակից երիտասարդներին հրամայեց ուղարկել ռազմաճակատ՝ ապստամբների դեմ կռվող զորամասեր:

4. ԶԺՀ ՆԱԽԱԳԱՀ ՀՈՒ ՅՁԻՆՏԱՈՒ: Այս մարդը 38 տարի շարունակ մազլցում էր Չինաստանի կոմկուսի հիերարխիական աստիճաններով և 2002 թվականին գլխավորեց վարչակարգը, որը, իրավապաշտպանների կարծիքով, մնում է աշխարհում ամենաբռնապետականներից մեկը՝ չնայած տնտեսության լիբերալացմանը: Կուսակցությունը վերահսկում է ՋԼՄ-ներին և պահում 30 հազար զործակալ, որոնք հետևում են ինտերնետից օգտվողներին: 300 հազար չինացիներ «վերադաստիարակվում» են աշխատանքային գաղութներում: **5. ՍԱՌԴՅԱՆ ԱՐԱՐԻՍԻ ԹԱՎԱԹԱՆԱԿ ԱՐՔԱՅԱՆ ԱՐԿԱԼԼԱ:** 1995 թվականից ի վեր նա պետության իրական ղեկավարն է: Երկրի ողջ իշխանությունը թագավորական ընտանիքի ձեռքին է, իսկ օրենքները հիմնված են Դուրանի վրա: Իսլամի իրավական նորմերի խախտումը հաճախ պատժվում է գլխատուճով, չնչին զանցանքները սպանվածուճով: **6. ԼԻԲԻՎԱԿԱՆ ՀԵՂԱՓՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԱՈՎՋՆՈՐԴ ՕՒՄԱՍԱՐ ԿԱՂՏԱՆ:** 80-ական թվականներին նա «արյունարբու մագործի», «միջազգային ահաբեկչության հովանավորի», «թիվ 1 հանցագործի և ահաբեկչի», «կատաղած

չան» համբավ ուներ (վերջին բնորոշումը պատկանում է Ռոմալո Ռեյ-գանին): Վերջերս Կադաֆին հայտարարեց, որ զղջում է, խոստացավ 10-ական միլիոն դոլար փոխհատուցում վճարել Լոքերբիի ահաբեկչական գործողության ժամանակ զոհվածների հարազատներին, հայտարարեց զանգվածային ոչնչացման գեներալ մշակումից հրաժարվելու մասին և թույլ տվեց միջազգային դիտորդներին այցելել լիբիական ռազմական գործարաններ: **7. ՊԱԿԻՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՊԱՐՎԵՋ ՍՈՒՆԱՐԱՆ:** Աֆղանական գործողությունների ժամանակ ամերիկացիներն աչք փակեցին այն բանի վրա, որ իրենց հետ ակտիվորեն համագործակցող գեներալը իշխանության եկավ ռազմական հեղաշրջման ճանապարհով, տապալելով օրինակամորթ ընտանիք կառավարությանը, և որ նախկինում նա կապված է եղել թախիբների ու ահաբեկչական այլ խմբավորումների հետ: **8. ԹՈՒՐԵՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՍԱՓԱՐՍՈՒՐԱՆ ՆԻՅԱՉՈՎ:** Ակբար (Մեծ), Սերդար (Առաջնորդ), Թուրքմենբաշի (Բոլոր թուրքմենների առաջնորդ), թուրքմեն մայրերից լավագույնի՝ Դուրբանսուլթան-Էջեի որդի, Թուրքմենստանի հնգակի հերոս, «Ալտին այ» («Ոսկե կիսալուսին») մեղալի և «Ալտին ասիր» («Ոսկեդար») շքանշանի միանգամից երեք աստիճանների ասպետ, «Ռուհիբիլենթ» («Բարձր ոգի») շքանշանի առաջին և միակ ասպետ, որը շնորհվում է «քաղաքացիների հոգեկան բարձր դաստիարակության գործում ունեցած առանձնակի վաստակի համար»: **9. ԶԻՄԲԱԲԿԵԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ՈՐԲԵՐՏ ՍՈՒՀԱԲԵ:** Human Rights Forum-ի տվյալներով, նրա կառավարման տարիներին երկրում սպանվել է 70 հազար մարդ: Երբ 2002 թվականի նախագահական ընտրությունների ժամանակ Մուհաբեի դիրքերը թուլացան, նա խաղաղեց ռասայական հաղթաթուրքը՝ վավերացնելով սպիտակամորթ ֆերմերների «կուլակաթափությունը» անկախության պատերազմի սևամորթ վետերանների կողմից: Որից հետո հայտարարեց. «Չիմքաբվեց միայն սևամորթների համար է»: **10. ՀԱՍԱՐԱԿԱՇԱՅԻՆ ԳՎԻՆԵԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀ (ԹԵՈՂՈՐՈ) ՕԲԻԱԿ ԵԳԵՍԱ ՄԲԱՍՈՐՈ:** ԱՄՆ նավթային ընկերությունները միլիարդավոր դոլարներ են ներդրել այս երկրում, սակայն նավթի վաճառքից գոյացած եկամուտները հոսեցին անմիջականորեն նախագահի Մթասոհի գրասենյակ: Բոլոր կշտամբանքներին նա պատասխանեց այսպես. «Գլխեցայում աղբատություն չկա, պարզապես մարդիկ այստեղ այլ կերպ են ապրում»: Անցած տարվա ամռանը պետական ռադիոյով (երկրում ոչ մի թերթ լույս չի տեսնում) ազդարարեցին, որ «նախագահը աստվածակերպ է, նա հաճախ տեսակցում է Բարձրյալի հետ, կարող է իրամայել սպանել ցանկա-ցածին»:

Պատրաստեց Կարեն ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆԸ

Հարցուփորձ

(Հարցերը - ենթավերնագրերի տեսքով - Տիգրան Պասկևիչյանի, փորձը՝ Ավագ Եփրեմյանի)

Մտածել, թե՛ չմտածել էս աշխարհի ու նրա ապագայի մասին: Մտածել, թե՛ չմտածել առհասարակ: Մտածել և բանական լինել: Ու՞ր՞ն բանն են: Օրինակ, ես մտածում եմ (միտք եմ ածում, միտք եմ թափում-թափթփում, մտքաթափ եմ լինում)՝ մարդուն, առհասարակ մարդուն, կարելի՞ է համարել բանական արարած: Բացատրությունը (ի դեպ, ոչ միայն այս հարցի) կարելի է գտնել մեր լեզվի՝ Հայոց Լեզվի մեջ: Բանական: Միայն մեր լեզվում է պարզ, որ Բանը Լոզոսն է: Բանականը հատկապես Լոզոս-ականն է: Եվ ոչ, ասե՛նք, կուսակց-ականը... Առավել և՛ ականը (արկը)՝ առանձին կամ՝ ականական-արկականը:

Բայց մտածելն էլ քիչ չի: Մարդը, երևի, մտածելով է տարբերվում ... մյուս մարդուց, իսկ տարբերվել պետք է, որովհետև եթե տարբեր չես, էլ ինչու՞ ես:

ՄՍԱԾԵԼՈՒ ԲԱՆ Է:

Ուրեմն էս աշխարհի ու նրա ապագայի մասին ահա թե ինչ եմ մտածում. երբեք էսքան մեռած մարդ չի եղել աշխարհիս երեսին (երեսը ուզում եմ շեշտել, այսինքն՝ հասկանալի անել, որ Տակը նկատի չունեմ, Տակի հետ գործ չունեմ առայժմ): Իսկ նրա - էս աշխարհի - ապագայում մեռածներն ավելի շատ են: Եղ եռանդոտաբեղ վագրին մի մայիր, կամ հենց էդ խեղաեռանդ վագրից գլխի ընկիր, որ մեռած եմ, էդ վագրը փուչ է, էդ եռանդի մեջը՝ ամայք, էդ ամայքից են ուզում փախչել՝ փուչ վագրով: Բայց դրանից վագրելով չես փախչի, էդպիսի Կարգ չկա ... Մնա, որ ցցես էդ ամայքը: Փախչելը կենդանության մշան չի: Կամ՝ ընդամենը մշան է (կենդանակա՞ն):

Հայի ու քուրքի մասին

Կախվածությունների տիեզերքն է մեր ունեցածը, ուրիշը չունենք: Կախված ենք (լսվում է «մեզ կախել են»-ը, չէ՞, ոնց որ ... դե, ծայրը կա ուրեմն, որ լսվում է: մեզ կախ-կախ են արել): Երկրագունդը կախված է օդից, մարդը կախված է մագից և էպպե շարունակ: Մարդը իր չինացության, իր հպարտության, իր շատ ու շատ «ուրյունների» մագից է կախված: Եղ «ուրյունները» հենց մագ են, որ կան: Հագիվ էլ մագ լինեն:

Իսկ հայն ու քուրքը իրար համար են: «Ի՞նչն է առավել իրական Տաճկաստանի հայկական հողե՞րը, թե՛ Հայաստանի տաճկական վարքուբարքը»: Ես չգիտեմ, թե Լեռան մյուս կողմում ի՞նչ են մտածում սրա մասին, բայց հայն ու քուրքը իրենց մտածություններից պիտի մեծահոգաբար հրաժարվեն, պիտի հստակեցնեն իրենց տարբերությունները, որ կռիվ չունենան միմյանց հետ, բաժանելու բան չունենան: Տարբերությունները հստակեցվում են միմյանց ԿԵՆՍԱԿԵՐՊՈՎ, ուրիշ ճանապարհ գոյություն չունի: Ես միտքը չեմ բացում, որովհետև կռիվ բուն է:

Ի՞նչ կլինի, եթե հանկարծ որոշեն («տերերից» ո՞վ գլուխ կհանի) ու ինչ-որ ճանապարհահատվածի, ինչ-որ տարածքի դիմաց Մասիսը տան են կողմին: Ի՞նչ պիտի. տղերքը, իրար հեթե՞ չտալով, կսկսեն «օբյեկտներ», խաղատներ ու հյուրանոցներ կառուցել ստորոտին, լանջերին, գագաթին ... «խաղողի որթ», «Քամ և եղբայրներ», «Սեմ հողիճիգ»... Բիբլիական խորովածի ծուխը կբռնի երկինքը ... Կկրակեն ու կտաքաման ... և այլն: Եղ չի ցավ, այլ էն, թե ոնց են մեր «ազատները» այդ առթիվ դասեր տալու «ավանդապահներին»: Երևի էսպես. իսկ ո՞վ ա ասում, թե խորովածը սուրբ չի, հին մարդիկ եք, ժամանակ կզգա ու հենց ինչ տեղը կդնի, կվարժվեք և այլն:

Ժամանակի մասին տես հաջորդ ենթավերնագրի տակ: Մնացին հինգ ու վարժվելը:

(Ազատության ու ավանդապահության մասին՝ մեկ ուրիշ անգամ, առանձին: Դրան արժանի են):

«Մտածող մարդու» համար «հինը» հունականն ու հռոմեականը չեն: Թե՛ շուներականը: Հինականն ու հնդկականն էլ չեն ասում: Ես պարզ թվարկումը չի՞՞ հուշում, որ ՄԱՐԴԸ վաղուց երեսխա չի, ՎԱՐԺ է: Ել ու՞ր վարժվի: Ինչի՞ն. մեծագույթա՞նը, դավի՞ն, չարությա՞նը: Սրանց են գլխից վարժ է: Անտեր (անտե) սե՞քսը ... Ի սեր Աստոծ, անհիշելի՞ ժամանակներից, մշակութային մակարդակով: Վարժված ունի. անգլերենի կառույցն է, հա՞, սկսել է ավելի պի՞ն՞թ թվալ: Չէ, հենց էլ անգլերեն չի, մեր հայտնի ուշուցներից մեկը հենց էդ ձևով չի՞՞ կառուցված ... «Բոլորի Հոլիվուդը»՝ «իր ապրելակերպով» ինչքա՞ն հաց ու պանիր պիտի ուտի, որ հասնի Ողիմպոսի վարքուբարքին: Առաջինը երկրորդի ճկույթն էլ չարժի: Դուք չեք սխալվում, են նկատի ունեն Ձևի, Հերայի, Ափրոդիտի, Ապոլոնի ու մյուսների Ողիմպոսը: Ուրե՞մն: Ուրեմն՝ վարժվելու մասին չխոսես: Եթե խնդիր կա՝ ետ (կամ՝ հետ) վարժվելն է խնդիրը (ի՞նչ կասես «ապավարժվելու» վերաբերյալ):

Հեռացա՞նք, թե՛ մոտեցանք:

Ի՞նչ իմանամ, ես, իհարկե, հայի ու քուրքի մասին եմ խոսում: Նաև՝ Լեռանն արժանանալու:

Առաջվա ու հիմնիկվա մասին

Այսինքն՝ ժամանակի: Նա է միայն, որ առաջ ու հիմնիկ ունի, կամ մենք ենք կարծում, թե ունի: Զգացողության հարց է: Ես դեպքում, կարծում եմ, ֆիզիկական մակարդակի զգացողության: Մենք զգում ենք նյութական, «սառած» ժամանակը (երևույթը, ոչ ամբողջականորեն, կարելի է ներկայացնել մոտավորապես տիեզերանավի օրինակով. անցնում է սրընթաց ու շեկ՝ թողնելով վառված ու սառած «թափոններ»՝ առաջին, երկրորդ և այլ սատիճանների տամող հրթիռներ, որոնք իր՝ բուն տիեզերանավի տեսակետից այլևս անպետք են), որը տարածությունն է (չարյաց փոքրագույնը կլինի «մաքուր տարածությունը», սակայն, ցավոք, նման բան չկա. տարածությունը առկա է որպես «տարածքներ», որոնք բաժանված-սեփականված են): Հրեշտակները ժամանակը չեն «զգում», չէ՞, կամ զգում են ամբողջ ժամանակը միանգամից, ավելի ստույգ՝ չեն զգում ժամանակի՝ մեր ասած «հոսքը»: Այ, էդ հոսքը չզգալով՝ կարելի կլինի չզգալ նաև ցավը, տառապանքը, նվաստացումը և այլն: Մենք մարդ ենք: Դա լավ է (ճարներս ինչ), իհարկե, բայց որպես մարդ էլ, կարծում եմ, ճիշտ չենք պատկերացնում ժամանակը: Մենք մեզ փորձում ենք համոզել, թե ինչ-որ ժամանակներ են գալիս, կամ՝ գալու են: Մինչդեռ ժամանակը մի բան կարող է անել - անցնել: Դա ժամանակի իրական գործողությունը ցույց տվող միակ բայն է լեզվում: Իսկ լեզուն լավ գիտի, որ ժամանակը Որոշակի բան է, առավել որոշակի քանակությամբ. մի Տեղից սկիզբ է առել, մի Տեղ էլ պիտի վերջանա, անցնի-գնա: Էնպես որ, ոչ մի ժամանակ էլ չի գալիս, ժամանակն անցնում է, ընդ որում՝ բավական արագ: Իմիջիայլոց, սա նաև մեր միակ միփաբարությունն է, որովհետև ժամանակն անցնում է, ինչպես ցավը, չարչարանքը, ատելությունը և այլն, այսինքն՝ ինչպես կյանքը:

Չմեռվա ու ամառվա մասին

«Երջանիկը» բանաստեղծության մեջ Միլոշը մասնավորապես նկատում է, որ իր հերոսի ապրած տարիներին հստակացել էին նույնիսկ ասանաները տարվա եղանակների միջև: Մեր ապրած տարիների ամառն ու ձմեռը տեսքնություն կբռնեն: Հստակ պիտի լինեն, հստակ: Բայց մեզ լսողն ո՞վ է:

Ես-ի ու եսիմ-ի մասին

Աստված արարեց իմ ԵՄ-ին, իմ ԵՄ-ն արարեց իմ ԵՄԻՄ-ին՝ ԵՄ-ից ու ԻՄ-ից, հասուն տարիքում:

Կամ՝ թե ինչպես ես իմ մեծամտության շնորհիվ համեստաբար ջարդուփշուր արեցի նույն իմ մեծամտության քիթը: Որոշակի մի տարիքում ինձ սկսեց թվալ, թե իմ «առաքելությունն» էս երկրի վրա «ճշմարտությունն իմանալն» է: Ընդ որում՝ ես դա որքան հնարավոր է շուտ պիտի իմանայի, որպեսզի հասցնեմ, չուշանամ, պատրաստ լինեմ, որովհետև զուգահեռաբար ինձ թվում էր նաև, որ մի օր, սխալներից հոգմած, մարդիկ գալու են, որ հարցնեն ... Ո՞նց չիմանայի, ամոթ էր: Եվ «սկսեցի իմանալ»: Շատ իմացա, թե քիչ, շատն ու քիչը Աստված գիտի ... Ուշացումով, բայց հասկացա կարևոր բաներից մեկը. հարցնող չի լինելու, որովհետև չի լինում, որովհետև եթե մի տեղ իմացություն կա, ապա մարդկանց հեռուներում փնտրիր, իսկ եթե մարդը կա՝ ավելորդ իմացությունն է:

Բայց իմացություն իսկապես գոյություն ունի: Ժողովրդավար Պլատոնի՝ ժողովրդավար Սոկրատեսին վերագրած չարածի կատակը, անվերջ մեջբերողների որոշակի մեծություն շնորհիվ, իսկապես կարող է աշխատել (աշխատում էլ է) հօգուտ ժողովրդավարության վերջնական հաղթանակի, որ է՝ ճշմարտության վերջնական պարտակումը: Այդու, ինձ ավելի հարազատ է Բրոդսկու միտքը: Իր ուսանողներից ասում էր. «Ես էլ ոչինչ գիտեմ, դուք էլ ոչինչ գիտեք, բայց իմ ոչինչը ձերինից շատ է»:

Ինչե՞կ՝ ես փոխարինել եմ եսիմով: Լավ է, մերձ է խաղաղությանը: Իսկ իմացությունը խաղաղության մեջ է գոյական: Էլի իմ էշն եմ քշում ... Նույն մեծամիտն եմ, հա՞, երևի: Բա մարդուց ուրիշ ի՞նչ էիր սպասում:

Արջի ու նրա իմացած յոթ երգի մասին

Ինձ դուր է գալիս նաև ուղտի մասին ասվածը. «Ընչի՞ է շլինքը ծուռ - Իբր ի՞նչս է դուզ»: Խո՞զն է հետաքրքրական. աստվածաշնչյան մարգա-

րիտներն առաջն ածած և իր մյուս պատկերին զուգահեռ. «մարդուն որ շատ խոզ-խոզ անես, ի վերջո խոզ կդառնա»... Տեսնես ո՞վ է եղբան մարդուն «խոզ-խոզ արել»։ Բայց ես պահին մտքիս մեջ է ձի-կյանքը՝ Բորոսկու ներկայացմամբ։ Ասում է՝ դու կյանքի - ոնց որ նվեր ստացած ձիու - երախը չես ուզում զննել, իսկ ինքը, արի ու տես, ամեն հանդիպելիս սեպերն (այսինքն՝ ակռաներն) է բացում։

Չարենցի ու Թաթա Սիմոնյանի, կամ ոչ Չարենցի, ոչ էլ Թաթա Սիմոնյանի ու նման փարափեսակ բաների մասին

Թաթա Սիմոնյանին չեն ճանաչում։ Բայց Թաթա Սիմոնյանի երգերը անգիր գիտեն։ Որովհետև Կապանից երևան են գալիս (երևան գալը ցանկալի՞ է, թե՞ պարտադիր) բացառապես «Միցուբիշի»-ով, որովհետև դա համեմատաբար էժան փոխադրամիջոցն է։ Տեղավորվելուց մի տասրտասնհինգ րոպե հետո Թաթան սկսում է։ Սկզբում՝ ցածրաձայն։ Սկիզբն էլ որ ասում են՝ մի քանի վայրկյան է տևում։ Հետևի նստարանից մեկը (զուրգե դա միշտ նույն մարդն է, չգիտեմ) անմիջապես հրահանգում է. «Ախպեր, թո պեցուր մի» (թո=թող, պեցուր=բարձր, ընդ որում՝ ու-ն պիտի արտասանել Սոլաու-ով, ծայնադարձով՝ այսինքն, իսկ մի=լիմի)։ Ու գնա՛ց. հինգ և ավելի ժամ տևող ճամփորդություն է։ Չուզես լսել՝ երևան չես գնա։ Իսկը՝ սոցիալական քարտ։

Ի դեպ՝ ստանում ես, չէ՞, թե ինչեր են անում։ Իսկ էնտեղ, որտեղից օգնություն ես պատում, հոգևոր խնդիր չեն տեսնում... Ուրեմն՝ աշխարհում, հոգևորից բացի, ուրիշ խնդիրներ էլ են գոյություն ունեցել, չենք իմացել... Կամ քարտ ստացիր, կամ շան պես սոված սատկիր, բայց մտքովդ անգամ չանցնի, թե մարդը հոգևոր արարած է։ Մյուս կողմից էլ ճիշտ են,

այր. մենք ենք, չէ՞, որոշում։ Ու միշտ էլ՝ մի քանի դրամի համար... Ու միշտ՝ մենակ թողնելով նրանց, ովքեր գիտեն... «Ինչու՞ ընկրկեցիր, անհավատ»։

Ողորմիր, Տեր։
Թաթա Սիմոնյանը բոլոր հնարավորություններն ունի թքելու դրանց քարտերի քթին։

Չարենցի մասին։ Խելքս չի հերիքում։ Ասա, այ տղա, վերևում ժամանակից ու տարածությունից էիր բլբլացնում ... Էն անեկդոտի նկարիչին հիշու՞մ ես։ Ասում է՝ երկու նկար են արել, հորս նկարը չի ստացվել, նման չի, իսկ Քրիստո՞ս ... իսկը Ինքն է։ Չարենցի մասին պիտի Հրանտ Մաթևոսյանի պես խոսես։ Ինչպես և խոսել է։ Աստծունը՝ Աստծուն, Գրինը՝ Գրին։ Ես ինչ, մտքիս մեջ Չարենց արտասանելով՝ քայլում եմ քաղաքիս դատարկ փողոցներով, և, գիտե՞ս, բռնում է. ձայնը՝ կա, բարբառելը՝ կա, անապատը՝ կա ու կա։

Տարատեսակ բաների մասին։ Ավելի տարատեսակ բան, քան իմ ոտանավորներն են, ես չեմ պատկերացնում։ Դրանցից մեկով, որ վերջերս են «մոզոնել», ավարտեն էս՝ հավանաբար անհաջող, խաղ-խոսքը։

Առավել է, մարդն առավել է, քան մարդը, սերն՝ առավել, քան սերը, կյանքը՝ քան կյանքը։

Եվ միայն աստղերն են - հեռավոր, անհասնելի՝ - որ հավասար են իրենք իրենց։

Սի հեռավոր աստղ է Հայաստանը...
Մա ինքն է իր չափը, «որով չափվելու է»։

Վրաստանում հայկական մշակութային հուշարձանների ոչնչացման մասին պայմոդ երկու նոր գիրք

Հայկական ճարտարապետությունն ուսումնասիրող կազմակերպությունը (RAA <http://www.raa.am/>) երկու գիրք է հրատարակել՝ Վրաստանում գտնվող հայկական մշակութային հուշարձանների և վիրահայության վերաբերյալ։

Սամվել Կարապետյանի հեղինակած «Կովկասյան թանգարանի հայկական հավաքածուն» աշխատության զարգացմանը ծնվել է այն ժամանակ, երբ հեղինակն առիթ է ունեցել Վրաստանի «Արմազի» թանգարանում տեսնելու երբեմնի հանրահայտ Կովկասյան թանգարանից այստեղ փոխադրված և անմխիթար վիճակում գտնվող հայկական հուշակոթողները։

Պարզվում է, որ դրանք Հայաստանից այստեղ են հայտնվել Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին՝ մեր մշակութային նվիրյալների այն մտահոգությամբ, որ դրանք կարող են պատերազմից տուժել։ Սակայն պատերազմի ավարտից հետո 1919թ. Վրաստանի կառավարությունը ազգայնացրել է դրանք։ Հայաստանի առաջին Հանրապետությունը փորձել է բանակցությունների միջոցով Կովկասյան թանգարանի մաս կազմող հայկական մշակութային արժեքները վերադարձնել Հայաստան, բայց արդյունքի չի հասել։

Խորհրդային միության տարիներին Կովկասյան թանգարանն անցել է Վրաստանի Գիտությունների ակադեմիայի ենթակայության ներքո։ Թանգարանի հավաքածուները պահպանության նպատակով բաշխվել են երեք հաստատությունների միջև։ Դրանք են՝ Վրաստանի ար-

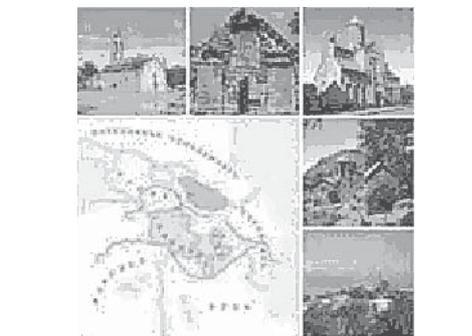
վեստի պետական թանգարանը, որի նկուղում հանգրվան են գտել սեպագիր արձանագրությունների ժողովածուն, Թբիլիսիի ձեռագրերի ինստիտուտը, որին բաժին է հասել Առաջին աշխարհամարտի տարիներին Արևմտահայաստանից հավաքված ձեռագրերը, իսկ միջնադարյան զանազան հուշակոթողներն ու արձանագրությունները փոխադրվել են Թբիլիսի-Սցխեթ ճանապարհին գտնվող «Արմազի» թանգարան։

Վերջինիս միաժամ և անշուք շինությունը 1988-ին գտնվում էր ծայրահեղ, մինչև իսկ վթարային վիճակում։ Թանգարանի հայկական նյութերի սրահում ներկայացված ցուցանմուշներն արդեն զուրկ են բացատրագրերից։ 1993-1994 թթ. ցուցանմուշների վրա փլուզվեց թանգարանի բետոնածածկ տանիքը։ Կոտրատվեցին մի շարք արձանագրություններ և խաչքարեր։ 2004թ. կիսավեր թանգարանի ներսում և բակում թափված կոթողների զգալի մասն անհետացած էր, իսկ մյուսները փլվածքների և աղբի մեջ էին։

Ա-ԻՆՖՈ-ին տված հարցազրույցում Սամվել Կարապետյանը նշում է, որ 1919թ.-ին հայկական պետությունը գտնվելով ռազմաքաղաքական ծանր վիճակում, այնուամենայնիվ փորձել է Թբիլիսիում հանգրվանած հայկական մշակութային արժեքներին տեղ կանգնել։ Օրինակ՝ երևան է տեղափոխվել Նիկողայոս Արղությանի գրադարանը, որը Հայաստանի հանրային գրադարանի հիմքն է հանդիսացել։ Նա միաժամանակ ցավ է հայտնում, որ այսօր Հայաստանի Հանրապետության իշխանություններն այդ ուղղությամբ ոչինչ չեն անում։ «70 տարի խորհրդային կարգերի օրոք «եղբայր-եղբայր» էինք խաղում, ոչինչ չարվեց մեր մշակութային արժեքներին տեղ կանգնելու համար։ Թվում էր, թե անկախ Հայաստանը պետք է որևէ բան ձեռնարկի, սակայն մերօրյա իշխանությունների կեցվածքը հայկական մշակութային հուշարձաններին տանդեպ նույնն է, ինչ բոլշևիկներինը», - ասում է Ս. Կարապետյանը։

Նույն հեղինակի մյուս՝ «Հայերը Կախեթում» գրքում փաստական նյութի համալիր ուսումնասիրության հիման վրա ներկայացված է Կախեթի (Արևելյան Վրաստան) հայկական գաղթավայրերի պատմությունը։ Ձգալի տեղ է հատկացված երկրամասում պահպանված հայկական պատմական հուշարձաններին։

«Վրացական մամուլը գրում է, որ Կախեթի հայերը գրիգորյան վրացիներ են, որոնց հայ միսիոներները 19-րդ դարում կաշառելով հայ են մկրտել և անվանափոխել», - Ա-ԻՆՖՈ-ին

ասում է Ս. Կարապետյանը։ «Մինչդեռ ինչպես ցույց է տրված գրքում, Կախեթում մինչև 1000 տարվա պատմություն ունեցող հայկական բնակավայրեր կան», - շարունակում է հեղինակը։

Համախմբված ազգային եկեղեցու շուրջը կախեթաբնակ հայերի առջև արդեն 19-րդ դարում ծառանում է ուժացման հեռանկարն ուրվագծող խնդիրներ։ Հակազդելու միակ միջոցը վրացական միջավայրին կուլ գնացող մայրենին փրկելն էր։ Հենց այս մտահոգությամբ էլ 19-րդ դարի 2-րդ կեսից երկրամասի մի շարք քաղաքներում և գյուղերում բացվում են հայկական դպրոցներ։ Սակայն Վրաստանում խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո իրար հետևից փակվում են Կախեթի հայկական եկեղեցիներն ու դպրոցները։ Արդեն 30-ական թվականներին, երկրամասին հայ բնակչության ծուլումը կանխող պատվարները՝ հայոց դպրոցն ու եկեղեցին, գրեթե ոչնչացված էին։

Գրքում նշվում է նաև, թե ինչպես են այսօր վրացականացվում հայկական եկեղեցիները։ Սամվել Կարապետյանը Կախեթի Գրեմ քաղաքի (այսօր՝ գյուղ, Դվարեի շրջանում) սբ. Աստվածածին եկեղեցու վրացականացման վերաբերյալ Ա-ԻՆՖՈ-ին հայտնեց հետևյալ դրվագը. «Գրեմում այսօր վրացական վանական համալիր է գործում։ Երբ այդ վանական համալիրի քահանաներից մեկին սբ. Աստվածածնի վերա-

Անապատի գիշերներում

Մեկ տարուց ավելի է «Յետք»-ը հետաքննություն է կատարում հայ կանանց վաճառքի մասին. ինչպե՞ս են նրանք հայտնվում Արաբական միացյալ էմիրություններում, ի՞նչն է նրանց ստիպում բռնել այդ ճանապարհը և զբաղվել մարմնավաճառությամբ, ու՞րքե՞ր են ղեկավարում կանանց վաճառքի «բիզնեսը» Հայաստանում և Արաբական միացյալ էմիրություններում, և ինչու՞ չեն պատժվում այդ ղեկավարները:

Ի՞նչ քայլեր են ձեռնարկում Հայաստանի և էմիրությունների իրավապահ մարմինները կանանց վաճառքը կանգնեցնելու համար: Այս հարցերի պատասխանները «Յետք»-ի հետաքննական թիմը կտա «Անապատի գիշերները» հոդվածաշարով և ֆիլմով: Ներկայացնում ենք այդ շարքի առաջին նյութը:

Տաքսու պակիստանցի վարորդը շարունակում է պատասխանել մեր հարցերին: Վարորդները ինֆորմացիայի հրաշալի աղբյուր են, նրանք շատ բան գիտեն:

Նրանք գիտեն՝ որտե՞ղ են կանգնում կանայք, նրանց ճանաչում են նույնիսկ ազգություններով: Ասենք՝ որտե՞ղ կարելի է գտնել ռուս, չինացի, իրանցի, հայ կանանց կամ մինչև 18 տարեկան աղջիկներին:

Նրանք մեզ խորհուրդ են տալիս այցելել լավագույն գիշերային դիսկոտեկը:

Դուբայի վարորդները, որոնք հիմնականում պակիստանցիներ են և հնդիկներ, պատմում են Շեյխի, նրա հարազատների ապարանքների, ունեցվածքի, բիզնեսի մասին:

Մենք հայտնվում ենք Դուբայի բնակելի թաղամասերից մեկում՝ նախապես իմանալով, որ էժանագին հայ մարմնավաճառներն այստեղ են:

Հասնում ենք այդ վայրը, որտեղ շենքերի մուտքերի մոտ երևում են չինացի, ռուս, ուզբեկ և հայ կանայք. նրանք սպասում են հաճախորդներին:

Հաճախորդներն էլ տեղում ընտրություն են կատարում, սակարկում և համաձայնության գալուց հետո բարձրանում բնակարան-հասարակաց տները:

Դուբայի իշխանությունները, ոստիկանությունը, անշուշտ, գիտեն, որ այս շենքերում հարյուրավոր ման բնակարաններ կան:

Էժանագին այս կանանց հաճախորդները Դուբայում աշխատող պակիստանցիներն են, իրանցիները, հնդիկները և հարևան մուսուլմանական երկրների արաբները: Հաճախորդները մտնում են սենյակները և 5, 10 կամ 15 րոպե անց դուրս են գալիս: Մարմնավաճառների մատուցած «ծառայության» գինը 10, 15, առավելագույնը 20 դոլար է: Օրվա ընթացքում հաճախորդների թիվը երբեմն անցնում է մի քանի տասնյակը:

Այստեղի մարմնավաճառ կանայք հիմնականում փնթի են, անգրագետ ու գեռիկ:

Մենք իջնում ենք տաքսիից և միանգամից գրույցի բռնվում երեք հայ կանանց հետ: Իբրև թե՛ պատահաբար այդտեղ հայտնորոգության վերաբերյալ հարցնում են, թի ինչու գմբեթը դեռ չի նորոգված, քահանան հանգիստ պատասխանում է. «Եկեղեցու ճակատին հայերեն, վրացերեն և պարսկերեն արձանագրություններ կան, մենք հայերենը և պարսկերենը կցնջենք, կթողենք միայն վրացերեն արձանագրությունը և դրանից հետո եկեղեցու գմբեթը վրացական ձևով կկառուցենք»:

«Այսքանից հետո Վրաստանը փորձում է Եվրոպական տան անդամ դառնալ», - շարունակում է Ս. Կարապետյանը:

Ի դեպ, RAA կազմակերպությունը արդեն հրատարակության է պատրաստել «Ջավախքի և Վրաստանի հայությանը վերաբերվող ևս երկու գիրք. «Ջավախքի պատմական հուշարձանները» և «Հայկական եկեղեցիներ Վրաստանում»:

Նրված զբոսաշրջիկներ ենք:
- Հայե՞ր եք, - հարցնում ենք:
- Հա, - լսվում է պատասխանը:
- Ի՞նչ եք անում այստեղ:
- Ի՞նչ պիտի անենք, անտեր շան նման թափառում ենք:

Նրանց խնդրեցինք գրուցելու համար բարձրանալ իրենց մոտ: Մենք գաղտնի նկարահանում էինք այս ամբողջ ընթացքը ֆիլմ պատրաստելու համար: Սակայն նրանց դեմքերը կամ նկարները չենք կարող ցուցադրել, որովհետև նրանցից շատերն անուսնացած են և երեխաներ ունեն: Նրանց ընտանիքների հիմնական մասը չգիտի, որ իրենք Դուբայում են և զբաղված են մարմնավաճառությամբ:

Բնակարանում գտնվող 6 կանանցից միայն մեկն էր երևանցի: Մյուսները Հայաստանի փոքրիկ քաղաքներից են և գյուղերից: Կանանց ներկայացանք իբրև Միացյալ Նահանգներից հանգստանալու նպատակով Դուբայ ժամանած հայեր՝ երկուսս իբրև նախկին հայաստանաբնակներ, երրորդը՝ բնիկ ամերիկահայ:

Փողոցում կանգնած կանայք չեն կարող հենց այնպես լքել իրենց կանգնելու վայրը: Նրանց «Բոսը», ինչպես պատմեց կանանցից մեկը, օրը հինգ-վեց անգամ ամենատարբեր ժամերի տաքսիով գալիս պտտվում է՝ տեսնելու կանայք տեղում են, թե ոչ: Վեց հայ կանանց այս սենյակում վերահսկում է Անուշ անունով երևանցի կինը:

Օրական քանի՞ հաճախորդ եք ունենում, - հարցնում ենք:
- Եսի՛մ, - ասում է Անուշը:
- Վտանգավոր չէ՞:
- Չէ, արդեն ճանաչում ենք օրվա մարդկանց, - պատասխանում է նա:

- Հայ կանայք շա՞տ են Դուբայում:
- Ասդ Հայաստանդ էստեղ է, էլի, - ասում է ջերմուկցի Նարան:

Որոշ ժամանակ գրուցելուց հետո, ցույց տալով 17-ամյա մի աղջկա լուսանկար, ասացինք, որ մեր բարեկամն է և նրան ենք փնտրում:

Ջերմուկցի Նարան ասաց. «Գործն այսպես է. ոչ ոք քեզ չի կարող ստիպել, եթե դու ցանկանում ես, էս գործը անում ես, եթե չես ցանկանում, գնում ես պոլիս ստեյշն (Police station), ասում ես: Վեց տարի է Դուբայում եմ: Եթե քեզ քվում է, թե ֆինանսական պրոբլեմներով ենք եկել Դուբայ հասել, չէ:

- Բա ինչու՞ ես եկել:
- Պետք է եղել, եկել եմ: Հիմա իմ քաշին փողն էլ ունեմ, ոսկեղենն էլ ունեմ, տունն էլ ունեմ՝ Դուբայում էլ, Հայաստանում էլ: Ինձ ոչ մեկը չի կարող մի բան ասել, - պատասխանում է ջերմուկցի Նարան:

Այնուհետև կանայք ասում են, թե ինչպես կարելի է գտնել լուսանկարի մեր բարեկամին՝ ո՞ր դիսկոտեկները, գիշերային ակումբները այցելենք նրան փնտրելու համար:

Վեց հոգանոց այս խմբի մեջ կային երկու կանայք, որոնց խաբեության մեջ բերել Դուբայ: Մյուսները եկել են սեփական կամքով: Հենց այդ երկուսը մեր գրույցի ամբողջ ընթացքում որևէ բան չարտասանեցին: Իսկ մեր բնակարանում գտնվելու ժամանակ հաճախորդները ելումուտ էին անում կողքի սենյակներ: Մեր ներկայությունը որևէ կերպ չխանգարեց նրանց աշխատանքին:

Հրաժեշտի ժամանակ հիշատակված երկու կանայք հասցնում են պատմել, թե ինչպես են իրենց խաբեությամբ բերել Դուբայ: «Ինձ ասացին, որ գնում ենք Բուլղարիա՝ ծաղկի խանութում աշխատելու: Հետո Մոսկվայից բերեցին այստեղ: Ամուսնացած եմ, ունեմ երկու երեխա: Արդեն մեկ տարի է այստեղ եմ, անուսինս գիտի, թե ես Բուլղարիայում եմ: Տուն փող եմ ուղարկում, երբեմն հեռախոսով խոսում եմ երեխաներիս հետ: Ի՞նչ արած, չգիտեմ էլ ինչ պետք է լինի սրա վերջը», - ասաց մասիսցի կինը:

Երբ կանգնած էինք փողոցում, հայ կանայք մեզ ասացին՝ արագ մտաք տաքսի, թե չէ ոստիկանությունը կարող է գալ և բռնել մեզ:

Նրանք խնդրեցին նորից այցելել իրենց:

Նստելով տաքսի՝ շարժվում ենք առաջ՝ հանդիպելու այսօր Դուբայում ամենահայտնի կավատի՝ Մարիետայի կանանցից մեկին:

Էդիկ ԲԱՂՎԱՍՏՐՅԱՆ, Արա ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
www.hetq.am

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԱՐՅԱՆԸ ՖԻԼԱՏԵԼԻԱՅՈՒՄ

Լրացավ 20-րդ դարի հայ խոշորագույն նկարիչ, ՍՍՀՄ ժողովրդական նկարիչ, ՍՍՀՄ Գեղարվեստի ակադեմիայի իսկական անդամ, Սոցիալիստական աշխատանքի հերոս Մարտիրոս Մարյանի ծննդյան 125-ամյակը: Նրա արվեստը բարձր է գնահատվել ոչ միայն Հայաստանում, այլև աշխարհի շատ երկրներում: Լույս են տեսել նրան նվիրված տարբեր հոդվածներ, գրքեր, նկարահանվել ֆիլմեր: Ֆիլատելիայում նույնպես կան նամականիշեր, ծրարներ, փոստային քարտեր, հատուկ դրոշմակներ՝ նվիրված Վարպետին:

Մարյանի նախնիները եղել են Ղրիմ գաղթած անեցիներ, որոնք հետո տեղափոխվել են մասնակցել Նոր Նախիջևանի հայկական գաղութի ստեղծմանը: 1897-1904թթ. Մարյանը սովորել է Մոսկվայում ռուս ականավոր նկարիչներ Կ. Կորովիևի և Վ. Սերովի մոտ: 1901թ. առաջին անգամ մեկնել է Կովկաս, եղել Երևանում, Աշտարակում, Վաղարշապատում, Սևանում, 1902-ին՝ Անիում: Երիտասարդ նկարիչը հափշտակվում է հայրենի բնաշխարհով և ուսման հաջորդ տարիների ամռան ամիսները կրկին անցկացնում հայրենի հողում:

1915թ. հայրենասեր նկարիչն աշխատել է «Հայերին օգնող մուսկոլյան կոմիտեում», թողել վրձինը և Մոսկվայից եկել Էջմիածին՝ Մեծ եղեռնից փրկված հայ գաղթականներին օգնելու նպատակով: Հինգ տարի շարունակ արվեստագետը տարված էր հայրենանվեր գործունեությամբ: Իսկ երբ Հայաստանում հաստատվեցին խորհրդային կարգերը, նա ընտանիքով մշտական բնակու-

թյուն է հաստատում Երևանում:

1921թ. Մարյանը Հ. Կոջոյանի հետ ստեղծում է Սովետական Հայաստանի պետական գերբը, որի պատկերով 1937-ին թողարկվում է նամականիշ: Նմանատիպ նամականիշեր տպագրվել են նաև 1947 թվականին, 1950-ին, 1960-ին և այլն:

1973-ին թողարկված նամականիշի վրա պատկերված է 1923թ. Մարյանի վրձնած «Լեռներ: Հայաստան» կտավը, որտեղ նկարիչը օդի, լուսյի և գույների կախարհիչ դաշնությամբ կերտել է լեռնային մեր երկրի հավաքական կերպարը: Մեկ այլ նամականիշի վրա Մ. Մարյանի «Հին Երևան» աշխատանքն է (1928թ.), ուր պատկերված է մայրաքաղաքի խաղաղ բակերից մեկը: Այդ նամականիշը թողարկվել է նկարչի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ: Նույն հոբելյանին է նվիրված նաև Վարպետի դիմանկարով և հատուկ դրոշմակով ծրարը:

Մ. Մարյանի ստեղծագործությունների մեջ մեծ տեղ են գրավել դիմանկարները: Լույս են տեսել նամականիշեր Ա. Իսահակյանի և Ա. Սպենդիարյանի՝ Մարյանի վրձնած դիմանկարներով:

1967թ. Երևանում բացվեց Մարյանի տուն-թանգարանը, ուր զբոսնում է նրա ստեղծագործական ժառանգության զգալի մասը: Մարյանի տուն-թանգարանի պատկերով լույս է տեսել 2 ծրար՝ 1980 և 1986 թվականներին:

Հայաստանի Հանրապետությունում 2000թ. թողարկվել է նամականիշերի «Հայերը 20-րդ դարի մշակույթին» գրքույկը, որտեղ կա նաև Մ. Մարյանի դիմապատկերը:

«ԵՍ ՊԵՏՔ Է ՄՆԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԻ ԵՐԿՐՈՒՄ»

«... Վազդի ճկունությունը ու ծիու նրբագեղությունը համատեղող քայլվածք ուներ: Ակնհայտորեն վայլեչա տես էր: Կրակոտ, թուխ աչքերով, հպարտ արծվաթքով և ցայտուն սև հոնքերով: Բոլոր երիտասարդ աղջիկների ու կանանց երազանքն էր...»: Ռ. Ս.:

Եվս մի վկայություն. «Արածն իմացա՞ք... Ձին կքշի, կմտնի «Օրիանտ» ռեստորան, տարը պորցի պրնձով, չամչով փլավ կառնի, կկեցրնի ձիուն...»: Գ. Ս.:

Ո՞ւմ մասին է խոսքը, ովքե՞ր են Ռ. Ս.-ն և Գ. Ս.-ն: Կփորձեն օգնել ձեզ: Բայց մինչ այդ վերհիշեն իմ կյանքից մի փաստ:

1970-ականների երկրորդ կեսին իմ ազգական և ընկեր Ջենիկ Սարգսյանի հրավերով ես ու մի քանի վստահելի տղաները ՀՍՍՀ կինոֆոտոարխիվի նորակառույց շենքի փոքրիկ դահլիճում հուժ գաղտնի պայմաններում բախտ ունեցանք դիտելու ուշագրավ կադրեր՝ նկարահանված անցյալ դարասկզբին: Դրանք պատկերում էին հայկական կոտորածները, թուրքական բանակի վայրագությունները, այնուհետև 1945թ. Պեր Լաշեզում Անդրանիկ զորավարի հուշարձանի բացումը, իսկ վերջում ցուցադրվեց «Անդրանիկ» գեղարվեստական կինոնկարը, որի ռեժիսորն ու գլխավոր դերակատարը Արշավիր Շահխաթունյան էր: Վաղը մենք ազգովի կնշենք զորավարի 140-ամյակը, իսկ մեկ շաբաթ առաջ լրացավ Շահխաթունու 120-ամյակը: Նախկինում մենք քիչ բան գիտեինք այդ նշանավոր մարդու՝ հայ սպայի, դերասանի, կինոգործի մասին: Սակայն վերջերս լույս է տեսել Արծվի Բախչինյանի «Հայերը համաշխարհային կինոյում» ընդգրկուն և, իմ խորին համոզմամբ, արտակարգ հետաքրքիր աշխատությունը, որտեղ ներկայացված են համաշխարհային կինոյի շուրջ 2200 հայ և ծագումով հայ ակնառու գործիչներին վերաբերող ակնարկներ, որոնցից մեկը նվիրված է Արշավիր (Աշ) Շահխաթունուն: Օգտվելով կինոգետի հավաքած նյութերից՝ ներկայացնեն որոշ տվյալներ Շահխաթունու մասին:

Ծնվել է 1885թ. փետրվարի 17-ին Արևելյան Հայաստանի հին ազնվական ընտանիքում: Հայրը եղել է ռուսական բանակի գնդապետ, Ալեքսանդրապոլի գավառապետ: Պատանի Աշոն սո-

վորել է Թիֆլիսի ռազմական ուսումնարանում: Ծառայել է Բաքվում, որտեղ էլ սկսել է մասնակցել սիրողական թատերախմբերի ներկայացումներին: Աշխատել է Սիրանուշի, Աբելյանի և Ջառիֆյանի թատերախմբերում, հյուրախաղերով հանդես է եկել Մոսկվայում, Ռուսաստանի այլ խոշոր քաղաքներում: Եղել է հայ բեմի առաջին Ռոմեոն, խաղացել է շեքսպիրյան այլ պիեսներում: Կինոյում իր մուտքը կայացել է 1912թ. Մոսկվայում: Խաղացել է մի քանի կինոնկարներում, հանդես է եկել հիմնականում գլխավոր դերերում: Համարվել է կովկասյան գեղեցկության տիպար:

1918թ. վերադարձել է Հայաստան: Մասնակցել է Սարդարապատի, Բաշ Ապարանի ճակատամարտերին: Այնուհետև նշանակվել է Երևանի պարետ: Ահա այս շրջանին է վերաբերում այն դեպքը, որը հիշատակում է Գ. Ս.-ը՝ նույն ինքը Գուրգեն Մահարին «Երիտասարդության սեմին» իր վիպակում: Հետագայում այդ դեպքը ծաղրական երանգով է վերարտադրվել հայկական (արդեն սովետական շրջանում) կինոնկարներից մեկում: Այլ կերպ չէր էլ կարող լինել. բոլշևիկները չէին կարող ներել Շահխաթունուն, նրա հակասովետական տրամադրությունները: Հենց այդ պատճառով էլ նա ստիպված էր լքել Հայաստանը 1920-ին: Սկզբում Կ. Պոլիս, 3 տարի անց՝ Սոֆիա, այնուհետև՝ Փարիզ: Նպատակ ուներ տեղափոխվել Ամերիկա, սակայն մնաց Ֆրանսիայում մինչև կյանքի վերջը՝ 1957թ.: Մշտապես գտնվել է Փարիզի հայ թատերական կյանքի կենտրոնում: Վահրան Փափազյանի հետ խաղացել է Շիլլերի «Ավագակներ» դրամայում՝ հավասարապես բաժանելով հանդիսականների ծափերն ու ծաղիկները:

Ֆրանսիական կինոռեժիսորները նույնպես ուշադրություն են դարձնում Շահխաթունու վրա: Համաշխարհային կինոյի խոշորագույն դեմքերից մեկը՝ Աբել Գանսը, հրավիրում է նրան նկարահանվելու իր «Նապոլեոն» ֆիլմում՝ Բոնապարտի մանկության ընկեր և հետագայում ռիսերին թշնամի Պոցո դի Բորդոյի դերում: Հետագայում Շահխաթունին մտերմանում է Ռընե Կլերի, Ժյուլյեն Դյուվյեյի, Ժան Էպտեյնի, անգլիացի մեծանուն դերասան Լորենս Օլիվյեի հետ:

... Ջորավար Անդրանիկի վախճանից (1927թ.) հետո ընդամենը երկու տարի անց Ֆրանսիայում ցուցադրվեց «Անդրանիկ» խա-

ԽՄԲԱԳՐԵԼ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԹԵ՞ ՌԻԴԵՂՆԵՐԸ

Եվրասթեբները և սիմվոլիկան

Եվրամիության անդամ երկրների նախարարների խորհուրդը քննարկելու է միության բոլոր պետություններում նացիստական սիմվոլիկայի արգելման հարցը: Ըստ որում՝ առաջարկվում է Գերմանիայի օրինակով Եվրամիության ողջ տարածքում արգելել սվաստիկայի, էս-էս-ի խորհրդանիշ կրկնակի կայծակների և ֆաշիստական այլ խորհրդանիշերի պատկերներով կրծքանշանների, հագուստների, այլ առարկաների գործածումը: Թվում է, թե այդպես էլ պետք է լինե՞ր ֆաշիստական Գերմանիայի դեմ տարած հաղթանակի 60-ամյակի նախաշեմին: Բայց՝ Մի խումբ երկրների, կոնկրետ Յունգարիայի, Չեխիայի, Սլովակիայի, Էստոնիայի և Լիտվայի ներկայացուցիչները, օգտվելով առիթից, դիմել են Եվրամիությանը, առաջարկելով նացիստականին զուգահեռ և նույնքան միանշանակ արգելել նաև կոմունիստական սիմվոլիկայի՝ մուրճ ու մանգաղի, կարմիր աստղի և դրանց պատկերներով առարկաների գործածումը: Առաջարկության հեղինակները դա փորձում են հիմնավորել նրանով, թե կոմունիստական, սովետական համակարգը նույնքան անմարդկային է եղել, որքան հիտլերյան ֆաշիզմը: Քավ լիցի, Եվրամիության արդարադատության կոմիտարը հիշյալ առաջարկության հեղինակներին մասնավորապես պատասխանել է, որ չնայած կոմունիստական վարչակարգը, որպես բռնապետական, բազում անմեղ մարդկանց տառապանքի պատճառ է դարձել, այնուհանդերձ ռասիզմ, հակասեմիտիզմ և այլազգիների նկատմամբ թշնամանք խորհրդանշող նացիստական սիմվոլիկան պետք է զանազանել կոմունիստականից: Բայց թողնենք Եվրամիությանն իր տվյալանքների մեջ և դառնանք մեր իրականությանը: Հայաստանում էլ քիչ չեն խորհրդային ժամանակաշրջանի գանգաճ խորհրդանիշերը, ըստ որում «ամրագրված» ճարտարապետական կոթողներով, անգամ շենքերի պատերին, դարպասներին և այլն: Հենց կառավարության շենքի ճակատը զարդարված է նաև մուրճումանգաղային, աստղե բարձրաքանդակներով: Կապի նախարարության մուտքի դարպասի վրա համերաշխ հարևանություն են անում մուրճ-մանգաղն ու ՀՀ զինանշանը: Ոմանք կարող են ասել, թե սիմվոլիկայի գործածման հարցը մեզանում որևէ հնչեղություն չունի: Բայց նկատենք նաև, որ գրականության ինստիտուտի միստերի դահլիճի պատերի մուրճ ու մանգաղները ժամանակին «սրբագրվել» էին փմականների կողմից: Ընդհանրապես արժե՞ սրբագրել մեր պատմության սովետական-կոմունիստական շրջանի խորհրդանիշերը, ջնջել դրանք, արգելել դրանց պատկերող առարկաների գործածումը: Այս հարցով դիմեցինք մեր հայտնի մտավորականներից մի քանիսին: Բանաստեղծ ԱՐԱՄՍՅԱՅԻ ՍԱՀԱՎՅԱՆԸ մասնավորապես ընդգծեց, որ պատմությունը պետք է սովորել, այլ ոչ թե խմբագրել: «Անցյալի լավն էլ է պետք հիշել, վատն էլ: Մեկը՝ զարգացնելու, մյուսը՝ չկրկնելու համար: Երբ հիշակամներից մեկին ասացի՝ ամոթ ձեզ, ամեն ինչ քանդեցիք, հակադարձեց, թե ինչո՞ւ ես ամոթանք տալիս, վա՞ տ ենք քանդում: Այսինքն՝ մարդիկ կան քանդելով են ուրախանում: Բայց եթե այսօր քանդենք կամ ջնջենք ու խմբագրենք երեկվա ստեղծվածն ու խորհրդանիշերը, վաղն էլ հիմիկվա ստեղծածն են քանդելու ու ջնջելու»: Հրապարակախոս ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԸ նշեց, որ նախ միանգամայն դեմ է, երբ ֆաշիզմը և բոլշևիզմը դրվում են նույն հարթության վրա: Թեև ընդհանուր ինչ-ինչ գծեր իրոք կան, բայց այդ ռեժիմները մարդկության դեմ գործած ոճիրների առումով, ըստ մեր գրուցակցի, սարունորի տարբերություն ունեն. «Ֆաշիզմը մարդատյաց, ռասիստական գաղափարաբանություն է: Բոլշևիզմը հնարավոր չէ այդպիսին համարել, թեև տասնյակ, հարյուր հազարավոր մարդկանց հալածեցին, զնդակահարեցին, քշեցին ճամբարներ: Բայց դա ռասիստական բնույթ չէր կրում, թեպետ պակաս չարիք չէր: Ամեն դեպքում անցած 70 տարիները մեր պատմությունն են և փառավոր պատմությունը նաև: Այդ 70 տարիները մեր երկրի կառուցման, ժողովրդի բարգավաճման, մշակույթի, կրթության, արդյունաբերության զարգացման տարիներ էին: Անհնար է լինել ռասիստ ու միաժամանակ զարգացնել փոքր ժողովուրդների մշակույթը, արդյունաբերությունը»: «Գոյ» թատրոնի գեղարվեստական ղեկավար ԱՐՄԵՆ ՄԱԶՍԱՆՅԱՆԸ ևս գտնում է, որ «չպետք է մոռանալ 70 տարվա անցյալը, որ ուզենք, թե չուզենք, պիտի ընդունենք. այդ 70 տարում մեր քրքրված ժողովուրդը այնուհանդերձ ունեցավ

գիտությունների ակադեմիա, Մատենադարան, ի վերջո, այն բազան, որի վրա ստեղծվեց պետություն...: Ինչո՞ւ ենք ուզում էլի խմբագրել մեր պատմությունն ու ստել: Ի՞նչ է, մեր սերունդներին ստելու ենք, թե սովետական կարգեր չե՞ն եղել: Ես անձամբ տուժել եմ այդ կարգերից, քաղբանտարկյալի որդի եմ, հայրս 15 տարի Սիբիրում նստել է: Բայց դա չի նշանակում, թե պիտի դնեմ նորագույն պատմություն գրեմ, թե հայերը սովետական կարգերում չեն ապրել: Իմ բնությանը լինելով հակակոմունիստ, կարծում եմ, պատերը, խորհրդանիշերը մաքրել-խմբագրելով մեր ազգային նկարագիրը չի մաքրվելու: Պետք չէ խմբագրել պատմությունը, պետք է խմբագրել այն ուղեղները, որ հիմա «եվրասթեբներ» են բերում, մեր գլխին խփում, ինչ է թե՛ մի կես միլիոն գրամո ստանան, իրար մեջ լափեն ու «Համներ» քշեն»:

Արմեն ՀԱՎՈՐՅԱՆ

ԱՐՉԱԳԱՆՔՆԵՐ ԶԿԱՆ

ՌԴ-ից ՀՀ քաղաքացիների՝ Հայաստան և ՀՀ-ից ՌԴ քաղաքացիների Ռուսաստան կամավոր վերաբնակեցման գործընթացի կարգավորման համաձայնագրի արդյունքում դեռևս ո՛չ ՀՀ, ո՛չ ՌԴ քաղաքացիների կողմից իրենց երկրներում վերաբնակվելու ցանկություն արտահայտող դիմումներ չեն ստացվել: Սպասվում էր, որ համաձայնագիրն ավելի կխթաներ Ռուսաստանում գտնվող մեր քաղաքացիների վերադարձը, սակայն արձագանքներ չեղան: Նշենք, որ համաձայնագրով վերաբնակներն ազատվում են անձնական գույքը ՀՀ կամ ՌԴ տարածք ներկրելու կամ դուրս բերելու սահմանափակումներից, մաքսային տուրքերի վճարումներից, հարկերից և դրա հետ կապված գանձումներից: Վճարումներից և մաքսատուրքերից ազատվում են նաև դուրս բերվող դրամական միջոցները և փոխանցվող դրամական ավանդները, բացի այն վճարներից, որոնք կատարվում են փոխանցման ծառայությունների դիմաց:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

«ՋԵՐԱՐԴ Լ. ԳԱՖԷՍՏՅԱՆ»

Երևանի քաղաքապետարանը հավանության է արժանացրել «Ջերարդ Լ. Գաֆեստյան» ժամանակակից արվեստի թանգարանի ճարտարապետական նախագիծը: Թանգարանի շինարարությունը նախատեսվում է սկսել այս տարվա գարնանը, իսկ երկու տարի անց կառույցը դռները կբացի արվեստասերի առջև: Նախագծի հեղինակն է Նյու Յորքի «Ղեյվիդ Հաթսնը» ճարտարապետական ընկերության տնօրեն Ղեյվիդ Հաթսնը, որը հայտնի է մի շարք կարևոր ծրագրերով՝ ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի համար նախատեսված գրասենյակի, Նյու Յորքի Մանհեթեն շրջանի աֆրիկյան արվեստի թանգարանի նախագծերով: Նշենք, որ թանգարանի հիմնական կառույցը կներդրվի Կասկադը, որն արտաքին աստիճաններով և կերքին շարժասանդուղքով իրար է կապում Թամանյանի պուրակը և Արաբկիր համայնքը: Թանգարանի շենքը կունենա նաև հանրային հանգստավայրեր, դեկորատիվ ավազան, քանդակներ, այգիներ, սրճարան և բացօթյա կինոթատրոն: 25 մետր բարձրությամբ ապակե աշտարակում կներկայացվի Ջ. Գաֆեստյանի հավաքածուն՝ ապակեգործներ Ստանիսլավ Լիբեմսկու և Յարոսլավ Բրիխտովայի աշխատանքները: Ապակե աշտարակի և թանգարանի շենքի կողքին վեր կխոյանա նաև անկախության հուշարձանը, որի կառուցման համար ևս կհայտարարվի մրցույթ: Թանգարանի մշտական ցուցադրությունը կներառի 20-րդ դարի նկարչության և քանդակագործության մշանավոր նմուշներ: Տաղ հազար քմ տարածք զբաղեցնող թանգարանը կիյունակալի նաև համաշխարհային ճամփորդող ցուցահանդեսներ: Ծրագրի արժեքը 25 միլիոն դոլար է:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

ՀԱՎԸ ԵՎ ԱՔԱՂԱՂԸ ՀԱՅՈՑ ՀԱՎԱՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՄ

Ըստ Արևելյան օրացույցի, 2005 թվականը աքաղաղի տարի է, որը սկսվում է փետրվարի 9-ին:

Հավն ու աքաղաղը կարևոր դեր են խաղում նաև հայկական հավատալիքներում: Առաջնությունը տալով տիկնանց՝ սկսենք հավից:

Նախ և առաջ հավը ժողովրդական պատկերացումներում չարխափան է: Հայաստանի տարբեր շրջաններում սև հավ էին մորթում, թաղում դռան շենի տակ, որ չար ուժերը տուն չմտնեին: Այսինքն՝ հավը զոհաբերվում էր չար ոգիներին, որոնք զոհով բավարարվելով՝ այլևս չէին անհանգրստացնում տան անդամներին:

Հիվանդություն բուժելիս նախկինում բժշկող կախարդուհին հիվանդից սև հավ էր պահանջում, մորթում էր հավն ու արյունով նրա իսկ ոսկորների վրա աղոթքներ գրում, որոնք առողջացնում էին հիվանդին: Երբ փոքրիկ երեխան էր հիվանդանում, յոթ հավից մեկական փետուր էին պոկում, յոթ գույնի թել կապում, երեխային զրկած բարձրանում էին տան կտուրը և մոզական գործողություններ կատարելով ու հնայական բանաձևեր արտասանելով բուժում նրան:

Հարսանեկան ծիսակարգում ևս հավը կարևոր էր՝ սկսած աղջկա ձեռքը խնդրելուց մինչև բուն արարողությունը: Երբ երիտասարդը սիրահարված էր, ուզում էր խնդրել աղջկա ձեռքը, բայց ամաչում էր, լուռ ու մունջ, գաղտնագողի «շալակ» էր սարքում: Վերցնում էր մի թոփ, մեջը լրցնում պտուղներ, գիշերը տանում-դնում էր աղջկա տան դռան մոտ կամ դրսում քնած տների տղամարդկանցից որևէ մեկի զըխավերևում: Մի քանի անգամ կրկնելուց հետո աղջկա ազգականներից մեկի միջոցով հայտնում էր, որ շալակ տանողն ինքն է: Եթե աղջկա ծնողները համաձայնում էին, այդ թոփի մեջ դնում էին «խոնջա»՝ մի եփած հավ, մի քանի ձու, մի քանի գաթա և մի զույգ գուլպա և ուղարկում էին տղային՝ հանդը, որտեղ նա աշխատում էր: Այս լուռ ծիսակատարությունից հետո աղջիկն ու տղան նշանված էին համարվում: Աղջկա ձեռքը խնդրելուց հետո տղայի մայրն առաջին անգամ նրանց տուն գնալիս մի շիշ գինի և հավ էր տանում՝ փորը լցրած բրնձով ու համեմունքներով: Նշանադրության երկրորդ օրը փեսացուն նվերներով թաքուն գնում էր հարսնացուի տուն, որտեղ նրան ընդունում էր զոքանջը: Նա անմիջապես հավ էր մորթում և փլավ էր պատրաստում: Փեսան միայնակ ընթրում էր: Չոքանջը նստում էր նրա մոտ և գովում իր աղջկան: Հետո մայրը գնում, բերում էր դստերը, տղան մատանի կամ դրամ էր նվիրում:

Հարսանիքին կանայք մի կամ երկու հավ էին պատրաստում փեսայի համար: Նրանք հավը մորթում էին, փետրում, եփում, ապա գլուխը նորից կարում էին վզին: Հետո թելի վրա չամիչ անցկացնելով պատում էին ողջ մարմինը և կրկին չամի-

չով հավի մեջքին թամբ էին սարքում: Այնուհետև փորը լցնում էին թթվեղենով ու հրամցնում էին փեսային:

Հարսանյաց ծիսակատարության անհրաժեշտ տարրերից էր նաև աքաղաղը, որը պտղաբերության, աշխույժ ոգու, աճի խորհրդանիշ էր, չարխափան ու բարեբեր արարած, ուստի հաճախ պատկերվում էր հատկապես գորգերի ու կարպետների վրա:

Ժողովրդական հավատալիքներում աքաղաղը կանխարգելում էր հիվանդությունները, որոնք չար ոգիների գործունեության արդյունք էին համարվում: Նա փրկում էր նույնիսկ «թաղա» կոչվող չար ոգուց. որն առանձնապես վտանգավոր էր նորածին երեխաների և նրանց մայրերի կյանքի համար: Մարդիկ հատուկ սև աքաղաղ էին պահում, որպեսզի նա ինաց տար չար ոգու մոտենալն ու փրկել իրենց: Նաև հմաստուն թռչում էր համարվում աքաղաղը, որովհետև լսում էր երկնքի գանգերի առաջին զարկը և ինքն էլ էր թևերը թափափարում ու ձայն տալիս:

Նախկինում ասում էին, որ եթե գիշերն աքաղաղը կանչի, պետք է անմիջապես խաչակնքել և ասել. «Օրհնյալ է Աստված», որովհետև նախ երկնքի աքաղաղն է կանչում և հետո՝ երկրայինը: Անգամ կարծում էին, թե աքաղաղի կանչն է առավոտյան արեգակին երկինք բերում: Բոլոր դեպքերում աքաղաղն ավետում է նոր բացվող օրը՝ դառնալով լուսիս ու արևի խորհրդա-

նիշը: Քանի որ նա կապված է մութը վերջանալու և լույսը բացվելու հետ, նրան նաև վերածննդի գաղափար էր վերագրվում: Մ. Ք. առաջին դարերում ծնունդ առած ավանդության համաձայն, Քրիստոսը հարություն առավ աքաղաղի առաջին կանջից հետո: Այսպիսով քրիստոնեական պատկերագրության մեջ աքաղաղը դարձավ հարության խորհրդանիշը:

Աքաղաղին նաև գուշակողի դեր էր վերագրվում: Փութկու սուրբ Գևորգ վանքում միշտ պահվում էր մի աքաղաղ, որ «սուրբ Գևորգա դիկ» էր կոչվում: Այս աքաղաղը վանքում «կուսակրոն կյանք էր վարում»: զրկված հավերի հասարակությունից՝ նա ազատորեն օգտվում էր վանքի բոլոր բարիքներից և ապահով էր, որ ոչ ոք նրան վնաս չէր հասցնի և մեռնելիս էլ կթաղվեր ս. Գևորգի եկեղեցու ժամատանը: Նա գույնզգույն ուլունքներով և արծաթե դրամներով զարդարված մի մանյակ ուներ, ընտելացած էր մարդկանց և հեշտությանը բռնվում էր, ազատ շրջում էր եկեղեցու մեջ և գիշերում ժամատանը: Երբ սաստիկ բքից նեղված ճանապարհորդներն ապաստանում էին այս վանքում, սրտատրոփ սպասում էին աքաղաղի կանջին, որովհետև հավատում էին, որ փոթորիկը շարունակվելու դեպքում աքաղաղը չէր կանչի, ուստի նրա կանջը համարվում էր լավ եղանակի ազդարար:

Ոմանք էլ աքաղաղը կանգնեցնում էին իրենց գլխի վրա: Սովոր լինելով՝ թռչունը հանգիստ կանգնում էր: Ապա բռնողը միտք էր անում. «Եթե պիտի ապահով տեղ հասնեն կամ եթե վիճակված է ինձ այսինչ աղջկա կամ տղայի հետ ամուսնանալ և կամ եթե այսինչ հիվանդը պիտի առողջանա, թող աքաղաղը երեք անգամ կանչի»: Եվ հաճախ աքաղաղը մարդու գլխի վրա կանգնած կանչում էր:

Թող 2005 թվականին աքաղաղը միայն բարին ավետի Հայոց աշխարհում և ամենուր:

Աստղիկ ԻՍՐԱՅԵԼՅԱՆ

ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանում, 2005թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, 3780 օտարերկրյա հիմնադիրներ ներդրում են կատարել 3042 իրավաբանական անձանց ձեռնարկներում: Ըստ ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալների, նշված ժամանակահատվածում օտարերկրյա հիմնադիրների ներդրումների չափը կազմում է շուրջ 247 մլրդ 998,2 մլն դրամ, որից մոտավորապես 145 մլրդ 147,2 մլն դրամը իրավաբանական անձանց կողմից ներդրված գումարն է, իսկ 102 մլրդ 851 մլն դրամը ներդրվել է օտարերկրյա քաղաքացիների կողմից: Հայաստանում գործում է ռուսաստանյան կապիտալով 843 իրավաբանական անձ, ինչը կազմում է երկրում գործող օտարերկրյա հիմնադիրներով ձեռնարկությունների

22,30 տոկոսը: Վերջիններիս կողմից կատարվել է 130 մլրդ 524, 6 մլն դրամի ներդրում: Շուրջ 12 մլրդ 344,5 մլն դրամի ներդրում են կատարել ԱՄՆ-ի 495 ձեռնարկություններ և 30 մլրդ 271,7 մլն դրամի՝ Մեծ Բրիտանիայի 86 հիմնադիրներ: Ֆրանսիական 136 հիմնադիրների կողմից Հայաստանի տնտեսության մեջ ներդրվել է շուրջ 13 մլրդ 504,7 մլն դրամ: Հայաստանի հարևան երկրներից իրանցի 865 և վրացի 116 հիմնադիրների կողմից կատարվել է համապատասխանաբար 2 մլրդ 529,6 մլն դրամի և 111,1 մլն դրամի ներդրում: Մյուս երկու հարևաններից թուրք 73 հիմնադիրներ Հայաստանում կատարել են 215,1 մլն դրամի, իսկ ադրբեջանցի 1 հիմնադիր՝ 50 հազար դրամի ներդրումներ:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

Հայկ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՀԱՅ ԱՊԱՏՈՒՄ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԱՎԱՇԸ

Ալեքսանդր Մակեդոնացու աշխարհամեծ արշավանքը անցավ Հայաստանի կողքով: Բայց և այնպես եփրատն անցնելիս նա պաշարեց հայկական բերդ: Մակեդոնական բանակը երեք օր շարունակ գրոհ ձեռնարկեց, սակայն ամրոցը մնաց անառիկ: Չորրորդ օրը բերդի աշտարակից հայերը կախեցին ասրափայլ մի լավաշ:

- Հայերը անձնատուր են լինում, - զեկուցեցին զորավարին:
- Ինչպե՞ս, - հարցրեց Ալեքսանդր Մակեդոնացին:
- Նրանք լավաշ են կախել բերդի աշտարակից:
- Լավաշն ի՞նչ բան է:
- Հայկական նրբաթերթ հաց:
- Անձնատուր լինողը սպիտակ դրոշ կկախի և ոչ թե լավաշ: Նրանք հաշտություն ու խաղաղություն են առաջարկում: Հայերն ուզում են ասել, թե մարդն աշխարհ է եկել հաց ուտելու ու ապրելու և ոչ թե զենք վերցնելու ու կռվելու համար:
- Հիմա ի՞նչ անենք, զորապետ:
- Վերացրեք պաշարումը և շարժվեք առաջ: Թող հացապաշտ հայերը վայելեն իրենց հացն ու խաղաղությունը: Հացի դեմ չի կարելի նիզակ ճոճել: Աստվածները յոթ տարի շուտ են մահ պարգևում նրան, ով կռիվ է զնուն հացի դեմ, - ասաց Ալեքսանդր Մակեդոնացին:

ՀԱՄԱՐՈՒՄԻՄ ԵՆ ՀԱՅԸ

Տնորիքի հայերը մի սովորություն ունեն: Վերցնում են զետնին ընկած հացը, թափ տալիս փոշին, համբուրում և դնում մի բարձր տեղ:

Ասում են՝ զետնին ընկած հացը չտեսնելու տվող հայի յոթերորդ պորտն այլևս սերունդ չի ունենում:

ԵՐԳՎՈՒՄ ԵՆ ՀԱՅՈՎ

Քաղաքամայր Արտաշատի արքունի դատարանը հոտնկայս դիմավորում է մեծ դատավոր արքայազն Վրույրին: Վերջինս հագել էր ծիրանի պարեգոտ, զլխին դրել որդան կարմիր գույնի կնճուղ:

Մեծ դատավորը մոտենում է բարձրադիր բազմակամին և հայացքն ուղղում բազմամարդ սրահին:

Քիչ անց զորականների ուղեկցությամբ ներս են բերում հանցավորներին: Հետո սրահի աջ անկյունում շարվում են վկաները: Ամենքն սպասում են: Դատավորը դեռ կանգնած է ոտքի վրա: Ոչ մի ծայն չի լսվում, թվում է, թե սրահում լռության մի դար է մտել:

Վերջապես ներս բերեցին եռոտանին, որի վրա մի թարմ հաց էր դրված: Հանցավորներից մեկը մոտեցավ եռոտանուն, ձեռքը դրեց հացի վրա և ասաց.

- Երգվում են հացով, որ դատարանին կհայտնեն ճշմարտությունը՝ ինչքան էլ այն դառն լինի ինձ համար:
- Նույնը կրկնեցին մյուս հանցավորները:
- Այա եռոտանուն մոտեցավ վկաներից մեկը:
- Այս հացը վկա, ես կասեմ միայն ճշմարտությունը, եթե ստեմ, թող հացը կուրացնի իմ աչքերը, - ասաց նա:
- Նույնն ասացին մյուս վկաները:
- Մեծ դատավորը մտեց բազմակամին և դատավարությունն սկսվեց:

ԾԱՌ ԿՏՐՈՂԻՆ ՄԵԿ ՏԱՐՈՎ ԶՐԿՈՒՄ ԷԻՆ ՀԱՅ ՈՒՏԵԼՈՒՑ

Այրարատ նահանգի Արշարունիք գավառում, Ախուրյան գետի աջ ափին, մի բերդաքաղաք է եղել Բագարան անունով: Մեր թվարկությունից առաջ երկրորդ դարում այս քաղաքի մոտ տնկել են Ծննդոց կոչվող անտառը:

Այդ անտառից թեկուզ մի ծառ կտրողը Երվանդ արքայի հրամանով նետվում էր հանցանաց խուց և այնտեղ մնում մեկ տարի:

Բանտարկյալին տալիս էին զանազան ուտելիքներ և ջուր, բայց ոչ հաց: Մի ամբողջ տարի նա հացի համ չէր առնում և հանցանաց խցից դուրս էր գալիս ուժասպառ դարձած:

- Դա ամենաարդար պատիժն է, - ասում էր Երվանդ արքան, - թող ծառ կտրողն իմանա, որ ծառը բնության համար նույնն է, ինչ մարդու համար հացը:

ՄԱՍԻՍԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՑՈՐԵՆՆ Է, ՓՈՔՐ ՄԱՍԻՍԸ ԳԱՐԻՆ

Գարու ցողունը կարճ է լինում, ցորենինը երկար: Հին հայ իմաստասերներն այդ միտքն արտահայտում էին պատկերավոր.

- Մասիսը Հայաստանի ցորենն է, Փոքր Մասիսը՝ գարին:
- Մի անգամ նախարարներից մեկը փորձեց փեսայանալ հայոց արքային:
- Ես չգիտեմ դու կարո՞ղ ես իմ դստերն այնպես պահել, որ նա ամեն օր թարմ ցորեն հաց ուտի, - ասաց արքան:
- Նախարարն անմիջապես չպատասխանեց: Նա տուն վերադարձավ, մի պատկերահան վարձեց և ասաց, թե ինչ անել:
- Պատկերահանը կտավի վրա այսպես պատկերեց. արքայադուստրը նստել է ցորենահատիկներից կազմված Մասիսի վրա, իսկ մի ծի գլուխը խոթել է գարու հատիկներից կազմված Փոքր Մասիսի մեջ:
- Եվ նախարարն այդ նկարն ուղարկեց արքային:

ԼԱՎԱՇԸ ԱՄԵՆԱԵՐԿԱՐԱԿՅԱՑ ՀԱՅՆ Է ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Մի իշխան երկար ծանապարհ էր կտրել և Հնդկաստանից եկել ու հասել Հայոց քաղաքամայր Դվին: Նա զարմացած շրջում է հայկական շուկայում ու արհեստավորաց տներում: Դվինում շատ բան դուր եկավ նրան: Բայց ամենից շատ նրան հիացրեց լավաշը: Նա չէր պատկերացնում, որ կարող է աշխարհում այսքան բարակ ու այսքան համեղ հաց լինել:

- Մի անգամ հնդիկը զնաց շուկայի փռի տիրոջ մոտ և ասաց.
- Է՛յ, բարեկամ, ձեր այս լավաշը քանի՞ օրվա կյանք ունի:
- Ինչքան պահես կմնա, - պատասխանեց հացթուխը, - թարմությունը պահում է հինգ-վեց ամիս, նույնիսկ մինչև մի տարի:
- Հավատալս չի գալիս:
- Իզուր:
- Լսիր, բարեկամ, վերցրու այս դրամը և հարյուր լավաշ տուր ինձ, ես պիտի փորձեմ քո ասածը: Իմ գործերը վերջացրել են և վաղը պիտի ճամփա ընկնեի դեպի Հնդկաստան: Բայց հենց հիմա որոշեցի, որ Դվինում կմնամ ևս վեց ամիս, մինչև որ համոզվեմ, որ այս լավաշները դիմանում են վեց ամիս և նույն համն ունեն:

- Դա քո գործն է, մնա և համոզվիր, բայց դու կարող էիր ժամանակ չկորցնել և ճամփա ընկնել տուն մի ուղտաբեռ լավաշ գնած: Հնդիկը Դվինում մնաց վեց ամիս և փորձելով իր գնած լավաշների համը՝ համոզվեց, որ հայկական լավաշը ամենաերկարակյաց հացն է աշխարհում:

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՀԱՅԻՎ

Դվինի արքունի սպանդանոցի առջև մի վաճառական գրույցի էր բռնվել իմաստասերի հետ:

- Ինչու՞ եք մորթել տալիս այս հինգ հարյուր ոչխարը, - ասում է վաճառականը:
- Մագաղաթի համար: Միայն կմնա մարդկանց, իսկ մորթիներից խաղախորդները մագաղաթ կպատրաստեն, - պատասխանում է իմաստասերը:
- Եվ այսքան մագաղաթից քանի մատյան կգրվի:
- Մի մեծ գիրք:
- Իսկ արժե՞ գիրք գրել այս հացապակաս տարում: Այսքան մորթիներով կարելի է մի քանի կայք ցորեն գնել:
- Մարդն ապրում է ոչ միայն հացով, - ասաց իմաստասերը, - հացի պակասից մարդու մարմինն է մեռնում, գրքի պակասից՝ հոգին: Հոգու սովն ավելի կործանարար է, քան հացինը:

ՀԱՅԸ ՄԱՐԳՈՒՆ ՃՇՄԱՐՏԱՆՈՍ Է ԳԱՐՉՆՈՒՄ

Հայաստանում տասնմեկերորդ դարում մի իմաստուն մարդ էր ապրում Գրիգոր Պահլավունի Մագիստրոս անունով: Այդպիսի խենթ ու մեծ իմաստասեր հարյուր տարին մի անգամ է ծնվում: Այս իմաստունը սովորություն ուներ որևէ բան գրելու ժամանակ դիմացը մի կտոր հաց դնել և նոր գրիչը շարժել մագաղաթի վրա: Դա նշանն էր, թե նա ամեն ինչ ճիշտ է գրում:

- Հացին նայելուց մարդ յոթնապատիկ ճշմարտախոս է դառնում, - ասում էր իմաստունը:

ՀԱՅԸ ՉԻ ԿԱՐԵԼԻ ԿՈՒՅԵԼ

Շատախի Նավահանդ գյուղում Վարագ անունով մի մարդ էր ապրում: Մի անգամ այս Վարագը ոտով անգուշորեն կոխում է հացի մի կտոր: Ջգալով, որ ինքը ամենրեւի բան է արել՝ ցնցվում է ամբողջ մարմնով և մտնում է, թե ինչպես քափի իր մեղքը: Իր տառապանքի մասին նա ոչ ոքի ոչինչ չի ասում և որոշում է ինքն իրեն պատժել: Յոթ օր գրկում է իրեն հացից և ապրում է միայն ջրով: Ութերորդ օրն ինքն իրեն ասում է.

- Հիմա կարող ես ձեռքդ տանել հացին, բայց եթե մյուս անգամ ոտդ հացի վրա դնես՝ ես քեզ սոված կթողնեմ յոթնասուն օր:

ՀԱՅԱՐԱՇԵ

Սիսիանի շրջանի Անգեղակոթ գյուղում թոնիր վառած ու հաց թխող ընտանիքի փոքր երեխաներից մեկը ձեռքին է գցում լավաշի փրփուր-փրփուր թերթերը և, տնից-տուն անցնելով, շրջում գյուղում:

Փոքրիկը մի-մի լավաշ է նետում երդիկներից, ուր հողի կին կա: Դա նշանակում է, թե թող հացաշատ լինի այն տունը, որտեղ նոր մարդ է լույս աշխարհ գալու:

ՀԱՅՈՎ ԲՈՒԺԵԼ ԵՆ ՀԻՎԱՆԳԻՆ

Բարձր Հայք նահանգի Սպեր գավառի մարդիկ հացով բուժել են հիվանդին: Նրանք մի կտոր հաց են դրել հիվանդի գրպանը, ապա վերցրել և այդ հացը տվել շանը, որպեսզի հիվանդությունն

28

ղարկային համար կինոնկարը: Այն նկարահանել էր Աշո Շահխաթունին և ինքն էլ խաղացել Անդրանիկի և նրա հոր դերերը: Միանգամայն իրավացի է Ա. Բախչինյանը, երբ նշում է, որ «այս կինոնկարը այսօր հետաքրքրություն է ներկայացնում ոչ թե իր գեղարվեստական արժանիքներով, այլ կարևոր է որպես պատմական իրողություն: Սա հայ սփյուռքում ստեղծված առաջին լիամետրաժ շարժանկարն է՝ նկարահանված հայկական թեմայով և հայկական կինոստուդիայում»: Այդ, հայկական «Արմենֆիլմ» ստուդիայում, որը գտնվում էր Սոնմարտի հենց սրտում:

Շահխաթունին, որն անծամբ ճանաչում էր Անդրանիկին, իր առջև շատ դժվարին խնդիր ուներ լուծելու: Հայ ազատագրական պայքարի ցուցադրումը պետք է կատարվեր այնպիսի սյուժեի միջոցով, որը հետաքրքրություն ներկայացնեի նաև օտարազգի հանդիսականի համար: Սա ավելի շուտ սիրային-արկածային ժանրի ֆիլմ է, ուր ներկայացված են Անդրանիկի (հերոսի, որը կրում է զորավարի անունը) և Անահիտի սիրո պատմությունը, Անահիտի առևանգումը քրդերի կողմից և ազատվելը:

Կինոնկարի առաջին ցուցադրումը տեղի է ունեցել 2500-տեղանոց «Սան Պլեյել» սրահում: Ցուցադրությունն ուղեկցվել է երաժշտությամբ, որը կատարել է 30 հոգանոց նվագախումբը: Ընդմիջումներին երաժիշտները նվագել են «Իբրև արծիվ սավառնում ես»՝ զորավարին նվիրված երգը, և «Ի գարմանս Ֆրանսիացիների» դաիլիճի հայությունը ոտքի է կանգնել և կատարել երգը»:

«Ֆիլմը հակասական ազդեցություն է ունեցել հայության վրա, և բավական երկար ժամանակ ազգային կրթեր են բորբոքվել նրա շուրջը: Այն գնվել և ցուցադրվել է մի շարք եվրոպական երկրներում՝ առաջացնելով թուրքերի դժգոհությունը: Եվ, ինչպես միշտ, ԱՄՆ-ը լսել է թուրքերի ձայնը, և «Անդրանիկը» էկրան չի բարձրացել:

Շահխաթունին, ինչպես շատ դերասաններ, ինչ-որ իմաստով

անցնի նրան:

Մի տարի արտերը որոմնաշատ եղան: Մարդիկ հունձ էին անում, բայց չէին կարողանում որոմը զատել ցորենից: Հենց այդ ժամանակ շունն օգնում է մարդուն, ուսում է հացահատիկի մեջ եղած ամբողջ որոմը, մարդուն թողնելով մաքուր ցորենը և լեզու առած ասում. «Ես քո ցավն էլ կուտեմ»:

Մարդը այդ ժամանակվանից աշխատում է իր ցավերի մի մասը շանը տալ՝ հավատալով, որ դա հավատարիմ կենդանու սրտովն է:

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԱՀԱՄԵՂ ՀԱՅԸ

Ջրաղացպանին հարցրին.

- Ո՞րն է աշխարհի ամենահամեղ հացը:

- Բաղարջը, - պատասխանեց ջրաղացպանը:

ՊԱՆԳԻՏՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԿՆՈՂԻ ԲԱՐՉԻ ՏԱԿ ՀԱՅ ԵՆ ԳՆՈՒՄ

Եփրատի աջ ափին, խոտորնակ-խոտորնակ լեռնալանջերի վրա, յոթ ծունկ է տվել հայրենների ոստան Ակնը: Իր կյանքի բոլոր քսանչորս տարիներն այս քաղաքում անցկացրած Վահրամը վաղը պիտի մեկնեի պանդխտության: Վաղը պիտի Ակնից մի հայրեն պակասեր:

Կինը՝ Վախախը, որ նագենի իրան ուներ ու փխրուն ժպիտ, այդ գիշեր ամուսնու բարձի տակ մի շոթ հաց դրեց և մտովի ասաց.

- Թող իմ Վահրամը պանդխտության մեջ հացի կարող չզգա և քաղցի պատճառով գլուխը չդնի ուրիշ բարձի: Ակնի շոթը թող նրան Ակն վերադարձնի անփորձ ու անվնաս:

ՀԱՅԵՐՆ ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ՏԱՆ ՀԻՄՆ ԱՐԿԱՆՈՒՄ

Գորիսի շրջանի Տեղ գյուղում որևէ տան հիմն արկանելիս թարմ լավաշի մի խուրձ են դնում հիմնափոսի կողքին և գյուղի յուրաքանչյուր գեղապատանից հրավիրում մեկին: Մարդիկ գալիս են մի կտոր հաց անուշ անում, որից հետո որոմնադիրը դնում է տան հիմնաքարը:

Սովորույթս ցուցանե, թե մարդիկ ցանկանում են, որ այս նոր տունը գյուղի մյուս տների հետ կապված լինի սրբազան հացի ուժով:

դարձավ հնչյունային կինոյի զոհը: Ֆրանսերենին լավ չէր տիրապետում, ուստի ստիպված էր խաղալ փոքր (կամ համր) դերեր: Ռ. Մ.-ը՝ այսինքն Ռուբեն Մամուլյանը, խոստովանել է, որ հաճույքով կնկարահաներ Շահխաթունուն իր ֆիլմերում, եթե նա անգլերեն իմանար: Սակայն նա ի վիճակի չէր հեռանալ կինոյից: Դե-րասանը «մեռած», փոխարենը ծնվեց կինոյի դիմադրաբար, որը շատ արագ դարձավ առաջինը իր նոր մասնագիտության մեջ: 50-ականների սկզբին ֆրանսիական կինոստուդիաներում աշխատող 6 տասնյակ դիմադրաբարներից առնվազն 40-ը եղել են Շահխաթունու աշակերտները:

... Մտնեմուն էր ծերությունը, մահացել էր կինը, հիվանդությունները թույլ չէին տալիս, իր խոսքերով, «գնալ ստուդիաներ, շնչել այն մթնոլորտը, որտեղ ապրել են մշտապես»: Եվ դառնությամբ վկայում է. «Ես մեռնակ եմ իմ հուշերի հետ»: Ավելի ու ավելի հաճախ է նա հիշում Հայաստանը: Դերասան Արման Կոթիկյանին ուղղած նամակում (մահից 2 տարի առաջ), նա գրում է. «... Իմ հիվանդության գլխավոր պատճառը և ջղային դրության քայքայման շարժառիթը այն է, որ ես գրկվել եմ իմ պաշտելի հայրենիքից և երբ լրջորեն մտածում եմ... զգում եմ, որ կյանքումս գործել եմ մի ոճրագործություն. դա այն է, որ թողել եմ հայրենիքս և հեռացել եմ նրա սուրբ հողից»: Սակայն պետք է համաձայնել Շահխաթունուն նվիրված ակնարկի հեղինակի հետ, որը իրավացիորեն գտնում է, թե «ազնիվ արվեստագետը զուր է զոջացել, քանի որ ստալինյան Հայաստանում նրան նույնպես կվիճակվեր նույն տխուր ճակատագիրը, ինչ Ֆրանսիայից եկած արվեստագետներից շատերին...»:

... Ջրոպվար Անդրանիկի դին այժմ հանգչում է Եռաբլուրում: Ո՞վ գիտե, միգուցե կգա այն օրը, երբ զորավարի կերպարը առաջինը մարմնավորողի, Երևանի առաջին պարետի դին նույնպես իր հավերժական հանգիստը կգտնի մայր հողում:

Չեր ուշադրությանն ենք ներկայացնում Շատ Նոր Կյանք գյուղի ակումբի պահակ ԺՅՈՒԼՎԵՆՆ ԶԻՔՈՒԽՆԶՅԱՆԻ հասցեագրված գյուղատնտեսության նախարար ԴԱՎԻԹ ԼՈՔՅԱՆԻՆ: Բարև Դավիթ ջան: Կնե-

րես, որ էպես ուղղակի եմ դիմում, բայց դու հասարակ տղա ես երևում, ինչպես ասում են՝ մեր մարդն ես, և դա շատ լավ երևում է քո արտաքինից ու հագուկապից, էնպես որ՝ ինձ կհասկանաս: Ուղիղ 70 տարի է լրանում էն հիշարժան օրվանից, երբ խորհրդային Միու-

զանովիչը թողեց ամեն ինչ. ընտանիքը, տունը, նույնիսկ կոշկակարի փայլուն կարիերան: Այնինչ ժամանակի հետ կարող էր ունենալ իր կոշկակարական արիեստանոցը: Իսկ նրան ժողովմասարի գործը ձգեց: Բռնկվեց հեղափոխությունը, և Լազարի հոգում մի էնպիսի բան արթնացավ, որ նա, թողնելով ամեն ինչ, ընթացավ առաջ՝ դեպի կոմունիզմի հաղթանակ: Յեղափոխությունից հետո, Դավիթ ջան, առաջին տարիներին զբաղվում էր սովորական բոլշևիկյան աշխատանքով. խարդավանքներ սարքում, մատնում, համախմբում, առաջնորդում իր հետևից, գնդակահարում: Եվ կարողանում էր ամեն էլ ամենը բավական լավ, նույնիսկ ինչ-որ կազմակերպչական տաղանդ դրսևորեց:

րին, դրա համար էլ հենց քեզ եմ ուղարկում, թանկագինս, այդ օգտակար ու պատասխանատու գործին: Կարծում եմ՝ քո ուժը կպատի: Յան էլ, պետք է հեռուն նայել: Շատ-շատ տարիներ հետո, երբ ես ու դու այլևս չենք լինի... - Ստալինը մի պահ դադար տվեց, որի ընթացքում Կազանովիչը մտածեց. «Այդ դու չես լինի, իսկ ես պատրաստվում եմ երկար ապրել», - բայց տեղնուտեղը արգելեց իրեն այդպես մտածել, քանզի ենթադրում էր, որ ժողովուրդների հայրը կարող էր նաև մտքեր կարդալ: - Միա, ուրեմն, - շարունակեց Ստալինը, - շատ-շատ տարիներ հետո, երբ ես ու դու չենք լինի, - նա ուշադիր նայեց Կազանովիչին, և վերջինիս սիրտն ընկավ չոբերը, - դու էլ չես լինի, - ճշտեց Ստալինը, - և երբ

ԻՆՉՊԵՍ ԷԻՆ ԱՆՑԿԱՑՆՈՒՄ ԿՈՒԵԿՏԻՎ ԱՑՈՒՄԸ

թյան ողջ տարածքում սկսեցին կոլեկտիվացում անցկացնել և, բնականաբար, ես պարզապես պարտավոր էի մի կողմ դնել այսօրվա անցուդարձն ու նամակ գրել գյուղատնտեսության նարկոմին, կներես՝ նախարարին: Մանավանդ որ շատերն արդեն չեն էլ իմանում, թե ինչպես էին զարգանում իրարարժույթությունները 1930 թվականի փետրվարի վերջին, ու կոլեկտիվացումը նրանց հիշողության մեջ կապակցվում է միայն Լազար Կազանովիչի անվան հետ: Այնինչ դա չափազանց հետաքրքիր պատմություն է: Մի անգամ, Դավիթ ջան, Ստալինը հանձնարարեց Կազանովիչին կոլեկտիվացում անցկացնել գյուղում: Կազանովիչը դարձրեց ու գնաց եղբոր հետ խորհրդակցելու: Կազանովիչի եղբայրն ասաց. - Լազար, ախր ինչի՞ դ է դա պետք: Դու գյուղատնտեսությունից ոչինչ չես հասկանում, մանավանդ որ ինքը հրեա է, ինչո՞ւ պիտի զբաղվես դրանով էլ ռուսների, ուկրաինացիների, բելառուսների գյուղերում: Ավելի լավ է զբաղվիր մետրոյով. դա գետնի տակ է ու ոչ ոք չի տեսնի, թե ինչ ես էնտեղ անում: Էստեղ, Դավիթ ջան, Լազարը ջղայնացավ ու սկսեց բղավել եղբոր վրա. - Ես հրեա չեմ, էլ դուք բոլորը եք հրեա, իսկ ինձ ուր որ կուսակցությունը ուղարկի, էնտեղացի էլ կլինեմ: Կուղարկի Յայաստան՝ հայ կլինեմ, կուղարկի Ղրղզստան՝ կլինեմ ղղրզ: Նկատի ունեցիր, - ասաց նա եղբորը, - ես քեզանից կիրառարվես: - Լազար, - ասաց եղբայրը, - ախր դու լավ կոշկակար էիր, իսկ իմն պետք է զբաղվես լրիվ ուրիշ գործով: Պատկերացրու, Լազար, եթե Լենինը սապոգ կարեր, մի՞ թե կկարողանար էսպիսի սապոգներ կարել, - և եղբայրը ցույց տվեց Լազարին նրբագեղ սապոգով ոտքը: Լազարն իր ձեռքով հանեց սապոգը եղբոր ոտքից, երկար շոշափեց դա, հոտոտեց ու նույնիսկ ատամով փորձեց: - Լավ սապոգ է, - ասաց նա վերջապես, - ո՞վ է կարել: - Դու, - գոռաց եղբայրը, - դու ես սա կարել դեռ հեղափոխությունից առաջ. ու ես ես սապոգները հպարտությամբ հագնում եմ առ այսօր: Լազար Մոխսեկիչը, Դավիթ ջան, իսկապես կարգին կոշկակար էր: Ու էնքան էր սիրում էլ գործը, որ նույնիսկ ժողովմասար լինելով, միշտ ինքն էր նորոգում իր կոշիկներն ու առաջին անգամ հանդիպած յուրաքանչյուր մարդուն սկսում էր զննել կոշիկներից: Նա երբեք չէր էլ պատրաստվում դառնալ հեղափոխական: Բայց ահա հեղափոխությունը կանչեց նրան իր շարքերը, ու Կա-

թչերն էին կարողանում եղպես հնտորեն հակահարված տալ կամ, ենթադրեմք, կազմակերպել ձերբակալություններն ու գնդակահարությունները: Դե, գուցե, թերևս Ձերժինսկին ու էլի երկու-երեք բոլշևիկներ: Բայց դրանք վատ հեղափոխականներ էին, ժամանակին չհասկացան, թե ում հետևից է պետք գնալ, իսկ Լազարը հասկացավ, նա գնաց միանգամից բոլորի հետևից, մինչև որ վերջապես ընտրեց հավատարիմ լենինյանի հարթած իսկական հեղափոխական ուղին: Եվ ահա, Դավիթ ջան, կանչեց Ստալինը նրան իր մոտ ու ասում է. - Լազար, գիտես, ես հրեատյաց չեմ, բայց հրեաներին, այնուամենայնիվ, չեմ սիրում: - Իսկ դրանց ի՞նչը սիրես, ընկեր Ստալին, - գոռաց Կազանովիչը: - Ես ինքս նրանց տանել չեմ կարողանում: - Սպասիր, - ասաց Ստալինը, - ախր դու, կարծես, ինքը էլ հրեա ես: - Ո՛չ, ընկեր Ստալին, դա այդպես չէ: - Կայց, - ասում է Ստալինը, - հայրդ ո՞վ է: - Յրեա: - Իսկ մա՞յրդ: - Յրեուհի: - Բա դո՞ւ ով ես: - Իսկ ես կոմունիստ եմ, - հպարտությամբ ասաց Կազանովիչը: - Մալադեց, - ասաց Ստալինը, - իսկական ինտերնացիոնալիստ ես: Ու հենց դրա համար էլ, Լազար, թերևս, ուղարկվեց քեզ կոլեկտիվացում անցկացնելու: Էստեղ, Դավիթ ջան, Կազանովիչը լրջորեն վախեցավ. - Ընկեր Ստալին, ախր դա չափազանց մեծ պատիվ կլինի ինձ համար: Չէ՞ որ ավելի արժանավոր մարդիկ կան. Կալինինը՝ նա ժողովրդի ծոցից է, ի վերջո, Բուլոյննին նա ձիերին է էլ լավ ծանոթ: - Չէ, Լազար, դու կգամ կոլեկտիվացում անցկացնելու, և իմնա կբացատրեմ, թե ինչու: Այն բանի համար, Լազար, որ դու, չնայած կոմունիստ ես, բայց այնուամենայնիվ հրեա է: Եթե կոլեկտիվացումը չհաջողվի, ապա մենք հենց այդպես էլ կասենք ժողովրդին, որ դա անցկացնում էր հրեա Կազանովիչը, որը չի սիրում խորհրդային ժողովրդին այն բանի համար, որ նա խորհրդային է: Եվ այդ ժամանակ խորհրդային ժողովուրդն ինքը կորոշի, թե ինչպես վարվի քեզ հետ: Իսկ եթե կոլեկտիվացումն այնուամենայնիվ հաջողվի, ապա բոլորը շնորհակալություն կհայտնեն ինձ, որ իսկական կոլեկտիվ երջանկություն պարզեցի գյուղացիներին: Իսկ ընդհանրապես, անկեղծ ասեմ քեզ, ես գյուղացիներին չեմ սիրում, դրա համար էլ ուզում եմ դարձնել նրանց կուլտուրեսականներ: Ստալինը վառեց ծխամորճը, Դավիթ ջան, ու նրա աչքերի մեջ դեղին ցուլքեր կայծկլտացին: - Չեմ սիրում ես գյուղացիներ

մեր երկրում սատանան գիտե, թե ինչ կըսկըսվի, կիշեն, որ կոլեկտիվացում անցկացնողը հրեա էր և այդժամ... - Ստալինը քծծիծաղեց, ինչը նրա մոտ նշանակում էր վերին աստիճանի ինքնագոհություն: - Որովհետև, ինչպես գիտես, ես հրեաներին չեմ սիրում, չնայած, և դա բոլորին է հայտնի, հրեատյաց երբեք չեմ եղել: - Իհարկե, ընկեր Ստալին, դուք հայտնի ինտերնացիոնալիստ եք և բոլորին սիրում եք հավասարաչափ: - Դու իրավացի ես, Լազար, ես բոլորին հավասարաչափ չեմ սիրում, - ասաց Ստալինը, - բայց հատկապես չեմ սիրում ռուսներին, հրեաներին, հայերին, բելառուսներին, ուկրաինացիներին, ուզբեկներին, դազախներին... Գիտե՞ս, Լազար, դու կծիծաղես, բայց ես վրացիներին էլ չեմ սիրում: Դրանից քիչ պակաս չեմ սիրում եզդիներին, գուցե այն պատճառով, որ կյանքումս երբեք նրանց չեմ տեսել: Դե լավ, գնա՛, անցկացրու կոլեկտիվացումը: Դե, իսկ հետո, Դավիթ ջան, հայտնի է, թե ինչ եղավ: Կազանովիչը գնաց ու սկսեց անցկացնել կոլեկտիվացումը: Նա, իհարկե, էլ գյուղատնտեսությունից ավելի քիչ էր հասկանում, քան ոչխարը՝ ձկնորսությունից, բայց փոխարենը լավ գլուխ էր հանում վախից, սարսափից, ազահուրությունից, մի խոսքով՝ մարդկային հոգեբանությունից: Ու գնա՛ց: Քանի-քանիսին գնդակահարեցին, քանիսին աքսորեցին... Եվ ահա այսօր, Դավիթ ջան, երբ արդեն ողջ չեմ ոչ Ստալինը, ոչ Կազանովիչը, ոչ քիչ ասում, թե Ստալինը կոլեկտիվացում անցկացրեց, կամ էլ թե կուսակցությունը միավորեց բոլորին կուլտուրեսություններում: Չէ՛, գտնվում եմ մարդիկ, և այդպիսիք քիչ չեն, որոնք ասում են. - Ամեն ինչում մեղավոր էր Կազանովիչը: Յենց նա էր այսքարում խորհրդային ժողովրդի դեմ: Եվ ահա մտածում եմ, Դավիթ ջան, այնուամենայնիվ ինչպիսի՞ հիրավի դիվական հնարամտությամբ էր օժտված Ստալինը: Ու իրենից քանի՞ տարի հետո շարունակեց թուսավորել միլիոնավոր մարդկանց գիտակցությունը: Եվ ինչպես քաշեց խեղճ Լազար Մոխսեկիչին, որն իր համոզմունքներով երբեք հրեա չի եղել, այլ միշտ եղել է ազնիվ ու անգիջում կոմունիստ-ինտերնացիոնալիստ: Փրկիր մեզ, Տեր Աստված, դրանցից: Եվ ողորմեա՛: Յավիտյանս հավիտենից: Ամեն:

խորին հարգանքներով՝ Շատ Նոր Կյանք գյուղի ակումբի պահակ ԺՅՈՒԼՎԵՆՆ ԶԻՔՈՒԽՆԶՅԱՆ

ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐԸ ԾԻԾԱՂՈՒՄ ԵՆ

ՆԱԽԱՆՉՆԵՐԻ ԱՌԱՋԱՐԿ

Հենդելի «Ռիմալդո» օպերան հրատարակում է մի ճարպիկ առևտրական: Մի քանի օրվա ընթացքում, բոլոր օրինակներն սպառվում են ու մեծ օգուտ բերում հրատարակչին: Վերջինս մի չմտն գումար է տալիս Հենդելին:

Ստանալով գումարը՝ Հենդելն առևտրականին ասում է.
- Որպեսի մեզնից ոչ մեկը չենդանա, մյուս անգամ դուք գրեցեք օպերա, իսկ ես հրատարակեմ:

ԹԱՆԿ «ԻՆՔՆԱԳԻՐ»

Չեխ կոմպոզիտոր Ֆրանտիշեկ Բենդան շատ բարի մարդ էր: Լսելով, որ իրենց քաղաքն է ժամանել երիտասարդ, ոչ հայտնի և, պարզ է, չքավոր մի կոմպոզիտոր՝ այցի է գնում նրան: Սակայն տանը չգտնելով դռան վրա գրում է. «Պարոն արտիստ, խորապես խնդրում եմ Ձեզ՝ բարեհաճել ինձ մոտ ճաշի»:

Երիտասարդ կոմպոզիտորը թույլ չի տալիս սպասել իրեն: Ծանոթությունը կայանում է: Սակայն, ի գարմանս Բենդայի, հաջորդ օրը երիտասարդ ձախողակը հայտնվում է ճաշի սեղանի շուրջը... Այդպես շարունակվում է երկու շաբաթ, մինչև որ Բենդան նրան մի օր ասում է.

- Ինձ համար չափազանց հաճելի են ձեր մշտական այցելությունները, սակայն ես փոքր-ինչ զարմացած եմ, որ առանց հրավերի շարունակում եք ձեր այցը:

- Դուք պետք է որ ինձ հասկանաք, ողորմած տեր, - առարկում է հյուրը, - ամեն օր, երբ վերադառնում եմ տուն ու դռան վրա կարդում ձեր ազնիվ ձեռքով գրած «ինքնագիրը», չեմ համարձակվում ջնջել այն և պահում եմ իբրև թանկարժեք նվեր. ուստի և չեմ կարող չհայտնվել ձեզ մոտ ճաշի: Նման մեծարգո և պատվավոր անձնավորության հրավերը խեղճ երաժշտիս համար օրենք է:

«ՉԵՉ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒՄ Ե ԶԲԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ»

Մի հարուստ ու ճանաչված մեծատոհմիկ գրում է օպերա և ցույց տալիս Քրիստոֆ Վիլլիբալդ Գյուկին:

- Դե ինչ, պարոն, - ասում է Գյուկը, - ծանոթացա պարտիտուրային, օպերան գրված է հաջող, բայց, որպեսզի կատարյալ լինի, ձեզ պակասում է չքավորությունը:

«ՍԱԿԱՅՆ ԵՍ

ԵՐԲԵՐ ՉԵՒ ՀԱՐՑՆՈՒՄ...»

Մի պատանի Մոցարտին հարցնում է, թե ինչպես սիմֆոնիա գրել:

- Դուք դեռ շատ փոքր եք, ինչու՞ չսկսել բալլադ գրելուց, - պատասխանում է կոմպոզիտորը:

- Բայց չե՞ որ դուք սկսեցիք սիմֆոնիա գրել, երբ դեռ տասը տարեկան էլ չկայիք:

- Այո՛, - պատասխանում է Մոցարտը, - սակայն ես երբեք և ոչ ոքի չէի հարցնում, թե ինչպես գրել:

ՀԱՆՃԱՐԻ

«ՉԱՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆԸ»

Միջակ կոմպոզիտորների մեջ Հայդնից նախանձողներ շատ կային: Նրանցից մեկը որոշում է դաշնակից դարձնել... Մոցարտին: Նա հանձարեղ կոմպոզիտորին հրավիրում է համերգի, ուր կատարվելու էր Հայդնի կվարտետը: Կատարման ժամանակ նա վրդովված դիմում է Մոցարտին.

- Ես երբեք այդպես չէի գրի:
- Ես ևս, - աշխուժությամբ արձագանքում է Մոցարտը, - և գիտե՞ք ինչու. այդ հիստորիան մեղեդիները ոչ ես կարող էի ստեղծել, ոչ էլ՝ դուք:

ՕԳՏԱԿԱՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Բեթհովենի երկրպագու գերմանացի մի կոմպոզիտոր, ավարտելով Բեթհովենի «Ֆիդելիո» օպերայի իր դաշնամուրային փոխադրության վերջին էջը, գրում է. «Վերջացրի աստժո օգնությամբ»: Չեռագիրը հասնում է Բեթհովենին. նա որոշ ուղղումներ է անում և վերադարձնում: Նայելով Բեթհովենի ուղղումները՝ փոխադրության հեղինակն իր գրության կողքին նկատում է. «Մահկանացու՛, հույսդ դիր սեփական ուժերիդ վրա»:

ՕՊԵՐԱ ԱՌԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ

Բեթհովենը Դրեզդենում լսում է Պաերի «Լեոնորա» օպերան: Ներկայացումից հետո, երբ Պաերը Բեթհովենին հարցնում է, թե ինչ կարծիքի է իր օպերայի մասին, վերջինս պատասխանում է.

- Ձեր օպերան ես այնքան հավանեցի, որ երկի նրա համար երաժշտություն գրեմ: Եվ Բեթհովենը կատարեց իր խոսքը: Նա այդ նույն նյութի հիման վրա գրեց իր «Ֆիդելիո» օպերան:

ՆՍԱՆԱԿԸ

Ֆրանսուա Բուալդիեն Կոմեդի Ֆրանսեզում ուներ իր մշտական տեղը, սակայն երբեք այնտեղ չէր լինում:

Բայց մի անգամ որոշեց գնալ ներկայացում դիտելու: Երբ նա հսկիչին հայտնեց իր անունը, վերջինս կասկածանքով զննեց նրան և ասաց.

- Ի՞նչ անմիտ կատակ: Մենք շատ լավ ենք ճանաչում կոմպոզիտոր Բուալդիենին, նա ամեն երեկո գալիս է թատրոն, հենց հիմա էլ թատրոնում է:

- Ահա թե ինչ, - պատասխանում է կոմպոզիտորը, - այդ դեպքում ես տոն կզգնեմ, որպեսզի ծանոթանամ Բուալդիենի հետ:

Ներկայացման ընդմիջմանը Բուալդիեն դիմում է ինքնակոչին.

- Ուրեմն դուք կոմպոզիտոր Բուալդիեն՞ն եք, - ասում է նա, - պիտի խոստովանեմ, դա ինձ մի փոքր զարմացնում է, որովհետև արդեն հիսուն տարի է, ինչ թվում է, թե Բուալդիեն ես եմ:

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

**АВТОР ПРОЕКТА-
ВАГРАМ БЕКЧЯН**

Зам. гл. редактора -
Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝
Ռոզա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
**Регистрационный номер
ПИ № 77-5015**

Авторские материалы
не рецензируются и не возвращаются.
Перепику с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.

Материалы со знаком **♀** публикуются
на правах рекламы.

Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА -

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объём 4,5 п.л.
тираж 1500 экз. Зак. № 383

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР»,
«hАЙКАКАН ЖАМАНАК», «ИРАВУНК»,
«ЧИ», «НОВОЕ ВРЕМЯ», «ВОЗНИ».

Цена свободная.

248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.

тел.: (0842)-56-59-29,

E-Mail: gortsarar@kaluga.ru

факс: (0842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru